

Matsystemsrapporten

Utkast 1.0

Fem år med Reformaten har lärt oss att matsystemet är både mer komplext - och mer hoppfullt - än vi först anade.

Kunskapen är låg, samarbetet svagt och ansvaret fragmenterat. Samtidigt ser vi engagemang överallt, hos alla typer av aktörer och ätare. Det som saknas är en gemensam och accepterad kunskapsgrund för alla som verkar direkt eller indirekt i matsystemet. Därför presenterar vi nu Reformatens första matsystemsrapport.

Detta är vårt försök att sammanställa forskning ur ett holistiskt perspektiv. Faktasammanställningen är gjord av Reformaten och kvalitetssäkrad av vårt tvärdisciplinära forskningsråd. Den är inte slutgiltig - tvärtom en startpunkt. Vi vet att mycket kunskap finns där ute. Därför skickar vi nu ut rapporten på remiss till er alla: forskare, praktiker, organisationer, företag och medborgare.

Först när vi tillsammans kartlägger problemen, rotorsakerna och konsekvenserna kan vi skapa lösningar som håller. Vi behöver en gemensam kompass - och vi behöver den nu. Under 30 dagar vill vi samla fler perspektiv, forskning och fakta som kan ha missats och som bör inkluderas i det kommande Matsystemskörkortet - en utbildningsinsats som ska höja kunskapsnivån hos alla. Rapporten blir grunden för körkortets teoridel och kompletteras sedan med ett quiz, själva testet, som visar att du har grundkunskap om hur dagens matproduktion och konsumtion påverkar människor, djur och natur.

Vi hoppas att du som läser vill bidra med forskning, fakta och statistik vi kan ha missat. Efter remissen går vårt råd igenom inkomna förslag för att säkerställa att källorna håller kvalitet.

Vi tror att allt börjar med en gemensam och accepterad vetenskaplig grund. Därefter kan vi agera och ta fram lösningar som inte skadar människor, djur eller natur - win, win, win helt enkelt!

Vi lovar: gräset är grönnare på andra sidan

Goda hälsningar / Delicious greetings,
Olga Grönvall Lund
Generalsekreterare & Grundare, Reformaten
Augusti 2025

JORDBRUK.....	3
TRÄDGÅRDSODLING.....	12
FRITIDSODLING.....	16
DJURHÅLLNINGSGÅRDAR.....	18
VILT & BÄR.....	30
FISKE.....	32
JORDBRUKETS MILJÖPÅVERKAN.....	36
MARKNAD.....	52
DAGLIGVARUHANDELNS UTBUD OCH KAMPANJER.....	67
MATSVINN.....	70
ANDRA FÖRSÄLJNINGSKANALER.....	74
SAMHÄLLE & POLITIK.....	76
RÄTTEN TILL MAT.....	82
SJÄLVFÖRSÖRJNINGSGRAD OCH BEREDSKAP.....	88
SVENSK MATPOLITIK.....	93
EU:S JORDBRUKSPOLITIK.....	97

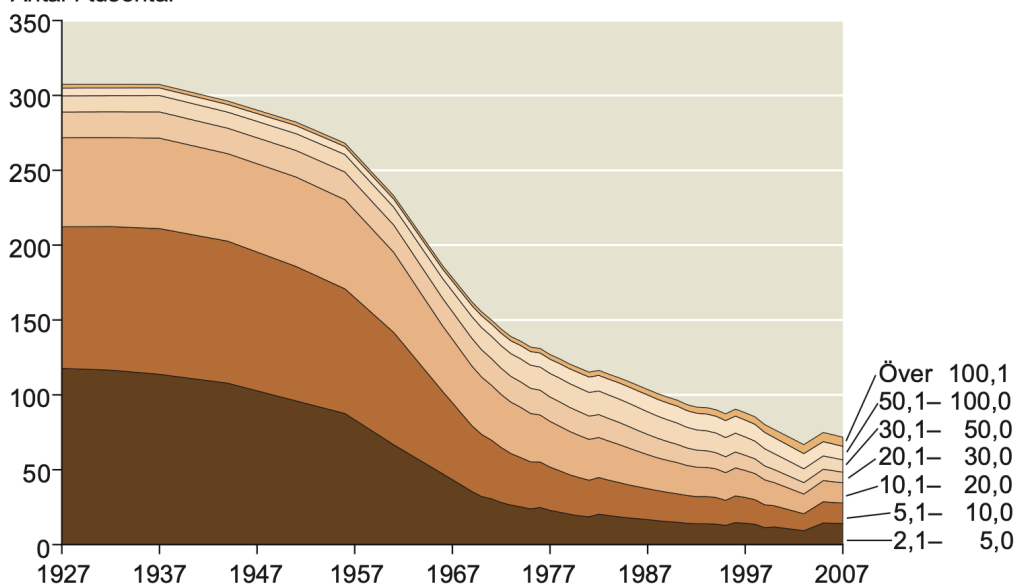
JORDBRUK

ANTAL OCH STORLEK AV GÅRDAR

- Det totala antalet jordbruksföretag var 55 400 år 2024. År 2023 fanns det 56 171 jordbruksföretag i Sverige. År 2022: 58 750 jordbruksföretag (djurgårdar och trädgårdsodling ingår. I genomsnitt år 2023 brukade ett jordbruksföretag med åkermark 47 hektar åkermark. (43 hektar åkermark, 2021). 63 % av all åkermark brukades av de 6 700 företag som brukade mer än 100 hektar (60 %, 2021). Nästan hälften, 45 % av åkermarken var arrenderad. Siffran för 2021 är 40 % för åker och betesmark.

Figur 1 A
Antal företag storleksgrupper 1927–2007

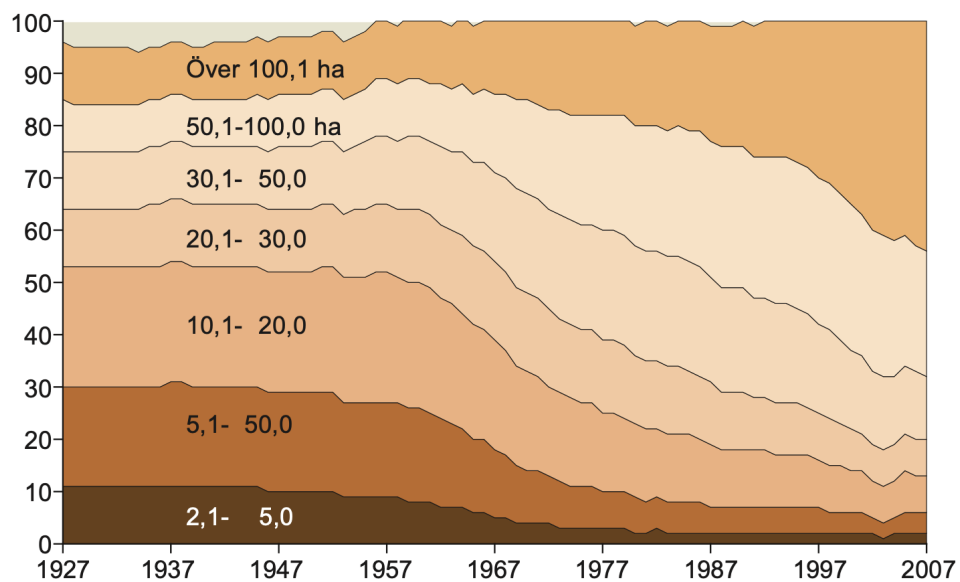
Antal i tusental

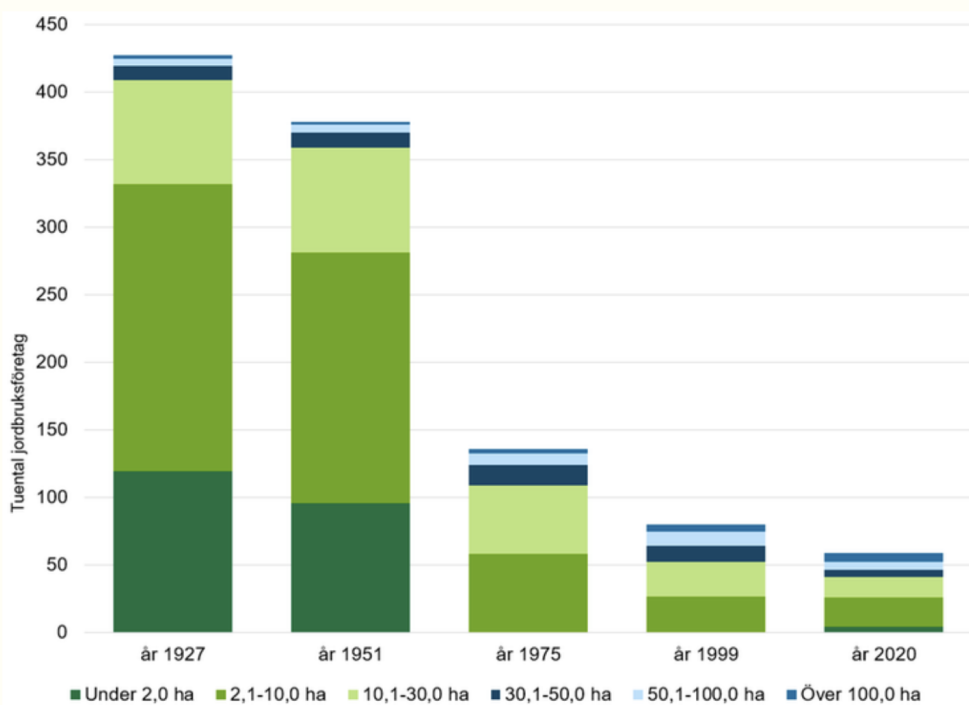
Källa: Tabell 1.2a.

Figur 1 H**Andel åkerareal i olika storleksgrupper 1927–2007**

Procent

1) Andel åkermark 0,26-2,0 ingår ej.

Figur A. Antal företag efter storleksgrupp åkermark åren 1927, 1951, 1975, 1999 och 2020.

Tablå A. Antal jordbruksföretag per storleksgrupp					
Storleksgrupp, hektar åkermark	2013	2016	2020	2022	2023
0 - 2,0 ¹	3 935	4 156	4 236	4 916	4 328
2,1 - 5,0	10 142	9 080	8 775	8 761	8 651
5,1 - 10,0	13 857	13 482	12 825	12 738	12 468
10,1 - 20,0	12 439	11 408	10 316	9 971	9 669
20,1 - 30,0	6 022	5 413	4 795	4 656	4 410
30,1 - 50,0	6 778	5 901	5 232	4 901	4 603
50,1 - 100,0	7 368	6 807	5 896	5 574	5 308
100,1 -	6 605	6 690	6 716	6 701	6 734
Totalt	67 146	62 937	58 791	58 218	56 171

JORDBRUKSAREAL

- De brukade sammanlagt drygt 2,5 miljoner hektar åkermark och 453 tusen hektar betesmark. Gemensamt utgör åker- och betesmark, det vill säga jordbruksmark, drygt 7 % av Sveriges totala landareal.

- EKOMARK: Ungefär 550 tusen hektar jordbruksmark användes till ekologisk produktion år 2024, vilket motsvarar 18 % av all jordbruksmark. År 2021 uppgick det till 20%. Den ekologiskt brukade arealen jordbruksmark minskade med 54 500 hektar till 495 700 hektar mellan 2023 och 2024, en minskning med 10 % vilket är den minsta arealen sedan 2012. Den ekologiska arealen har minskat under fem år i sträck och har sedan toppåret 2019 gått ner med 19 %.

Totalt fanns det 4 476 företag med mark som var omställd eller under omställning till ekologisk produktion 2023. (5 250 företag, 2021.)

FÖRDJUPNING: Vi tappar åkermark - exploatering av jordbruksmark.

- Mellan åren 1950 och 1980 försvann cirka 2 700 hektar jordbruksmark per år. Mellan åren 2000-2020 förlorades det ungefär 600 hektar årligen. Exploatering av mark för bostäder och infrastruktur är den främsta orsaken. Både åkermark och betesmark exploateras när kommuner har svårt att balansera bebyggelse med bevarandet av jordbruksmark.

SYSSELSÄTTNING I JORDBRUKET

- År 2023 arbetade 158 300 personer åtminstone 100 timmar i jordbruket under år 2023. (171 418 år 2016.)
- Av de sysselsatta i jordbruket var knappt 95 000 män och knappt 72 000 kvinnor. Drygt två av fem sysselsatta i jordbruket var alltså kvinnor år 2020.

ÅLDER JORDBRUKARE

- Knappt 40 % av alla jordbruksföretagare som var enskilda företagare var 65 år eller äldre år 2023. (För tio år sedan år 2013 var den andelen drygt 31 %. Företagarna blir alltså äldre. 2010 var den siffran ungefär 25 %.)
- På jordbruksföretag som brukar över 100 hektar åkermark är det vanligast att företagaren är mellan 55 och 64 år.
- Andel under 40 år i konventionellt jordbruk: 10 %.
- Andel under 40 år i ekologisk lantbruk: 20 %. (Källa - verifiera)

FYSISK OCH MENTAL HÄLSA BLAND JORDBRUKARE

- Den psykiska ohälsan är generellt högre bland lantbrukare, framförallt bland äldre lantbrukare, jämfört med andra yrkesgrupper. Lantbrukares psykiska ohälsa har ökat under senare år. Depression och självmordsförsök förekommer oftare bland lantbrukare än inom andra yrkesgrupper.
- Arbete på jordbruk innebär en mängd risker. Särskilt riskfyllt är arbete med djur, gödselbrunnar och maskiner. Det är också stor risk för fallolyckor.
- Under perioden 2018-2022 inträffade nära 1 400 allvarliga arbetsolycksfall inom yrkesgruppen jordbruks-, skogsbruks- och trädgårdsarbete. Kvinnor var överrepresenterad i statistiken.
- Dödsolyckor är vanligare inom jordbruket än inom nästan någon annan bransch. Årligen dör mellan 5-10 personer - det är flest dödsfall jämförelsevis med alla andra branscher i förhållande till antalet arbetande.
- 4-7 barn förolyckas varje år på lantbruk.
- Hela 98 procent av lantbrukarna uppger att de trivs med sitt yrke. 77 procent skulle rekommendera en ung person att bli lantbrukare, alternativt arbeta inom näringen, vilket även det är en ökning från föregående år på 70 procent.
- Bekämpningsmedel ökar risken för allvarliga sjukdomar: Bönder, lantbruksarbetare och de som bor nära odlingar som besprutas kan drabbas hårt när bekämpningsmedel sprids i miljön. Gravida kvinnor och barn som bor i närheten av odlingarna är särskilt sårbara för effekterna av bekämpningsmedel. Exponering för vissa bekämpningsmedel kan störa nervsystemets utveckling och funktion och orsaka en mängd andra hälsoproblem som cancer, hormonstörningar, problem med fortplantningen, astma och allergier. Även låga doser kan vara

skadliga för hälsan. Många av de värsta bekämpningsmedlen är förbjudna i Sverige och EU, men används fortfarande i låginkomstländer där lagarna inte är lika stränga. (Naturskyddsföreningen)

- För Parkinsons sjukdom mäter de flesta studier risken för att utveckla Parkinson efter yrkesmässig exponering. Forskarnas data antyder en betydligt högre risk att insjukna i Parkinsons sjukdom för de som yrkesmässigt använder bekämpningsmedel än för andra.

PRODUKTION – VAD ODLAS PÅ FÄLT

- Vall och grönfoderväxter upptog 38 % av jordbruksmarken i Sverige 2024 och utgjorde därmed den största grödgruppen. Spannmål var den näst största grödgruppen och svarade för 33 % medan betesmark och slåtteräng täckte 15 % av jordbruksmarken. Totalt odlades raps och rybs på 3 % av jordbruksmarken. Baljväxter odlades på 2 % medan potatis och sockerbetor odlades på 1 % vardera. Övriga växter på åkermark odlades på 2 % av jordbruksmarken och 5 % låg i träda.

- Övriga växtslag är en sammanslagning av vall för fröskörd, oljelin, energiskog, trädgårdsväxter samt övriga mindre åkergrödor som inte ingår i någon annan grupp. Arealen övriga växtslag var 48 600 hektar 2024. Vall för fröskörd är sedan 2016 största gruppen och odlades på 35 % av arealen 2024. Jämfört med 2000 har arealen med vall för fröskörd mer än fördubblats till 17 100 hektar. Trädgårdsväxter och energigrödor svarade 2024 för 29 % respektive 14 % av arealen.

- Under den senaste femårsperioden användes årligen 45 procent av den svenska spannmålsskörden till foder, 19 procent utgjordes av humankonsumtion, 15 procent användes för tillverkning av dryckessprit och drivmedelsetanol och cirka 23 procent av skörden exporterades.

AVKASTNING & LÖNSAMHET

- I de preliminära beräkningarna bedöms jordbrukssektorns totala produktionsvärde 2024 uppgå till 85,9 miljarder kronor, en ökning med 4,7 miljarder kronor eller 6 % jämfört med 2023.

- För heltidsföretag där arbetstiden uppgår till minst 1 600 timmar var den taxerade medelinkomsten från tjänst per hushåll 339 300 kronor.

- Lönsamheten varierar över tid och skiljer sig åt mellan olika sektorer inom jordbruket. Lantbrukarnas upplevda lönsamhet har tydligt förbättrats och ligger 2024 på den högsta nivån på flera år. Det är framför allt inom gris- och mjölkproduktion som lönsamheten upplevs god.

- För stödåret 2020 har Jordbruksverket betalat ut 10,8 miljarder kronor i årliga ersättningar (dessa stöd söker lantbrukaren årligen i webbsystemet SAM Internet) samt investeringsstöd och startstöd om 534 miljoner kronor.

- År 2024 var gårdsstödet 140,80 euro per hektar. För 2024 års utbetalningar var kursen 1 euro = 11,30 kronor. Alla som får gårdsstöd får 14,60-16,40 euro extra per hektar för upp till och med 150 hektar jordbruksmark som man får gårdsstöd för.

KONSTGÖDSEL

- Globalt sett svarar mineralgödseltillverkningen för 2,1% av alla klimatgasutsläpp vilket kan jämföras med flyget som orsakar 2 % av klimatgaserna. Mineralgödselanvändning har stor betydelse för gårdens totala klimatpåverkan.

- Försäljningen av mineralgödsel i Sverige har ökat med en tredjedel sedan år 2012, vilket lett till att mineralgödselkopplade utsläpp ökat i samma omfattning.

- Mineralgödseln tillverkas genom att luftens kväve tillsammans med väte från fossila källor görs om till ammoniak i den så kallade Haber-Bosch syntesen. Det är en mycket energikrävande process som främst drivs genom användning av naturgas och kol, båda två fossila bränslen. Ammoniaken kan sedan användas som den är i ammoniakgödselmedel eller omvandlas till nitrat i nitratgödselmedel. Vid omvandlingen till nitrat frisätts ytterligare stora mängder lustgas. Tillverkningen kan göras mindre klimatbelastande genom att delar av naturgasen ersätts av biogas som är förnyelsebar. Användning av BAT (Best Available Technology) - mineralgödsel sänker klimatavtrycket rejält genom att fabriken använder bästa tillgängliga teknik både för att rena lustgasutsläppen och minska användningen av fossila bränslen.

- Kväveläckage till vatten samt utsläpp av ammoniak och andra luftföroreningar medför negativa effekter för till exempel luftkvalitet, försurning och övergödning. Jordbruket står för majoriteten (ca 90 procent) av de totala ammoniakutsläppen i Sverige och hantering av stallgödsel är den största källan till utsläpp följt av mineralgödselanvändning.

- Försäljningen av kväve i mineralgödsel uppgick till 184 000 ton gödselåret 2022/23, vilket är i nivå med föregående gödselår. För fosfor uppgick försäljningen till 11 700 ton. Försäljningen av kalium i mineralgödsel uppgick till 21 100. (SCB)

- I Sverige importerar vi cirka 750 000 ton fysisk vara per år, varav cirka 96 procent är konstgödsel. (Naturskyddsföreningen)

- De största producenterna av konstgödsel i världen är Kanada, Kina, Indien, Marocko, Ryssland och USA. Merparten av Sveriges import kom under 2021 från EU-länder men 22 procent kom från Belarus och Ryssland.

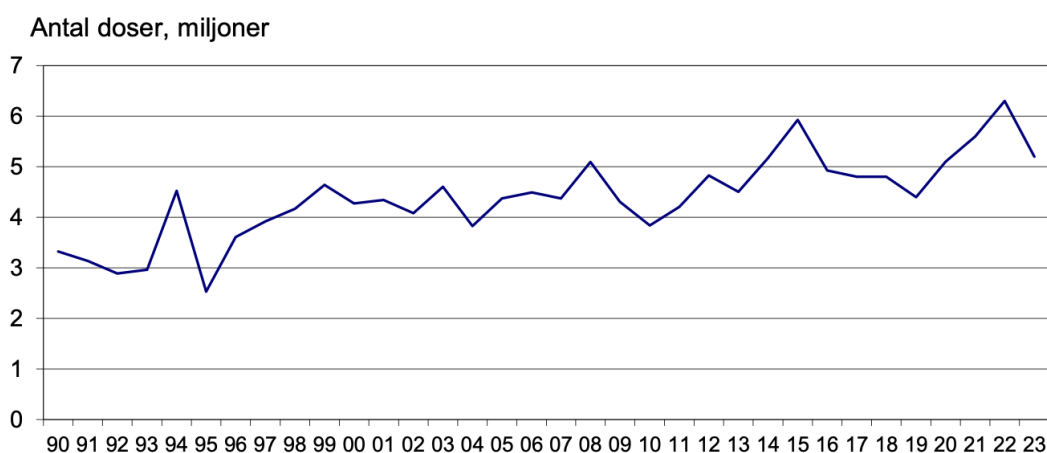
- Försäljningen av konstgödsel låg konstant ända från 1981 till 2013. Därefter skedde ett trendbrott och på bara några år har försäljningen ökat med ungefär 25 procent.
- Tillförseln av kväve till odlingssystem med konstgödsel har ökat från 10 miljoner ton 1950 till ca 110 miljoner ton idag.
- Skillnaden i hektargivan av kväve från gödsel är mycket stor mellan konventionella och ekologiska arealer. I den konventionella odlingen gödslas i genomsnitt med 122 kg kväve per hektar på den areal som gödslas. Siffran för den ekologiska arealen är 43 kg kväve per hektar gödslad areal.

Kommentar: En anledning till skillnaden är att den ekologiska odlingen använder sig av fler kvävefixerande grödor i växtföljden. Kväverika förfrukter i form av klöverbullar, grüngödsling och odling av trindsäd, bidrar med kväve till växtföljden.

VÄXTSKYDDSMEDEL / PESTICIDER / NATURFRÄMMANDE BEKÄMPNINGSMEDEL

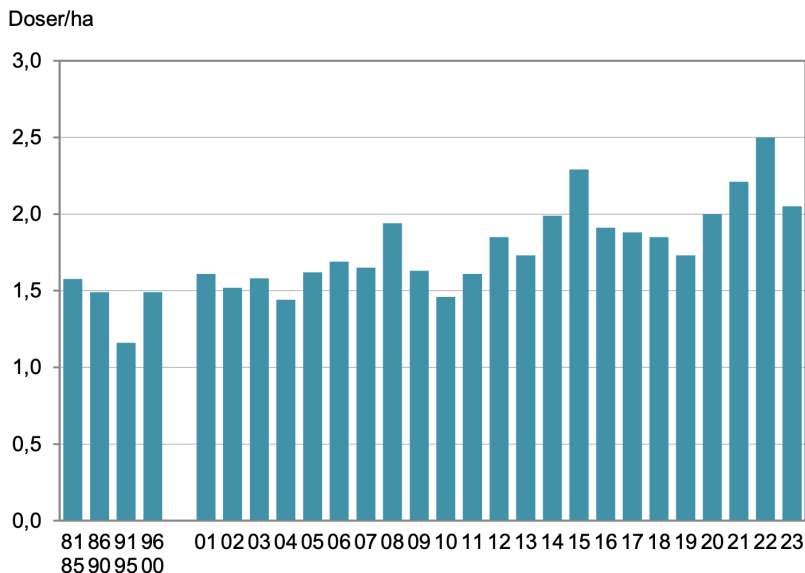
- 20,4 % av försålda mängder kemiska bekämpningsmedel (verksamt ämne, mätt i ton) år 2023 användes i jordbruket. 1 % till frukt och trädgårdsodling.
- Det totala antalet sålda hektardoser i jordbruket under år 2023 var 5,2 miljoner, på samma nivå som genomsnittet för de fem närmast föregående åren 2018–2022.

Figur 8 – Försäljning av antal hektardoser till jordbrukssektorn 1990–2023

Figur 1. Antal hektardoser per hektar åker 1981–2023

1. Number of hectare-doses per hectare of arable land in 1981–2023

- Antalet hektardoser av ogräsmedel beräknades till 3 040 500 doser.
- Antal hektardoser av svampmedel beräknades till 1 466 300 doser.
- Antal hektardoser av insektsmedel uppgick till 457 800 doser.
- Antal hektardoser för tillväxtreglerande medel ökade med 6 % jämfört med femårsgenomsnittet för de fem närmast föregående åren.

- En förklaring till det ökade antalet doser de senaste åren är att höstsådda grödor odlats i större omfattning. Det är framför allt odlingen av höstveten som ökat. Grödan är högavkastande och vid odling av höstveten ökar behovet av behandlingar jämfört med vid odling av vårsådda grödor.

- Det finns olika sätt att mäta hur användningen av bekämpningsmedel utvecklats över tid. När man ska jämföra försäljning eller användning av bekämpningsmedel över tid är vikt (kilo) ett trubbigt mått. Det beror på att nya verksamma ämnen kan vara mer potenta – det behövs alltså en mindre mängd för att få samma effekt som med ett mindre effektivt medel. Ett bättre mått är därför antalet hektardoser, antalet besprutningstillfällen. Siffror från Kemikalieinspektionen visar att försäljningen av antal doser bekämpningsmedel i Sverige är ungefär dubbelt så stor idag som i början på 90-talet. (Naturskyddsföreningen)

KÄLLOR - JORDBRUK

[Jordbruksstatistisk sammanställning 2024](#)

[Jordbruksstatistisk sammanställning 2022](#)

[Jordbruksstatistisk sammanställning 2020](#)

[Jordbruksföretag och företagare 2024](#)

[Jordbruksföretag och företagare 2023](#)

[Långa tidsserier - Basstatistik om jordbruket åren 1866-2020](#)

[Jordbruket i siffror åren 1866-2007](#)

<https://jordbruksverket.se/om-jordbruksverket/jordbruksverkets-officiella-statistik/jordbruksverkets-statistikrapporter/statistik/2025-05-15-ekologisk-vaxtodling-2024>

[Exploatering av jordbruksmark](#)

[Jordbruksmarkens användning 2024. Slutlig statistik](#)

[Lantbrukares psykosociala arbetsmiljö och psykiska hälsa](#)

[Arbetsmiljöverket - Jordbruk](#)

[Afa Försäkring "Allvarliga arbetsolycksfall och långvarig sjukfrånvaro inom jordbruks-, skogsbruks- och trädgårdsarbete"](#)

[Kommunal](#)

[Vetenskap & Hälsa: Lantbruket: arbetsplats, hem och olyckor \(2016\)](#)

[Pesticide exposure and risk of Parkinson's disease: A family-based case-control study | BMC Neurology](#)

[LANTBRUKSBAROMETERN 2025](#)

[EAA - Ekonomisk kalkyl för jordbrukssektorn, preliminär utveckling för 2023-2024 - Jordbruksverket.se Fem fakta som får dig att vilja bekämpa bekämpningsmedlen - Naturskyddsföreningen](#)

[En robust livsmedelsförsörjning i kris och krig - beredskapslagring av spannmål](#)

[Stöd och ersättningar till jordbruksföretag i Sverige - så fördelades pengarna 2020](#)

[Jordbruksverket: Gårdsstöd 2025](#)

[SCB - Gödselmedel i jordbruket 2018/19](#)

[Greppa näringen - Go'dning, go'dsel och klimat](#)

[Nature.com - Greenhouse gas emissions from global production and use of nitrogen synthetic fertilisers in agriculture](#)

[SCB - Försäljning av mineralgödsel för jord- och trädgårdsbruk 2022/23](#)

[Naturskyddsföreningen Konstgödsel och klimatpåverkan](#)

[Naturskyddsföreningen Vad är konstgödsel?](#)

[Kemikalieinspektionen - Försålda kvantiteter av bekämpningsmedel 2023](#)

[SCB & Kemikalieinspektionen - Växtskyddsmedel i jordbruket 2023](#)

[Vad är bekämpningsmedel? - Naturskyddsföreningen](#)

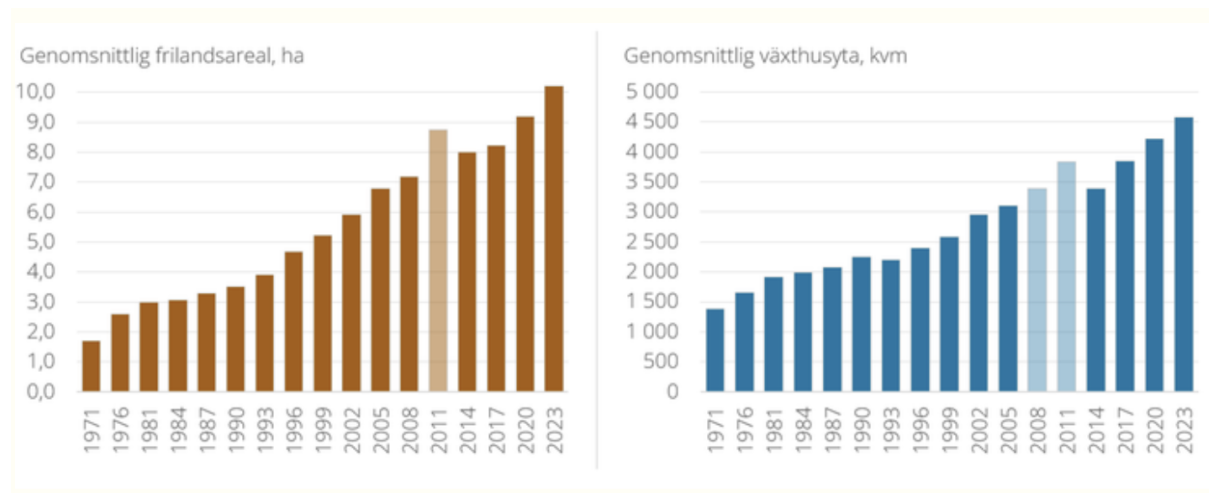
TRÄDGÅRDSODLING

ANTAL GÅRDAR OCH ODLARE (utveckling över tid)

- Under 2023 ägnade sig 1 584 företag åt yrkesmässig trädgårdsodling på en åkerareal om 13 506 hektar och en växthusyta på 281 hektar. Antalet företag minskade med 13 % jämfört med 2020.
- Sett över tid har antalet trädgårdsodlande företag minskat så gott som kontinuerligt sedan våra mätningar började i början av 1970-talet. Sedan 1987 har vi uppgifter om såväl antal företag som sysselsättning, arealer och växthusytor. Mellan 1987 och 2023 minskade antalet företag med 68 %, medan antalet sysselsatta gick ned med 52 %.
- Trädgårdsodlingens andel av det totala antalet sysselsatta inom jordbruket är 9 %.

STORLEK PÅ GÅRDAR (utveckling över tid)

- De frilandsodlande företagens medelareal var 10,2 hektar 2023, och har närapå fördubblats sedan sekelskiftet. Växthusodlingens medelyta var 4 600 kvadratmeter 2023, och har ökat med drygt 75 % sedan sekelskiftet.
- För frilandsföretagen beror ökningen främst på att de riktigt stora företagen blir fler, medan den för växthusföretagen framför allt beror på att de största företagen blir ännu större.

- Både inom frilands- och växthusodlingen har de största företagens andel av den totala odlade ytan ökat påtagligt över tid. Ökningen skiljer sig dock i sin karaktär. Inom frilandsodlingen tycks den genomsnittliga storleksökningen bero på en ökning av antalet företag med 20 hektar eller mer, medan genomsnittsarealen för dessa stora företag däremot inte har ökat generellt över tid. Här blir de största företagen alltså inte generellt större, men fler.

- Inom växthusodlingen är bilden lite annorlunda; antalet företag har förblivit ungefär detsamma i den största storleksklassen (minst 10 000 kvm), men genomsnittsytan har ökat med 44% för dessa stora företag mellan 2002 och 2023. Här blir de största företagen således inte fler, men större.

- I den andra änden av storleksspektrumet har andelen riktigt små företag ökat mellan 2002 och 2023, både inom frilands- och växthusodlingen. Deras andel av den totala arealen respektive växthusytan har däremot kontinuerligt minskat.

- EKOAREAL: Inom trädgårdsodlingen var andelen ekologiskt odlad åkermark drygt 12 %, medan andelen av den odlade växthusytan var knappt 9 %.

FABRIKSODLING

- Tre fjärdedelar av den största växthusklassen (med minst 10 000 kvadratmeter växthusodling) ägnar sig enbart åt växthusodling.

Några av de största växthusfabrikerna är Trelleborg (16 hektar tomatodling) och Frövi (10 hektar).

PRODUKTION / KONSUMTION

Under 2023 nyttjade trädgårdsodlingen 13 506 hektar på friland och 281 hektar växthusyta. På de ytorna producerade 1 584 företag trädgårdsprodukter till ett värde av knappt 9 miljarder kronor. Det innebär att 2,8 % av de svenska jordbruksföretagen nyttjade 0,5 % av åkermarken för att producera 12,6 % av jordbrukets totala produktionsvärde under 2023.

Odlingen av de enskilda köksväxterna kan grovt räknat delas in i fyra kategorier baserade på skördad areal:

- sallat, morot och matlök har en skördad areal på minst 1 400 hektar vardera
- rödbeta och andra betor, broccoli, vitkål, blomkål, pumpa och palsternacka skördas på mellan 200 och 500 hektar vardera
- grönkål, sparris, dill, gurka, spetskål, kålrot, majs, jordärtskocka och purjolök skördas på 100 till 200 hektar vardera.
- rotselleri, selleri, squash (zucchini), bönor och ärter, persilja, rödkål, spenat (utom småblad), brysselkål, svartkål, savoykål, rabarber, fänkål, vitlök och ytterligare några grödor som har en skördad areal mindre än 70 hektar vardera.

- Inom frilandsodlingen hade odlingen av köksväxter den största genomsnittliga arealen med 11,8 hektar under 2023, i fallande ordning följd av odlingen av plantskoleväxter, frukt samt bär, med 6,8 hektar, 6,4 hektar respektive 5,4 hektar. Genomsnittsarealen för odling av snittblommor på friland var blygsamma 0,2 hektar.
- Även inom växthusodlingen hade odlingen av köksväxter den största genomsnittsytan, med 4 500 kvadratmeter. Odlingen av kruk- och utplanteringsväxter tog i genomsnitt 3 100 kvadratmeter i anspråk, medan odlingen av snittblommor, bär, plantskoleväxter samt lökblommor i krukorna använde 2 100, 1 600, 1 300 respektive 1 000 kvadratmeter i genomsnitt.

FÖRJUPNING: Data på våra mest köpta grönsaker, hur mycket är odlat i Sverige och hur mycket är importerat?

PESTICIDER

- Trädgårdsodling står för 1,1% av de försålda kvantiteter av växtskydd som används i Sverige 2023.
- De stora tomatodlingarna använder i stor utsträckning nyttodjur istället för kemiska bekämpningsmedel, men får inte kallas ekologiska pga använder konstgödsel som gödning.

UTSÄDE / VÄXTMATERIAL / FRÖER

- För grönsaker är allt kommersiellt utsäde importerat. (Ekomatcentrum)
- Planter i tomatodling är mestadels importerade i både ekologisk och konventionell produktion, så också större delen av förbrukningsmaterialen. Odlingssubstratet, stenull, i konventionell odling importeras medan huvuddelen av odlingssubstraten för den ekologiska odlingen utgörs av svensk torv eller liknande. (Ekomatcentrum)
- En OECD-rapport från 2018 lyfte fram en stark konsolidering på den globala utsädesmarknaden efter stora fusioner och förvärv, vilket har lett till framväxten av de "Big Six" - Monsanto, Syngenta, Bayer, DuPont, BASF och Dow Chemical. I en rapport från FN:s råd för mänskliga rättigheter från 2022 noterades att de sex stora har konsoliderats ytterligare till De fyra stora, som Bayer köpte Monsanto, och Dow Chemical och Dupont har gått samman och skapat Corteva. De fyra stora kontrollerar inte bara 60 % av den globala utsädesmarknaden, utan även 75 % av den globala bekämpningsmedelsmarknaden.

- En rapport som beställdes av Europaparlamentets Gröna grupp 2014 lyfte fram det faktum att de fem största företagen i Europeiska unionen kontrollerar 95 % av marknaden för grönsaksfrön.
- Frömarknadens grönsakssegment utgjorde 2022 av 90% hybridsorter

Källor - Trädgårdsodling

[Jordbruksstatistisk sammanställning 2024 - Jordbruksverket.se](#)

[Trädgårdsodlingens struktur 2023 - Jordbruksverket.se](#)

[Hur svensk är svensk mat? En jämförelse av ekologiskt och konventionellt](#)

[Concentration in Seed Markets | OECD](#)

[CONCENTRATION OF MARKET POWER IN THE EU SEED MARKET](#)

[Europe Seed Market Size & Share Analysis - Industry Research Report - Growth Trends](#)

FRITIDSODLING

- 87 procent eller drygt sju miljoner, i åldern 18-84 år, har tillgång till någon form av trädgård eller annan odlingsplats utomhus i Sverige. Vanligast är egen trädgård vid bostaden. Man kan ha tillgång till fler odlingsplatser som vid sommarstuga, lägenhetsträdgård, kolonilott eller på balkong. Det är ungefär 640 000 som endast har tillgång till balkongodling och ungefär 160 000 som har tillgång till kolonilott med eller utan stuga. Av alla som helt saknar odlingsmöjlighet skulle omkring 500 000 vilja ha tillgång till det.

Sveriges fritidsmässiga trädgårdsyta uppskattas till 275 000 hektar. Av den antas 235 000 hektar vara bevuxen med grönska och 10-15 procent av grönytan, omkring 30 000 hektar upptas av växter som producerar ätbart som fruktträd, bärbuskar och köksväxter.

- 51% av Sveriges vuxna befolkning är intresserade av trädgård och odling
- 38 procent av befolkningen uppger att deras odlingsintresse har ökat de senaste fem åren.
- 76% av de med odlingsmöjlighet odlar något ätbart.
- 33% har ökat sin odlingsyta för ätbara grödor.
- 35% av de som odlar ätbart odlar potatis
- 10-15% av den gröna trädgårdsytan består av köksväxter, frukt och bär med flera nytto grödor
- Nästan fyra av tio (38 procent) uppger att de odlar mer ätbara grödor nu jämfört med de senaste fem åren

De tre saker som värdesätts mest med trädgård är att det är en plats att odla ätliga växter på, vilket 38 procent håller med om. Detta följs av att det är en förläggning av hemmet att vistas i tillsammans med vänner och familj, vilket 30 procent uppger. På tredje plats anser man att trädgården är en plats att må bra av och som främjar den egna och familjens psykiska hälsa, vilket 29 procent instämmer i.

Att kunskap och tid är viktiga för att odla mat och att egen odling är viktig i kristider är de påståenden som flest instämmer i (80 procent). Dessutom är det miljövänligt och givande att odla själv

och att egna frukt och egna bär smakar bättre än köpta insamlingar na som likaså många in på.

I en undersökning från Jordbruksverket som publicerade 2014 anges att fritidsodlingen tog tillvara ca 14 900 ton äpplen, ca 4 700 ton vinbär och mellan 1 600 och 2 800 ton vardera av hallon, jordgubbar, päron och plommon enligt deras undersökning. 11 000 ton potatis tillvaratogs av fritidsodlare. Kvantiteterna lär ha ökat något fram till i dag, dels har folkmängden ökat och dels har intresset för att odla ätbara grödor ökat, men dessa är de senaste uppgifterna att tillgå.

Enligt samma rapport är den fritidsmassiga odlingen av vissa grödor större än den kommersiella odlingen i landet. Bland annat var vinbärsskoörden 17 gånger högre och hallonskoörden 3,5 gånger högre i fritidsodlingen år 2012 än i den kommersiella odlingen år 2011.

Den kommersiella odlingen av jordgubbar i landet var däremot betydligt större, hela åtta gånger, än fritidsodlingen. Antalet äppleträd i fritids respektive kommersiell odling i landet är ungefär lika många eller ungefär 2,5 miljoner enligt Jordbruksverkets rapport. Men den kommersiella äppelodlingen skördade 23 400 ton medan fritidsodlingen 14 900 ton år 2012. Och den fritidsmassiga potatisskoörden utgör en bråkdel av yrkesodlarnas.

Enligt SLU har fritidsodlingen potential att producera uppemot 700 000 ton ätliga grödor varje år.

FÖRDISODLING: Odling av ätbart

[Fritidsodlingens omfattning i Sverige 2024 - FOR](#)

[Fritidsodlingens omfattning i Sverige - SLU](#)

DJURHÅLLNINGSGÅRDAR

ANTAL GÅRDAR OCH DJUR (utveckling över tid)

Antal djurhållningsgårdar minskar samtidigt som djurbesättningarna blir större.

2024 fanns det 28 340 djurgårdar i Sverige. (14 895 kogårdar, 8 282 fårgårdar, 1 173 grisgårdar, 3 778 gårdar med värphöns, och 212 gårdar med slaktskycklingar). (Jordbruksverkets statistikdatabas)

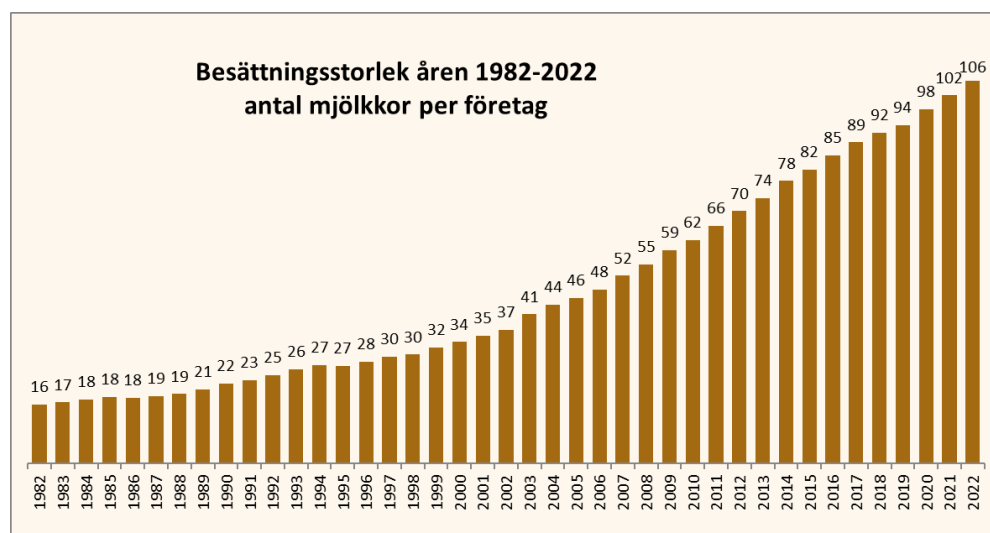
SÅ HÄR MÅNGA PRODUKTIONSDJUR FINNS I SVERIGE:

- NÖTKREATUR: 1 333 820 djur (Dec, 2024)
- GRIS: 1,39 miljoner grisar i Sverige (2024).
 - EKO-GRISAR: År 2023 fanns det 33 400 ekologiskt hållna grisar i Sverige, vilket motsvarar 2 % av det totala antalet.
- FÅR: 312 000 stycken (december 2024).
- HÖNS: 8 043 900 höns på jordbruksföretag (juni 2024)¹

STORLEK PÅ BESÄTTNING

Utvecklingen går mot företag med allt större antal djur.

- År 1982 var det genomsnittliga antalet mjölkkor per företag 16 mjölkkor. År 2022 var motsvarande siffra 106 mjölkkor. Antalet mjölkkor per företag är alltså nästan 7 gånger så många nu som år 1982.

2

¹ [Jordbruksverkets statistikrapporter](#)

² [Fascinerande fakta om mjölkkor, mjölkföretag och mjölkproduktion de senaste 40 åren | Jordbruket i siffror](#)

- 86 % av antalet suggor finns på företag med besättningar större än 200 suggor.³

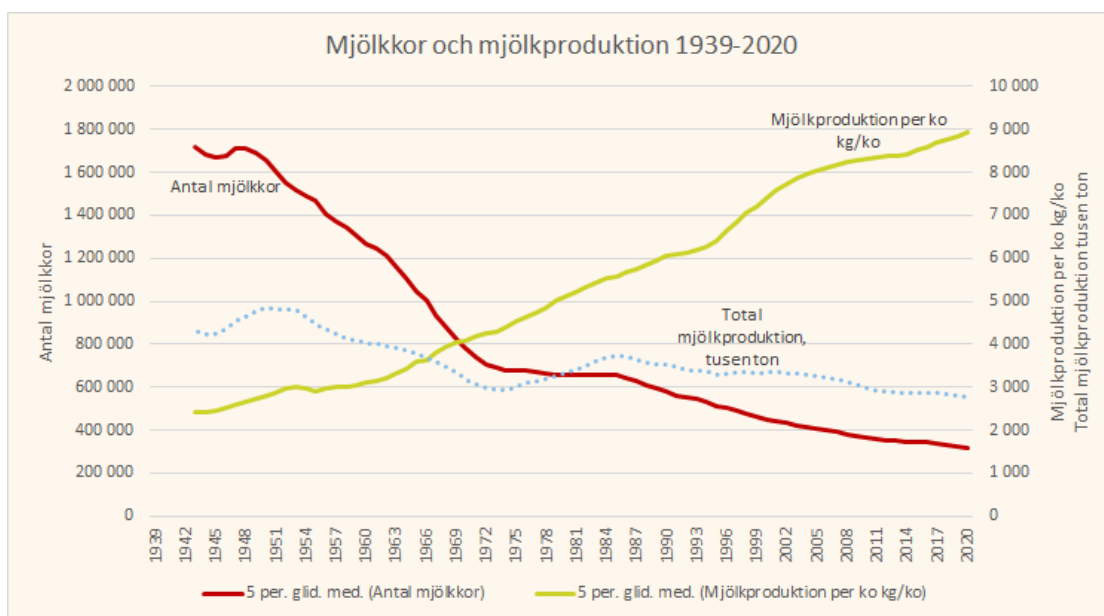
- Gårdar med köttkor: Mer än hälften av alla nötkreatur, 53 %, fanns i företag med fler än 200 djur. Den vanligaste besättningsstorleken var 200-499 nötkreatur för såväl mjölkföretagen som köttföretagen med moderdjur och utan moderdjur.⁴

- 98 % av alla höns finns på cirka 4 % av företagen i besättningar med fler än 5 000 höns. (Juni 2024)

PRODUKTION / KONSUMTION

MJÖLK

Sedan 1971 har antalet mjölkkor halverats medan mjölkproduktionen per ko fördubblats.

- Vid skiftet mellan 1940- och 50-talet överträffades Förkrigsproduktionen av mjölk som legat strax under 5 000 ton per år. Sedan följde en minskning och mjölkproduktionen föll under 3 000 ton vid början av 1970-talet. En återhämtning skedde fram till mitten av 1980-talet då produktionen ökat med cirka 600-900 ton. Sedan dess har produktionen mestadels minskat och uppgick år 2020 till 2 773 ton.⁵

³ [Fascinerande fakta om grisar och grisföretag | Jordbruket i siffror](#)

⁴ [Nötkreaturssektorns uppbyggnad - En analys av struktur och slakt i nötkreaturssektorn - Jordbruksverket.se](#)

⁵ [Jordbruksverkets statistikdatabas](#)

Kommentar från Gunnar Rundgren: "1949 producerades 5 miljoner ton mjölk av 300 000 gårdar med ett genomsnitt av 5 kor per gård. Idag producerar färre än 3 000 gårdar med genomsnittligt över 100 kor 2,8 miljoner ton mjölk. Det visar med all tydlighet att fortsatt rationalisering, strukturuomvandling och ökad lönsamhet inte leder till ökad (total) produktion.⁶

Hur länge lever en ko?

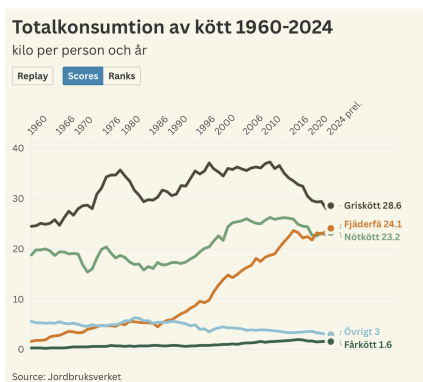
- Rent biologiskt har kon en livslängd på mellan 20 år. Kor i modern mjölkproduktion lever dock betydligt kortare. Medellivslängden för mjölkkor i Sverige är idag ungefär 5 år.⁷

Hur länge får kalvarna gå med mjölkkena?

- Enligt Arla säger forskningen att det optimala för både kon och kalven är att ha dem tillsammans i 6 timmar. Ju längre man har kon och kalven ihop ju mer binder de sig till varandra och det är då man får problemet med att de råmar efter varandra.⁸

- KRAV: Enligt KRAVs regler får kalven dia minst 24 timmar, men gärna längre. Orsaken till att man skiljer kalven och kon åt efter 24 timmar är att separationen blir värre om de går tillsammans längre tid. Sedan får de KRAV-certifierad mjölk tills de är minst 3 månader. (I konventionell produktion får kalvarna vanligtvis pulvermjölk med tillsats av bland annat oljor, mineraler, vitaminer, där mjölkråvaran ofta importerar.⁹

SVENSK KÖTTKONSUMTION ÖVER TID

Under perioden 1960-2024 har totalkonsumtionen av kött ökat från 51 kg till 80,5 kg per person och år. Efter toppnoteringen för tio år sedan

⁶ [Nyfiken på långa tidsserier med jordbruksstatistik? | Jordbruket i siffror](#)

⁷ [Långlivade kor kan ge högre lönsamhet | Växa](#)

⁸ [Hur länge stannar kalvarna hos kon? - Arla Forum Konsumentkontakt](#)

⁹ [Hur länge får kalven gå med kon? - KRAVs Konsumentforum](#)

med omkring 88 kg per person och år har konsumtionen de senaste åren minskat något. Mellan åren 2023 och 2024 beräknas dock konsumtionen öka med 1,7 kg.

ÄGG

- I september 2024 levererades det 9 100 ton ägg, varav 1 200 ton ekologiska ägg, av medlemsföretagen i Svenska Ägg.

Konsumtionen av ägg har varierat mellan 11,3 kg och 15,0 kg för åren 1980-2023 och ligger år 2023 på 12,5 kg per person och år.

ÄGGFABRIKER

- Nästan all produktion av ägg i Sverige sker på storskaliga äggfabriker. De flesta "frigående inomhus" hålls i grupper på tusentals eller till och med tiotusentals hönor.

- Äggindustrins minimikrav på utrymme för hönor: 9 st per kvadratmeter.¹⁰

- "Ca 65% av hönsen i Sverige går fritt i stora stallar, ca 20% av hönsen är ekologiskt uppfödda och ca 5% tillhör den ökande produktionsformen frigående utomhus. Övriga bor i moderna burar anpassade efter hönans naturliga beteende och behov. Majoriteten av alla höns inom EU har inte möjlighet att få utlopp för sina viktigaste behov, så som att lägga ägg i rede, ströbada fjäderdräkten och sova på sittpinne." (KronÄgg)¹¹

- **BURHÖNS:** Redan 1988 offentliggjordes en svensk lag som förbjöd hönsburar. Det drojdes dock tills 2004 innan lagen sattes i bruk och under tiden ändrades lagen så att så kallade "inredda burar" eller "trivselburar" fortfarande föll innanför lagen³. Alla lagen- liga burar ska vara försedda med ströbädd, sittpinne och värrprede. Utrymmet ska vara minst 0,06 kvadratmeter per djur - det vill säga samma mått som ett A4-ark. I Sverige har vi en lag som säger att det får finnas högst 16 djur i varje bur. Kritik har riktats mot de inredda burarna eftersom fåglarna har liten eller ingen möjlighet att få utlopp för naturliga beteenden som att soka föda, flyga, putsa sig eller sträcka på benen och vingarna. I beteende- tester har man kunnat visa att höns i burar är mer rädda än höns som är frigående inomhus. (Sveriges konsumenter)

- **FRIGÅENDE HÖNS INOMHUS:** Frigående höns inomhus lever ofta i mycket stora grup- per på tusentals hönor. Per kvadratmeter yta får det vis- tas maximalt sju till nio hönor, vilket blir något mer än ett A4-ark per höna. Kritik har riktats även mot produktionen med frigående höns. Vilda hönor lever vanligtvis i grupper om 20-30 individer, vilket kan ställas i kontrast till grupperna på flera

¹⁰ [Mått i stall och utrymmen för fjäderfän - Jordbruksverket.se](https://jordbruksverket.se/matt-i-stall-och-utrymmen-for-fjaderfan)

¹¹ [Höner och djurskydd](https://jordbruksverket.se/honer-och-djurskydd)

tusentals höns som aldrig får vistas utomhus. Även för de frigående hönsen inomhus uppstår onormala beteenden som fjäderplockning och kannibalism, generellt på grund av att hönsen har för lite att göra. Fjäderplockning blir ett större problem i frigående system jämfört med bur eftersom en höna då har fler tillgängliga offer att plocka från. I de flesta andra europeiska länder näbbtrimmar man därför fåglarna, något som är förbjudet i Sverige. Utover detta blir ofta ammoniakhalten hög och luftkvaliteten dålig i de stora hallarna. (Sveriges konsumenter)

- **FRIGÅENDE HÖNS UTMHUS:** Här råder samma regler som vid frigående inomhus men hönorna har möjlighet att gå ut när de vill under dagtid och ska ha minst fyra kvadratmeter per individ att röra sig på. Utomhusvistelsen ger hönorna större möjlighet att utföra naturliga beteenden som är bra för djurens välmående, men medför också mer problem med parasiter och bakterieinfektioner jämfört med inomhusproduktionen (Sveriges konsumenter).

- **EU-EKOLOGISK ÄGGPRODUKTION:** Tillåter inte burar utan kräver att hönorna är frigående och har möjlighet att gå ut i en rastgård när värdet tillåter. Det får finnas max sex honor per kvadratmeter. Minst 95 procent av djurfodret ska vara ekologiskt odlat utan kemiska bekämpningsmedel och konstgödsel, samt fritt från GMO och syntetiska tillsatser. Det minskar miljöpåverkan avsevärt, men gör det också svårare att uppfylla hönornas proteinbehov. Det ska finnas fri tillgång till grovfoder, något som ger hönan mer sysselsättning vilket ökar hennes välmående och minskar problem med beteendestörningar (Sveriges konsumenter).

- **KRAV-CERTIFIERAD ÄGGPRODUKTION:** För att ägg ska bli KRAV-märkta krävs först och främst att alla kriterier för EU-ekologisk produktion uppfylls. Utover detta ställs ytterligare krav, som att rastgården ska innehålla trädd eller buskar där djuren kan söka skydd och få trygghet, samt att fodret ska vara KRAV-märkt.¹²

- Frigående höns är inte problemfritt. När man håller höns inomhus i stora flockar uppstår risk för fjäderplockning och kannibalism. Genom att hönsen har kontakt med sin egen gödsel ökar också risken för spridning av parasiter och sjukdomar. Det var skälet till att man en gång tiden satte hönsen i små burar - ju färre djur i gruppen ju mindre risk. De berikade burarna, som har rede, sittpinne och sandbad är avgjort bättre än de gamla hönsburarna. Med åren har man lärt sig mycket om hur man kan förebygga problem i de frigående systemen, men sjukdomsproblemen kan vara större än i burhållning. Ekologiska höns måste ges möjlighet att gå ut. Genom att flytta hus och byta grönytor kan man undvika parasitproblem. (Djurskyddet).¹³

¹² [DE DOLDA BURÄGGEN - S K](#)

¹³ [Ägg - Djurskyddet](#)

- Hälften av alla kycklingar som kläcks i äggfabrikerna är tuppar. Eftersom tuppsycklingarna inte lägger ägg, eller är tillräckligt snabbväxande för köttproduktion, dödas de direkt efter att de kläckts. Minst 15 000 nykläckta tuppsycklingar dödas varje dag i Sverige genom gasning eller malning/maceration. Hönorna i äggfabrikerna lever tills de är cirka 1 ½ år gamla. Då anses de inte längre lönsamma i produktionen och har ofta brutna ben i kroppen då de blivit bensköra av den krävande äggläggningen.¹⁴

SVERIGES STÖRSTA ÄGGPRODUCENT AVLIVAR 1,9 MILJONER HÖNOR

Efter ett beslut från Jordbruksverket 2023 har alla höns hos Sveriges största äggproducent, CA Cedergren, avlivats. Detta efter många försök att sanera salmonellasmittade stallar. Totalt rör det sig om närmare 1,9 miljoner hönor. Det är 20 procent av Sveriges värphöns.

- I december 2022 hittades salmonella i ägg från Sveriges största äggfabrik, CA Cedergren som ligger i Mönsterås. Sedan dess har nya fall upptäckts och hönor massavlivats vid flera tillfällen.¹⁵

- 1,9 miljoner avlidade hönor blev till fjärrvärme i Värmland.¹⁶

Kostnaden hittills för salmonella på CA Cedergren - 172 miljoner kronor för Jordbruksverket

- I november 2023 hade Jordbruksverket hittills betalat ut 128 miljoner kronor för bekämpningen (som efter denna utbetalning fortfarande pågick, så ytterligare ersättning kunde komma att betalas ut). Enligt Jordbruksverket är detta inte den enskilt största utbetalning som har gjorts, men en av de större.¹⁷

- Sammanlagt 172,6 miljoner kronor i djurägarersättningar har Jordbruksverket betalat ut till CA Cedergren under 2023. Det är mer än tre gånger Jordbruksverkets årsanslag för smittbekämpning. Enligt Jordbruksverket är det här salmonellautbrottet det mest kostsamma som myndigheten någonsin har hanterat.¹⁸

DJURVÄLFÄRD / DJURSKYDD

Djurskyddslagstiftningen är tänkt att förebygga att djur far illa. Den beskriver hur den som håller, sköter eller hanterar djur ska göra så att djuren mår både fysiskt och psykiskt bra. Det är den som äger eller tar hand om djuren som ansvarar för att djuren har det bra. I Sverige ska alla djur behandlas väl och skyddas mot onödigt lidande

¹⁴ [Hönor och tuppar | Djurens Rätt](#)

¹⁵ [90 grisar hittades mumifierade i ett stall - Syre](#)

¹⁶ [Miljontals döda höns blir fjärrvärme](#)

¹⁷ [Kostnaden hittills för salmonella på CA Cedergren - 128 miljoner | SVT Nyheter](#)

¹⁸ [Så mycket kostade salmonellautbrottet i Ca Cedergrens i Mönsterås | ATL](#)

och sjukdom. I Sverige lägger vi också stor vikt vid att djuren som vi håller ska ha möjlighet att bete sig naturligt. Med detta menas inte att djuren ska kunna utföra alla beteenden som de gör i naturen, men att de ska kunna utföra sådana som de är starkt motiverade för och som är viktiga för deras välbefinnande.¹⁹

- Samtidigt får svenskt djurskydd kritik för att minimikravet för god djurvälstånd, särskilt på större djurhållningsgårdar, inte gör att djuren har möjlighet att bete sig naturligt.

- DJURHÅLLNING PÅ EKOLOGISKA GÅRDAR. Utgångspunkten för KRAV-märkt djurhållning är respekten för djurens naturliga behov när det gäller beteende, foder och den miljö de vistas i. De ska ges möjlighet att leva så naturligt som möjligt. Därför får djur på en KRAV-certifierad gård vara ute och beta mycket. Det ger foder, naturlig sysselsättning och bidrar till starka och friska djur. Det gäller inte bara mjölk- och köttdjur utan även grisar, höns, kycklingar, får och getter.²⁰

BRISTER I DJURSKYDDET

- Journalister och djurrättsorganisationer har upprepade gånger avslöjat hur svenska djurhållningsgårdar - både konventionella gårdar och Krav-gårdar - vid kontroll av Länsstyrelsen har haft djurskyddsbrister och brutit mot lagen. Exempel:²¹²²²³

ANTIBIOTIKARESISTENS

- Att bakterier blir motståndskraftiga mot antibiotika är ett globalt hot som innebär att allvarliga bakterieinfektioner hos djur och människor inte längre går att behandla. Att använda antibiotika i onödan, eller på fel sätt, gör att fler bakterier blir resistenta. Tack vare ett målinriktat arbete med förebyggande åtgärder för en god djurhälsa och ett gott djurskydd är situationen i Sverige bättre än i många andra länder. Vi har en låg förbrukning av antibiotika till djur och relativt låg förekomst av resistenta bakterier, men problemen ökar även här.

- Inom EU är Sverige det land som har lägst förbrukning. Norge, Island och Finland är andra länder som har en mycket låg förbrukning. Många länder inom EU arbetar idag för att minska användningen av

¹⁹ [Djurskyddet i Sverige - Jordbruksverket.se](#)

²⁰ [Djurvälfärd - KRAV](#)

²¹ [Majoritet av LRF:s guldbelönade mjölkbönder har brutit mot djurskyddslagen \(2022\)](#)

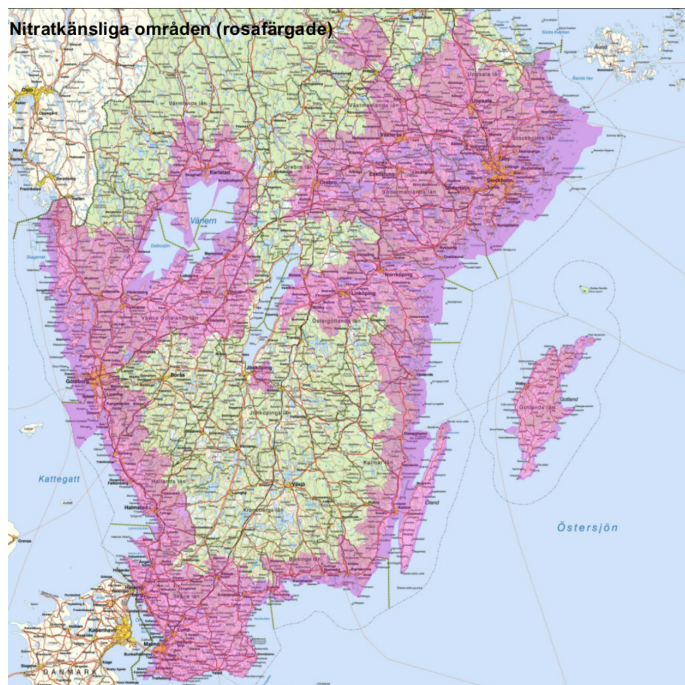
²² [Kravbönder dömda för djurplågeri - se bilderna inifrån gårdarna \(2021\)](#)

²³ [Fortsatt misär på hönsgård - trots rapporterade brister \(2025\)](#)

antibiotika till djur vilket medför att den totala användningen inom EU minskar. Tyvärr ökar användningen av antibiotika till djur i andra delar av världen i takt med att efterfrågan på animaliskt protein ökar.²⁴

GÖDSELHANTERING

- Stallgödseln står för ca 75% av landets totala kaliumtillförsel. Stallgödseln bidrar ca hälften av landets fosforanvändning. Stallgödseln bidrar med ca 14 % av landets kväveanvändning.
- Gårdar som har djur ska ha tillräcklig lagringskapacitet för att kunna lagra stallgödseln under en viss tid. Hur lång den tiden är beror på hur många djurenheter gården har, vilka djurslag du har, om din verksamhet är ett jordbruksföretag och om din jordbruksmark ligger i nitratkänsligt område eller inte. Lagringsutrymmet ska vara utformat så att det inte sker avrinning eller läckage av gödsel till omgivningen.
- I nitratkänsliga områden (som är mer påverkade av kväveläckage än andra) skiljer sig reglerna för spridning och lagring av gödsel och är mer långtgående.

- Stallgödseln står för ca 75% av landets totala kaliumtillförsel.
- Stallgödseln bidrar ca hälften av landets fosforanvändning.²⁵

²⁴ [Antibiotikaresistens - Jordbruksverket.se](#)

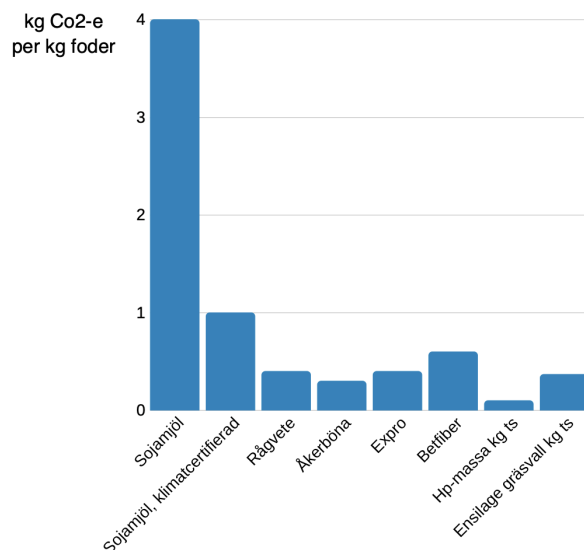
²⁵ [Jordbruksverket: Gödsel och miljö 2022](#)

- Stallgödseln bidrar med ca 14 % av landets kväveanvändning.²⁶

FODER

- Huvuddelen av fodret som äts av svenska djur är odlat i Sverige. Det förekommer dock en relativt omfattande import av sojamjöl och andra biprodukter från vegetabiliska oljor, olika majsbiprodukter och några andra biprodukter från livsmedelsindustrin. Dessa säljs oftast i blandningar (så kallade koncentrat eller kraftfoder) till lantbrukarna. På viktsbas utgör de importerade fodermedlen mellan en fjärdedel och en tredjedel av råvarorna i sådana färdiga foderblandningar. Av uppgifter från marknadsledaren framgår att det är en betydligt högre andel importerade foder råvaror, främst soja, i det ekologiska kraft fodret för mjölkkor än i det konventionella kraftfodret, medan skillnaden är liten för kraftfodret till kalvar.
- Mineralfoder ges som tillskott till de flesta djur. Det består delvis av importerade råvaror, ca 20 procent kan antas.
- För mjölkkor utgör betet ofta en liten del av fodret, men mestadels en större andel i ekologisk produktion. Bete utgör en viktig del av fodret för får och dikor (dvs kor som inte är mjölkkor) och uppfostring av stutar kan ske med enbart bete och grovfoder på vintern. Naturbetesmarker får inte gödslas.²⁷

Klimatavtryck olika fodermedel

²⁶ [Jordbruksverket: Gödselmedelsproduktion i Sverige Aktuella initiativ, tekniker och förutsättningar](#)

²⁷ [Hur svensk är svensk mat? En jämförelse av ekologiskt och konventionellt](#)

- Fodret står för hela 35-45 % av nötkreaturens klimat- påverkan och är alltså en stor del i nötköttets totala klimatavtryck. Klimatbra odlade fodermedel är fodermedel som kräver liten mineralgödsel- tillförsel och ändå ger rimlig skörd i förhållande till behovet av traktor/maskintimmar. Transporter, både till gården och inomgårds vid utfodringen, påverkar också klimatavtrycket.

På grund av den konventionella sojaodlingens stora negativa miljö- och klimat- påverkan kan sojamjölk, så som den mesta sojan odlas idag, aldrig räknas som ett klimatbra alternativ. Konventionell sojaodling orsakar avverkning av regnskog i Sydamerika och sker med stor kemikalie- och mineralgödselanvändning i Nordamerika.²⁸

SVENSKA LANTRASER – DEL AV DEN BIOLOGISKA MÅNGFALDEN

- En lantras är en husdjursras av ko, får, get, kanin, häst, gris och fjäderfä som höns, ankor och gäss. Gamla lantraser har ett stort genetiskt värde eftersom de anpassat sig till miljön de lever i och ofta är resistent mot regionens parasiter och sjukdomar, men många av dem är hotade. Flera av lantraserna har uppmärksammats sent och räddats i sista sekund. Antalet djur inom vissa raser är därför lågt.

- De svenska lantraserna är en viktig del av den biologiska mångfalden, dels genom att de själva utgör en viktig genetisk resurs, dels genom att deras förmåga att livnära sig på magert bete, till exempel skogsbete och magra ängar, kan främja en biologisk mångfald av växter och djur i skog och mark.

- Exempel på lantraser av husdjur är Linderödssvin, Blekingeanka, Skånsk blommehöna, Gutefår, Ringamålako och Gotlandsruss.²⁹

- **RÖDKULLAN** är en av våra få kvarvarande gamla svenska lantraser. Förr var rasen mycket vanlig i Dalarna och angränsande landskap, ner mot västkusten samt även i Norge och Finland. Det första omnämnandet av rasen är från 1842 där man talar om blekröda kulliga kor i Västergötland. Rasen är känd för sitt goda lynne, höga moderegenskaper och lätta kalvningar. Det är en hårdig ko fri från ärftliga sjukdomar, med starka ben och klövar. Tack vare att rasen är hårdig mot kyla kan den med fördel vistas utomhus stora delar av året. Rasen har genom åren använts både som mjölkko och köttdjur. En rödkulla mjölkar drygt 5 000 liter om året. Det är ungefär hälften av vad en modern mjölkko mjölkar och det kan vara en av förklaringarna till varför rasen nästan helt försvunnit från våra ladugårdar. Mot

²⁸ [Foder och klimat](#)

²⁹ [Lantraser | Nordens Ark](#)

slutet av 1930 talet fanns det ca 30 000 djur, 1970 var antalet nere i 18 stycken.³⁰

BETESDJUR

- Ett hållbart nyttjande av odlingslandskapet bidrar också positivt till miljön. Betande djur, särskilt på naturbetesmarker, har positiv betydelse för den biologiska mångfalden. Andra viktiga miljönyttor är att bevara öppna landskap och andra kulturmiljövärden.³¹

- Betande djur i hagmarker gör landskapet rikt på värdefulla växter, insekter och fåglar. En betad hage kan innehålla så många som 40 olika arter per kvadratmeter. Det är värdefullt i sig, men bidrar även till att göra naturen mer robust för att vi i framtiden ska klara av klimatförändringar.³²

BETESRÄTTEN ÄR HOTAD

- Sverige har ett unikt lagkrav om att kor ska få beta utomhus på sommaren, den så kallade *betesrätten*. Enligt lagen ska mjölkkor beta minst två till tre månader om året i norra Sverige och minst fyra månader i södra delen av landet. Men efter att en utredning från regeringen presenterats i augusti 2024 är betesrätten nu i fara.

- Regeringen tillsatte en utredning om hur man kan stärka jordbrukets konkurrenskraft och värna djurskyddet. Det är den utredningen som föreslår att lagkravet ska slopas för mjölkkor i lösdrift.

- Lantbrukarnas riksförbund, LRF är en av aktörerna som vill ta bort beteskravet med hänvisning till att bonden ska få bestämma själv över sina djur. Dessa krav har även plockats upp av politiker. Landsbygdsminister Peter Kullgren (KD), med stöd av övriga regeringspartiet och SD, har tillsatt en utredning om "starkt konkurrenskraft för livsmedelsproducenter och ett starkt djurskydd". Peter Kullgrens parti har vid flera tillfällen motionerat i riksdagen om att ta bort beteskravet ur lagen. (Jag vill beta)

- En försvagad betesrätt skulle sannolikt även påskynda den brutala omvandlingen mot färre och större mjölkproducenter, påpekar WWF. Detta eftersom det framför allt är de stora mjölkgårdarna som har svårare att leva upp till dagens beteskrav. Utvecklingen mot färre och större mjölkföretag ökar sårbarheten i vår matproduktion och påverkar livsmedelsberedskapen, säger Jenny Jewert (WWF).

- I mars 2025 överlämnade Djurens Rätt 165 076 namnunderskrifter för kornas rätt att beta till riksdagsledamöter.

³⁰ [Rödkulla | Nordens Ark](#)

³¹ [Odlingslandskapet - Naturvårdsverket](#)

³² [Betande djur ger rik natur - Naturskyddsföreningen](#)

- När beslut skulle tas i riksdagen, den 2 april 2025 valde Miljöpartiet och Vänsterpartiet att sluta upp bakom Socialdemokraternas reservation. Detta vann majoritet och resultatet blev ett tillkännagivande (en uppmaning) till regeringen om att inte inskränka betesrätten.³³³⁴³⁵³⁶³⁷³⁸

³³ [Frågor och svar om betesrätten - Naturskyddsföreningen](#)
[Jag vill beta](#)

³⁴ [Frågor och svar om LRFs inställning till beteslagen](#)
[WWF: Skarp kritik mot att slopa kornas betesrätt](#)

³⁵ [Frågor och svar om LRFs inställning till beteslagen](#)

³⁶ [WWF: Skarp kritik mot att slopa kornas betesrätt](#)

³⁷ [Djurens Rätt - 165 076 namn för kornas rätt att beta överlämnade till riksdagen](#)

³⁸ [Djurens Rätt - Riksdagen säger ja till betesrätten - regeringen uppmanas att backa från inskränkningar](#)

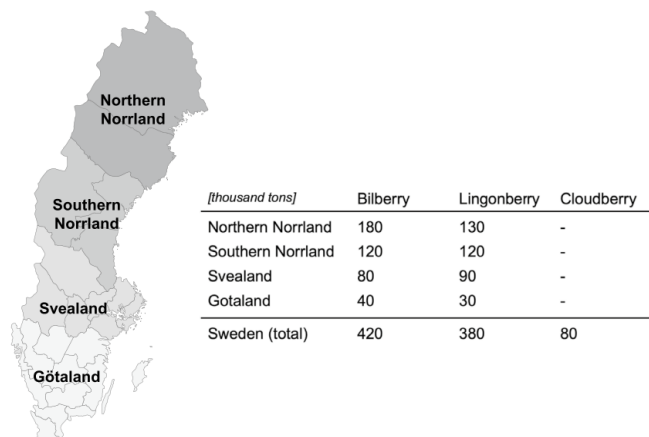
VILT & BÄR

- I Sveriges skogar växer det årligen ca 500 - 1000 miljoner kg bär och ca 50 miljoner kg matsvampar. Både svamp och bär är ett uppskattat inslag i den svenska kosten, men trots detta så plockas bara en liten del av alla de bär och svampar som växer i skogen.

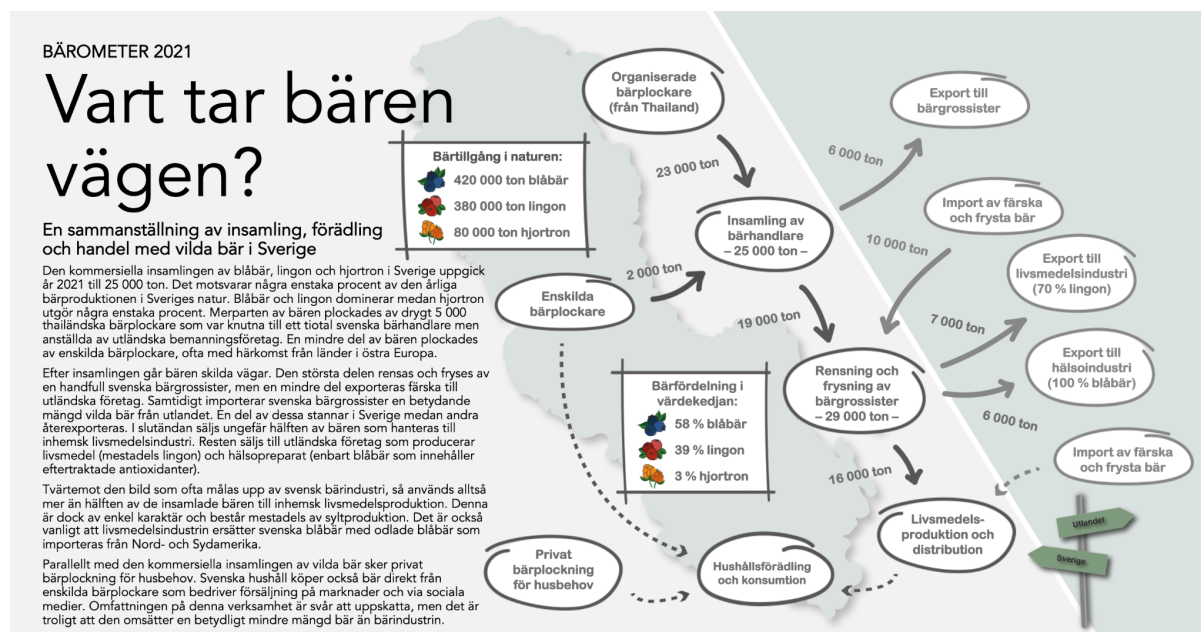
			2016	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023
000 Hela landet	Blåbär	1000 ton	615	302	259	152	493	381	786	681
	Lingon	1000 ton	644	662	107	182	584	411	365	473

Ytterligare data:

Fig. 2 Average annual production of wild berries in different parts of Sweden. Data for bilberry and lingonberry are based on official Swedish forest statistics (SLU 2017, 2022), averaged over the period 2011–2020. Data for cloudberry is based on an estimate by Jons-son and Uddstål (2002)

- De företag i Sverige som jobbar med att ta hand om dessa skogliga resurser använder sig ofta utav utländsk arbetskraft, istället för att anställa människor i närområdet, även om dessa ofta får sälja sina plockade bär och svampar som så kallade "fria plockare". På uppdrag av Skinnskattebergs kommun så gjordes en undersökning som skulle visa om ett företag som sysslade med svamp och bärplockning kunde anställa endast människor som stod utanför arbetsmarknaden, på grund av dålig utbildning eller andra orsaker, och fortfarande gå runt ekonomiskt.

Källor - VILT & BÄR

[Jordbruksverket - Årlig blåbärs- och lingonproduktion](#)

[SLU - Möjligheter att med bär- och svampplockning skapa arbete för lågutbildade på Sveriges landsbygd](#)

[Socio-techno-ecological transition dynamics in the re-territorialization of food production: the case of wild berries in Sweden | Sustainability Science](#)

[Bärometer 2021 - vart tar bären vägen? | RISE](#)

FISKE

FISKE - PRODUKTION

- Fiske är den faktor som har störst negativ påverkan på den marina biologiska mångfalden i haven. I decennier har fiskesektorn och dess metoder successivt effektiviserats, och dagens industriella fiskeflottor med sin avancerade teknik kan fånga mer och mer fisk vid varje fisketillfälle.
- Över 90 procent av världens fiskbestånd uppskattas idag vara maximalt eller för hårt fiskade. Även i Sverige ser det dåligt ut för många fiskbestånd.
- Inom EU förvaltas fisket framför allt genom den gemensamma fiskeripolitiken (GFP) som är direktverkande som lag i medlemsländerna. Här beslutas bland annat hur mycket, var och på vilka sätt man får fiska.
- Enligt bedömningen inom miljömålet Hav i balans är det endast 40 procent av de svenska och EU-gemensamma fiskbestånden som nyttjas hållbart.
- 2024 fattade EU beslut om att kraftigt öka fiskekvoterna för sill och strömming i centrala Östersjön, och höja fisket med över 20 procent i Bottniska viken. Det kan innebära en dödsstöt för unika bestånd, och har även stora konsekvenser för andra arter, kustfisket och för den känsliga havsmiljö som Östersjön är.
- 92 procent av all fisk som fångas i Östersjön inte ens blir mat för oss människor, det mals till mjöl och blir mat åt norsk odlad lax, minkar, kycklingar och grisar.
- Det illegala, orapporterade och oreglerade fisket är störst inom det industriella fisket på internationellt vatten och i fattiga länder med utbredd korruption och små resurser att kontrollera, övervaka och sanktionera fiskebrott.

TRÅLNING / BOTTENTRÅLNING

- Ofta utförs industrifisket med destruktiva och bränslekrävande metoder - som bottentrålning, vilket påverkar både klimatet och havens biologiska mångfald negativt. När trålen släpas över botten orsakar den stor skada och minskar den biologiska mångfalden genom att förändra både bottenstruktur och djur- och fisksamhällen. Dessutom resulterar bottentrålning i en betydande bifångst. Trålen river även upp sediment vilket gör att miljögifter, näringsämnen och sediment sprids samtidigt som bottenarnas förmåga att lagra kol minskar när kolet som lagrats i sedimentet återmineraliseras till koldioxid. Trots detta är bottentrålning en av de vanligaste fiskemetoderna. I Sverige används metoden för att fånga bottenlevande fisk och skaldjur, såsom torsk, havskräftor och räkor.

VATTENODLINGAR / VATTENBRUK

- *Produktionen av matfisk* uppgick år 2023 till 9 700 ton i beräknad hel färskvikt. Regnbåge stod för den största andelen av matfiskproduktionen (87 procent av totalen). Efter regnbåge är röding den vanligast matfisken, därefter kommer ål samt övrig matfisk (exempelvis lax och öring). Med produktion av *matfisk, matkräftor och blötdjur (ostron och musslor) och alger* avses vad som under året tagits ut ur matfiskodlingar av konsumtionsfärdig fisk.

- *Sättfisk och sättkräftor* är fisk och kräftor som har satts ut i naturvatten eller in på en annan odling för att växa till. Den här produktionen avser den del som levererats utanför matfiskproduktionen. Den totala sättfiskproduktionen skattas år 2023 till 1 200 ton, vilket innebär en ökning med 39 procent, eller 330 ton, sedan året innan. Precis som för matfiskproduktionen är det regnbåge som är den vanligaste arten. Regnbåge stod för 41 procent av den totala produktionen av sättfisk.

- Men även om vattenbruk kan vara en del av en hållbar livsmedelsproduktion, så har vattenbruket, särskilt det industriella, sina baksidor:

- Odlade rovfiskar, till exempel lax, kräver proteinrikt foder. Idag används uppemot en tredjedel av den vildfångade fisken till foder inom vattenbruket - fisk som skulle kunna ätas direkt av människor
- Själva vattenbruksodlingarna kan utgöra ett problem. Ett exempel är storskalig odling av räkor i tropikerna, där mangrove skövlas för att ge plats åt stora bassänger.
- Vattenbruk i öppna system, där de odlade arterna är i direktkontakt med den omgivande vattenmiljön, för med sig en rad problem. Spridning av läke- och bekämpningsmedel samt spridning av näring från foder och avföring kan ge lokala effekter på omgivande vatten, andra akvatiska organismer och bottenmiljön.
- Djurvälståndet i odlingarna.

UTFISKE

- För många kustsamhällen har det blivit svårt att överleva på fisket eftersom fångsterna minskar. Och när fisken sinar så drabbas inte bara den enskilda småskaliga fiskaren utan alla de människor som jobbar längs med hela värdekedjan. Förutom det faktiska fisket bidrar nämligen många människor, särskilt kvinnor, till finansiering och förberedelser av fisketurer liksom till hantering, förädling och försäljning av fisk.

- När det småskaliga fisket trängs undan förloras inte bara en viktig inkomstkälla för hundratals miljoner människor utan även tillgång till näringsrik mat för hela samhällen och regioner. Detta är särskilt allvarligt i låginkomstländer där fisk ofta är den enda källan till protein, vitaminer och mineraler.

ÖSTERSJÖNS STATUS

- Sedan 2013 har Östersjöländerna samtidigt beslutat om fiskekvoter som överskridit rekommendationerna från Internationella havsforskningsrådet, ICES. Nu när det inte längre går att fiska torsk satsar många, framför allt bottentrålarna, på plattfisk istället. Problemet är att trålningen kommer att fånga upp de få torskar som finns också. Det finns en begränsning av hur stora bifångster de får ta upp, men ingen vet exakt hur mycket det fuskas.
- Sedan 2017 är det förbjudet att slänga tillbaka bifångst i havet om den överskrider kvoterna. Men utkastandet fortsätter, enligt ICES och fiskekontrollmyndigheten EFCA. Ett sätt att komma till rätta med detta är att fiskarna använder kamerautrustning som visar vad båtarna faktiskt tar upp, skriver Fishsec i sin rapport. Den här tekniken finns redan och är i sammanhanget inte särskilt dyr, men har mött motstånd från fiskarorganisationer för att den skulle vara integritetskränkande.
- Det skulle räcka långt om Östersjöländerna bara gjorde det som de åtagit sig i Baltic Sea Action Plan.³⁹

FÖRDJUPNING: "Kollaps för torsken i Östersjön"

Det syntes tecken på det redan 2016-2017, men fiskeförvaltarna tittade bara på mängden biomassa och sa att det fanns ungefär lika mycket som tidigare. De tog inte hänsyn till torskarnas kondition - de var svultna och växte inte till sig. Ännu kan ingen säga exakt vad som hände men fisken var stressad av födobrist och syrebrist, samtidigt som fisket fortsatte.

FRISKA HAV

Havet lagrar in kol i den biomassa som växer i vattnet, tex plankton och alger, men koldioxid kan också lösas upp i havsvattnet. Hur mycket är beroende på vattnets temperatur. Den här mekanismen kallas för en CO2-pump och den fungerar bättre ju kallare vattnet är. I och med uppvärmningen av klimatet försämrar vi havets kolsänke- förmåga vilket är en del av orsaken till den accelererande klimatkrisen.

FISKE - KONSUMTION

³⁹ <https://helcom.fi/baltic-sea-action-plan/>

- Svenskar äter allt mindre fisk.
- MILJÖGIFTER I FISKEN. Vildfångad lax från Östersjön, Bottniska viken, Vänern och Vättern, och all lax som fångats i älvarna kan innehålla höga halter av miljögifterna dioxin och PCB. Därför bör barn, unga, gravida, ammande eller den som vill bli gravid i framtiden äta den här fisken högst 2-3 gånger per år. Övriga personer kan äta den en gång i veckan. Den lax som säljs i matbutiken är oftast odlad eller vildfångad i andra hav än Östersjön. Odlade laxfiskar innehåller lägre halter miljöföroreningar, även om de odlats i Östersjön, Bottniska viken, Vänern och Vättern.
- En del fisksorter kan även innehålla för mycket av miljöföroreningarna kvicksilver och PFAS.

Källor FISKE

[Jordbruksverket - Vattenbruk 2023](#)

[Kollaps för torsken i Östersjön - Sveriges Natur](#)

[Baltic Sea Action Plan - HELCOM](#)

[Frågor och svar om fiske - Naturskyddsföreningen](#)

[Voluntary Guidelines for Securing Sustainable Small-Scale Fisheries](#)

[LMV - Miljöförgiftad fisk](#)

[Klimatgaser och kolsänkor](#)

JORDBRUKETS MILJÖPÅVERKAN

UTSLÄPP

- 2023 uppgick växthusgasutsläppen från jordbrukssektorn till cirka 6,3 miljoner ton koldioxidekvivalenter. Det motsvarar drygt 14 procent av Sveriges totala territoriella utsläpp. Utsläppen sker från biologiska processer kopplat till växtodling och djurhållning. Fördelning av jordbrukssektorns utsläpp:

- Metan från djurens fodermältning, 53 procent.
- Metan och lustgas från stallgödsellagring, ca 5 procent var.
- Lustgas från jordbruksmark och koldioxid från kalkning, 35 respektive 2 procent.

- Jordbrukssektorn är den största källan till Sveriges totala utsläpp av växthusgaserna metan och lustgas. Båda är kraftigare växthusgaser än koldioxid, men framför allt metan bryts ner mycket snabbare i atmosfären. Då sektorns utsläpp har sitt ursprung i biologiska processer, kan de variera mycket över regioner, tid och för olika produktionsmetoder. Beräkningarna är därför associerade med stor osäkerhet. Det gäller särskilt lustgasutsläppen från kvävetillförsel till åkermark. Utsläpp av lustgas från jordbruket bidrar även till nedbrytning av ozonskiktet.

- Utsläppen från jordbrukssektorn har minskat långsamt över tid och är idag cirka 13 procent (knappt 1 miljon ton koldioxidekvivalenter) lägre än 1990. Minskningen beror framför allt på effektivisering och reducerad djurhållning (främst av mjölkkor och grisar) och i mindre utsträckning på minskad användning av mineralgödsel. Utsläppen har varit på en mer stabil nivå under den senaste tioårsperioden. Den pågående strukturomvandlingen har bland annat inneburit färre, men större gårdar, ett minskat antal djur och högre avkastningsnivåer inom både djurhållning och växtodling.

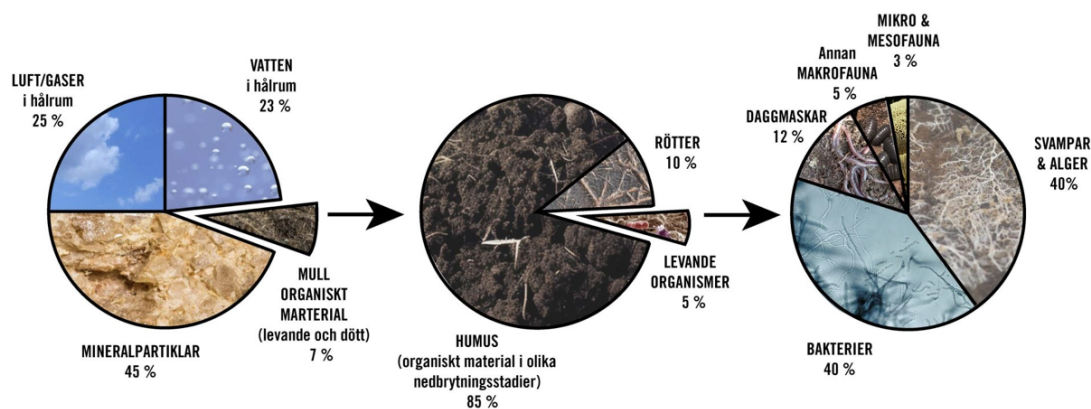
- Utsläppen från lagring av stallgödsel var cirka 0,6 miljoner ton koldioxidekvivalenter år 2023, varav drygt hälften är metan och resten lustgas. Dessa utsläpp stod för knappt 10 procent av sektorns utsläpp. Utsläppens storlek beror på mängden och typ av stallgödsel samt hur den lagras. Huvuddelen av utsläppen är lustgas kopplat till framför allt spridning av mineralgödsel, odling av organogena jordar, skörderester i fält samt spridning av stallgödsel. En liten del av utsläppen är koldioxid från spridning av kalk och urea på jordbruksmark.

- Jordbruket orsakar ytterligare utsläpp: Det finns ytterligare utsläpp kopplade till jordbruket, men som redovisas under andra sektorer. Utsläpp och -upptag av växthusgaser (utöver lustgas) från åkermark och betesmark redovisas under markanvändningssektorn. Utsläpp från användning av fossila bränslen, som framför allt används i arbetsmaskiner och för uppvärmning av lokaler, redovisas under energisektorn.⁴⁰

JORDHÄLSA

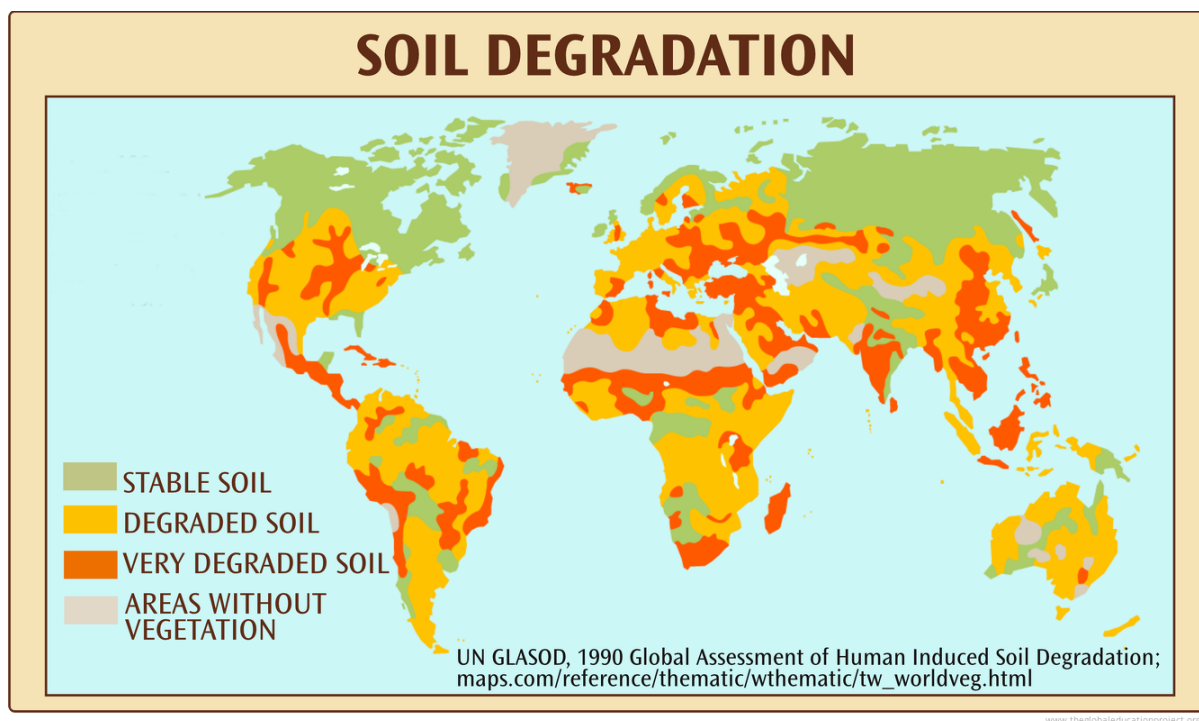
- Livet på jorden är beroende av friska jordar. Jorden är grunden för våra livsmedelssystem. Den ger rent vatten och livsmiljöer för biologisk mångfald samtidigt som den bidrar till klimatomståndskraft. Den stöder vårt kulturarv och landskap och är grunden för vår ekonomi och vårt välbefinnande.

JORDENS BESTÅNDSDELAR

- Det uppskattas att mellan 60 och 70 % av EU:s jordar är ohälsosamma. Jorden är en ömtålig resurs som måste hanteras noggrant och skyddas för kommande generationer. En centimeter jord kan ta hundratals år att bildas, men kan gå förlorad i bara ett enda regnväder eller en industriolycka.

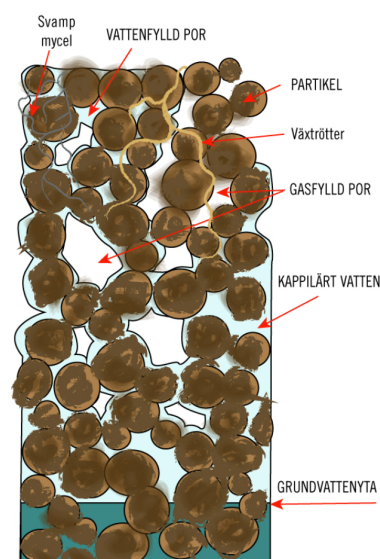
⁴⁰ [Jordbruk, utsläpp av växthusgaser - Naturvårdsverket](#)
[SCB - Utsläpp och upptag av växthusgaser](#)

- Jordbruksmark kan agera både som kolka"lla och som kolsa"nka. Kolinlagringen ha"nger samman med markens mullhalt och det a"r da"rfo"r positivt bade fo"r markens bo"rdighet och ur klimatsynpunkt om mullhalten o"kar i v"ra jordar. Vid klimatmo"tet i Paris ingick Sverige i 4 promille-initiativet, som handlar om att info"ra "tg"rder fo"r att o"ka jordbruksmarkens kolinlagring. Ny forskning (Ka"tterer mfl. 2015) visar att svenska mineraljordar redan a"r en kolsa"nka, som lagrar in 20 % av jordbrukets va"xthusgasutsla"pp, p" grund av den o"kande ma"ngden vallodling. V"ra torvjordar a"r da"remot en stor utsl"ppska"lla och bo"r om mo"jligt "terg" till att vara v"tmarker.
- Jordh"lsa definieras som "kermarkens l"ngsiktiga h"llbarhet, f"rm"ga att leverera ekosystemtj"nster och gynna biologisk m"ngfald b"de ovan och under jord. (Jordbruksverket)

- Markpackning "r ett av de st"rsta hoten mot jordh"lsan. N"r marken packas minskar markens porvoly och porernas kontinuitet. Som f"ljgd f"rs"mras markens dr"neringsf"rm"ga och gasutbytet mellan marken och atmosf"ren, och det mekaniska motst"ndet f"r r"tter och organismer som dagmaskar "kar, vilket i sin tur negativt p"verkar markens ekosystemtj"nster, s"rskilt reglerande tj"nster (t.ex. "versv"mningskontroll,

JORDENS STRUKTUR

klimatekontroll) och produktionstjänster (t.ex. jordbruksproduktion). Markpackning resulterar i stora ekologiska och ekonomiska skador för lantbrukare och samhället.

Markpackning är ett akut problem i det moderna jordbruket som förväntas bli ännu allvarligare på grund av att jordbruksmaskiner (speciellt traktorer, skördetröskor och upptagare, gödselspridare) blir tyngre och tyngre.^{41 42 43 44}

VATTEN – ÖVERGÖDNING

– Övergödning drabbar marker såväl som sjöar, vattendrag och hav. Problemen finns i hela landet, men är störst i södra Sverige. Där är också förhöjda nitrathalter i många grundvatten ett hälsoproblem. Kraftfulla åtgärder har gjort att övergödningen minskat i många sjöar och vattendrag, och också i flera kustområden. Men i havsmiljön, framför allt i Egentliga Östersjön, är övergödning fortfarande ett av de allvarligaste miljöproblemen.

– Övergödning uppstår när alltför mycket näringsämnen, framför allt kväve och fosfor, finns i ett vatten. Fintrådiga alger och växtplankton växer till och ger omfattande och oönskade förändringar i hela ekosystemet. Sjöar växer igen, artsammansättningen förändras, många matfiskar trivs sämre och störande algbloomningar uppstår.

– Jordbruk och avlopp står för ungefär 70 procent av den kväve och fosfor som slutligen kommer till Sveriges hav.^{45 46 47}

⁴¹ [EU Mission: A Soil Deal for Europe](#)

⁴² [Gödning, gödsel och klimat - Greppa](#)

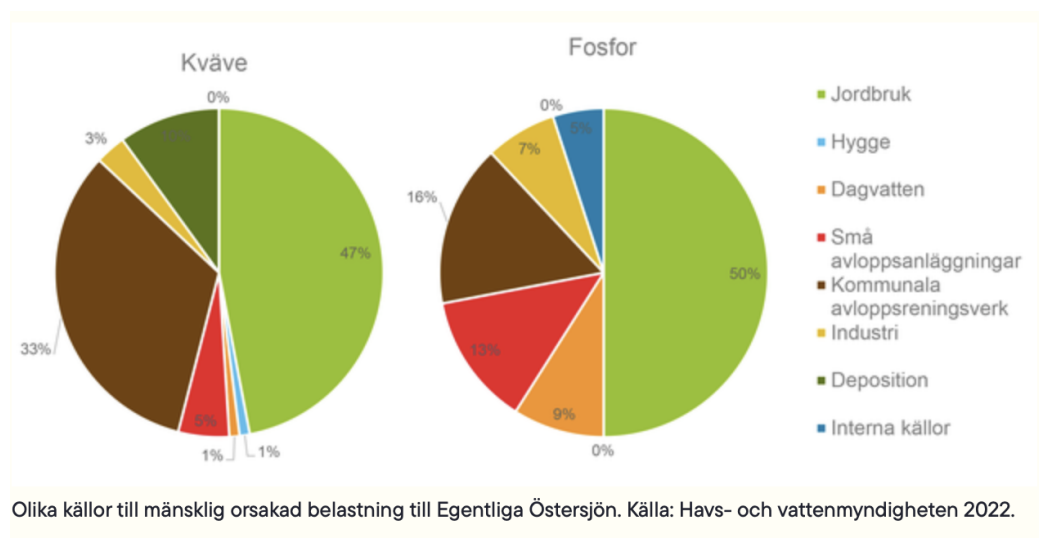
⁴³ [Implementering av riskbedömningssystem för markpackning | slu.se](#)

⁴⁴ [EU Soil Strategy for 2030: Reaping the benefits of healthy soils for people, food, nature and climate](#)

⁴⁵ [Övergödning och läckage av växtnäring - Jordbruksverket.se](#)
[Klimatet och jordbruket](#)

⁴⁶ [Så mår våra vatten - Sveriges Vatten](#)

⁴⁷ [Tillförsel av kväve till kusten - Data och statistik - Statistik om miljötillstånd - Havs- och vattenmyndigheten](#)

RESTER FRÅN BEKÄMPNINGSMEDEL

- Jordbrukets användning av kemiska växtskyddsmedel innebär en risk för miljö och hälsa. Bekämpningsmedel kan spridas via vatten, jord, luft och i näringskedjorna. Vid kemisk bekämpning av ett ogräs, skadesvamp eller skadeinsekt besprutas ofta ett helt markområde. Växtskyddsmedlen stannar kvar i miljön under kortare eller längre tid och kan i vissa fall ta sig långt ifrån den plats där de använts.

- Halter av växtskyddsmedel har mätts upp i åar och bäckar i jordbrukslandskap, men även i grundvatten och i regn. Läckage av bekämpningsmedel från jordbruk pågår inte bara under sommaren utan under hela året. Vintertid har visserligen lägre halter mätts upp än under sommaren, ändå överskreds de riktvärden som finns för att skydda vattenmiljön några gånger.

- Den nationella miljöövervakningen av bekämpningsmedel startade år 2002 i syfte att följa den långsiktiga förändringen över tiden när det gäller jordbrukets påverkan från bekämpningsmedel på yt- och grundvattenkvalitet, samt undersöka förekomsten av bekämpningsmedel i sediment, luft och nederbörd. Grundvatten tas från fyra provpunkter, fyra gånger om året, i fyra sk. typområden. Ett sedimentprov samlas in per år vid ytvattensprovpunkten i vattendraget som avvattnar respektive typområde, samt i två åar i Skåne.

- SLU övervakar sedan 2002 på uppdrag av Naturvårdsverket bekämpningsmedel i vatten och luft. Varje år tas fler än 100 vattenprov från sex olika vattendrag i jordbrukslandskapet emot och i dessa mäts veckovisa halter av drygt 100 olika bekämpningsmedel. Områdena som vattendragen dränerar representerar de stora

jordbruksområdena och olika marktyper i Sverige. Mätvärdena rapporteras årligen till Naturvårdsverket och "växtskyddsmedel i ytvatten" används av Kemikalieinspektionen som en av femton indikatorer för uppföljningen av miljö kvalitetsmålet Giftfri miljö.

- Resultaten från miljöövervakningen (2002-2012) visar på att det i genomsnitt finns rester av 9 till 18 olika bekämpningsmedel i ett vattenprov. Vid enstaka tillfällen kan ett vattenprov innehålla fler än 35 olika bekämpningsmedel. Dessa toppar i bekämpningsmedelskoncentrationer inträffar ofta under försommaren, men även under hösten. I samband med koncentrationstopparna överskrider ämnens riktvärden regelbundet (figur 1). Ett riktvärde är den koncentration av ett ämne där inga effekter på vattenlevande organismer kan förväntas. Figur 1 visar att det varje år hittas mellan 10 och 27 ämnen som överskrider sina riktvärden, och att antalet överskridanden tenderar att öka med tiden. Detta är delvis en följd av sänkta detektionsgränser för vissa ämnen med låga riktvärden.

- De senaste åren har en tredjedel av vattenproverna innehållit bekämpningsmedel, i vissa prover har halterna även överskridit gränsvärdena. (2014, finns det nyare data?)^{48 49 50 51}

BEKÄMPNINGSMEDEL I EKOSYSTEMEN

- Användningen av kemiska bekämpningsmedel (växtskyddsmedel) uttryckt som mängd aktivt ämne har ökat globalt med knappt 60 procent sedan 1990.

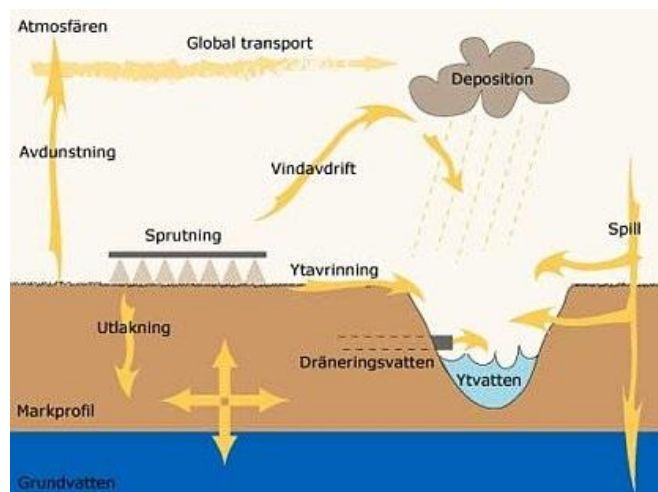
- Kemiska bekämpningsmedel används i jordbruket för att skydda grödan mot ogräs, skadeinsekter eller svampsjukdomar som ofta begränsar skörden av grödorna. Samtidigt hittar man rester av bekämpningsmedel i Sverige i mark samt åar och bäckar i jordbruksområden. Bekämpningsmedel kan också spridas med vindar över långa avstånd. Då finns det risk att bekämpningsmedlen skadar andra organismer än de man vill bekämpa.

⁴⁸ [Bekämpningsmedel i miljön](#)

⁴⁹ [Nationell miljöövervakning av bekämpningsmedel i miljön | slu.se](#)

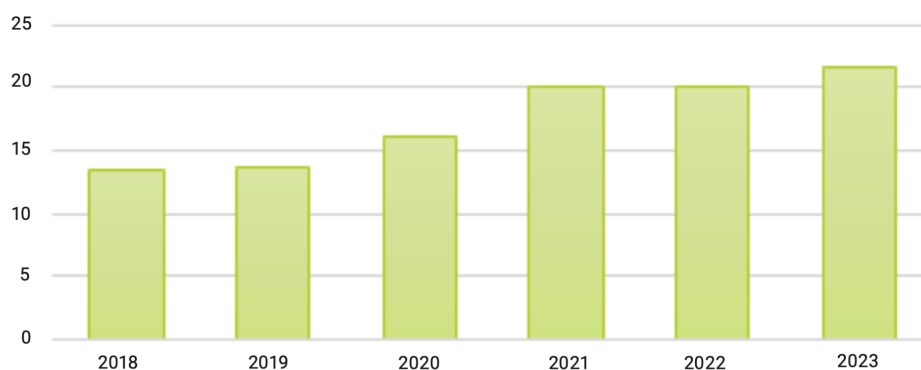
⁵⁰ [Påverkas växter och djur i våra vatten av bekämpningsmedel? | Sveriges vattenmiljö](#)

⁵¹ [Dricksvatten kan innehålla bekämpningsmedel | Tidningen Extrakt](#)

För att även inkludera miljö- och hälsorisker så beräknar Kemikalieinspektionen även ett riskindex för användningen av bekämpningsmedel. Dessa riskindex minskade på 80-90-talet men har under de senaste åren visat en tendens om att öka igen.⁵²

– Ungefär 20 ton TFA hamnar på våra åkrar via bekämpningsmedel varje år.

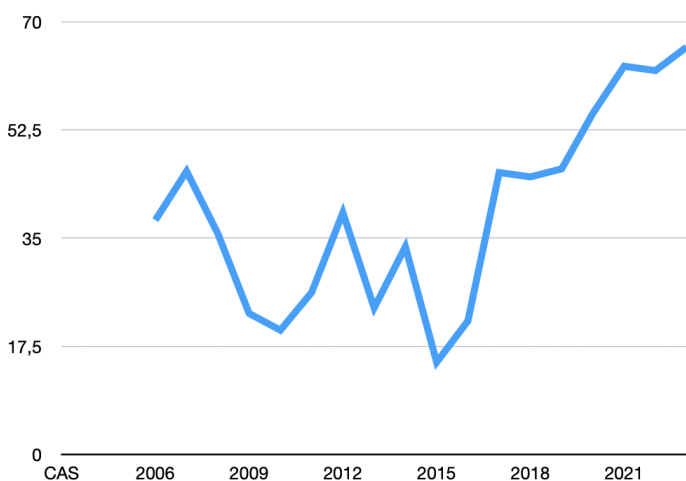

Antal ton TFA som hamnar i naturen genom bekämpningsmedel varje år i Sverige, omräknat från försäljningssiffror av PFAS-bekämpningsmedel [2]

Användning av PFAS-bekämpningsmedel (PFAS som verksamt ämne) mellan 2006 och 2023: ökning med 73,8 procent.⁵³

⁵² [Miljörisker med kemisk bekämpning | Ekofakta](#)

⁵³ [PFAS i bekämpningsmedel](#)

Uträkningen baserad på KemI:s lista över nu godkända PFAS i bekämpningsmedel samt Kemi:s data över försålda kvantiteter av bekämpningsmedel 2006-2023.

- Svensk studie från 2025 av pollen och honungsbin: varje pollenprov innehöll innehöll 7-23 aktiva ämnen från bekämpningsmedel.⁵⁴

- I en tysk studie från 2025 ("Current-use pesticides in vegetation, topsoil and water reveal contaminated landscapes of the Upper Rhine Valley, Germany") där man tittat på Rhen-dalen och hur kontamineringen ser ut i jord, ytvatten och vegetation i naturområden som inte besprutas såg man att

⁵⁴ [Screening of pesticides in pollen collected by honey bees in the Northern zone](#)

- 97 procent av jordtesterna och vegetationen visade spår av pesticider. 77 procent av ytvattnet hade bekämpningsmedel i sig.
- Man hittade 68 olika bekämpningsmedel – men i naturen så återfanns de i 140 st unika blandningar med mer än två verksamma ämnen i kombo.⁵⁵

RESTER AV BEKÄMPNINGSMEDEL I LIVSMEDEL

SVERIGE:

- Under 2022 analyserade Livsmedelsverket totalt 270 stickprov från färska, frysta eller bearbetade livsmedel på den svenska marknaden. Av dessa prover var 208 stickprov från konventionella livsmedel och 62 stickprov från ekologiska livsmedel. Andelen överskridanden i programmet under 2022 var 4,8 % (13 prover).
- 2022 hade 79,7 % av testade frukt och bär och 42,3 % av grönsaker rester från minst ett bekämpningsmedel.
- Under 2023 analyserades totalt 221 stickprov från färska, frysta eller bearbetade livsmedel. Av dessa prover var 185 stickprov från konventionella livsmedel och 36 stickprov från ekologiska livsmedel. Andelen överskridanden i programmet under 2023 var 2,7 % (6 prover). Under 2023 påträffades inga halter av bekämpningsmedel som inte är godkända för användning i ekologisk odling i de ekologiska proverna.
- 2023 hade 59,7 % av testade frukt och bär och 43,3 % av grönsakerna spår från minst ett bekämpningsmedel.

EU:

- Nya siffror från EFSA visar att 42 % av den europeiska maten som säljs i Europa innehåller bekämpningsmedelsrester, med frukter som päron och apelsiner högst upp på listan. Alarmerande nog innehöll över hälften av dessa prover flera bekämpningsmedelsrester, vilket avslöjar att européer exponeras för bekämpningsmedelscocktails. I genomsnitt har antalet förorenade livsmedelsprover knappt förändrats sedan år 2000, men antalet med en bekämpningsmedelscocktail har fördubblats. (PAN)
- EFSA: Av de totalt 132 793 prover som analyserades 2023 innehöll 76 962 prover (58,0 %) inte kvantifierbara rester (resultat under LOQ för varje analyserat bekämpningsmedel) medan 50 854 (38,3 %) av proverna innehöll kvantifierade rester som inte översteg inom de lagliga gränserna. Således hamnade totalt 96,3 % av proverna inom de lagliga gränserna (127 816 prover). Denna tendens verkar vara konstant under de senaste åren (96,3 % år 2022, 96,1 % år 2021; 94,9 % år 2020). Överskridandet av MRL-värdet på 3,7 % (4977 av

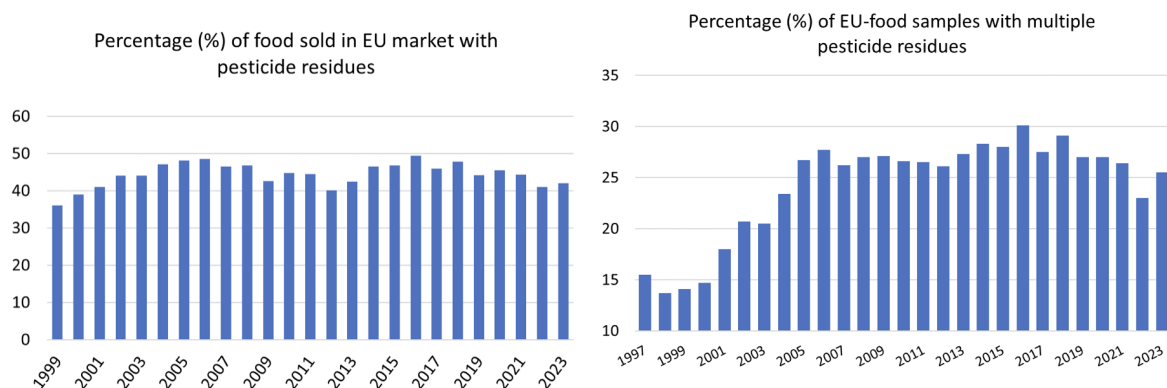
⁵⁵ [Current-use pesticides in vegetation, topsoil and water reveal contaminated landscapes of the Upper Rhine Valley, Germany | Communications Earth & Environment](#)

prover) och andelen icke-efterlevande på 2,0 % (2694 av proverna) bibehöll också trenden från de senaste åren (3,9 % år 2021 och 3,7 % år 2022 avseende överskridande av MRL, och 2,5 % år 2021 och 2,2 % år 2022 avseende bristande efterlevnad).

- Av de 132 793 analyserade proverna innehöll 42,0 % (55 831) ett eller flera bekämpningsmedel i kvantifierbara koncentrationer.

trationer. Flera rester rapporterades i 25,5 % (33 872) av proverna; upp till 37 olika bekämpningsmedel rapporterades i en Individuellt prov av chilipeppar från Kambodja. Detta chilipepparprov ansågs inte uppfylla kraven, och produkten

Partiet från grossisten förstördes. Av de 33 872 proverna med flera rests substanser bestod 94 % av obearbetade produkter. Den högsta frekvensen av prover med flera rests substanser rapporterades för paprika (5717 prover), apelsiner (2756 prover), citroner (2032 prover), mandariner (1490 prover), äpplen (1238 prover), päron (1163 prover) och jordgubbar (1092 prover). De återstående 6 % var bearbetade produkter. Den högsta frekvensen av prover med flera rester rapporterades i torkade vinbär (t.ex. russin) (193 prover), rödvin (144 prover), vetemjöl (78 prover) och bearbetade äpplen (45 prover).

PFAS I DRICKSVATTEN

För att vi ska få i oss så lite PFAS som möjligt har Sverige infört ett nationellt gränsvärde för PFAS4 i dricksvatten. Detta börjar gälla den 1 januari 2026. (Danmark har sänkt gränsvärdet för PFAS4 dricksvatten till 2 ng/l.)

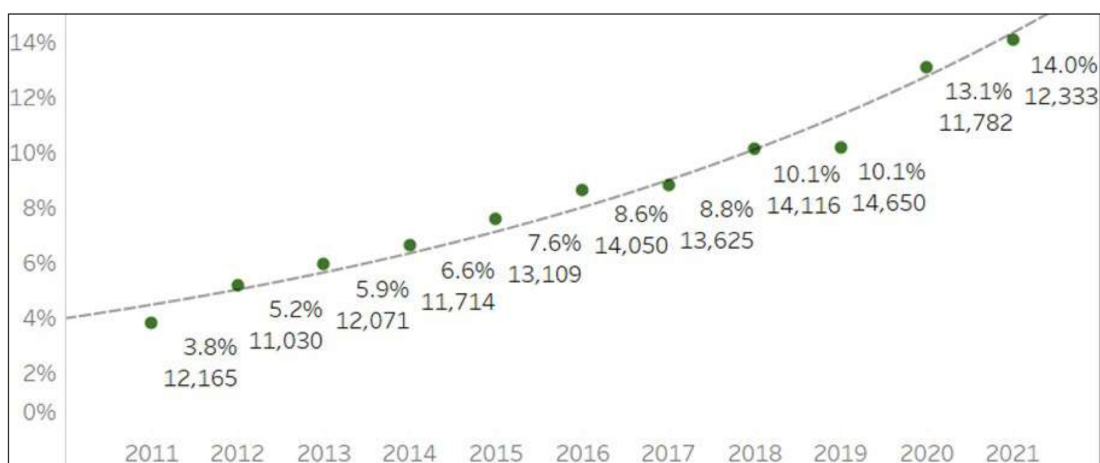
- PFAS hittades i alla ytvattenprover och i 92 % av dricksvattenproverna. Detta visar på att PFAS kontinuerligt läcker ut och sprids till naturen och till våra sjöar och grundvatten.

- PFAS-4 kunde uppmätas i hälften av dricksvattenproverna (48%). 11 % av samtliga analyserade dricksvatten överskred det kommande gränsvärdet på 4 ng per liter för PFAS-4.^{56 57 58}

PFAS I MATEN

- Frukt och grönsaker i Europa är alltmer förorenade med PFAS-bekämpningsmedelsrester. Detta framgår av en analys av officiella data från de nationella övervakningsprogrammen för bekämpningsmedelsrester i livsmedel i medlemsstaterna. Antalet europeiska frukter och grönsaker med upptäckta PFAS-bekämpningsmedelsrester har nästan tredubblats mellan 2011 och 2021, med en tillväxttakt på 220 % för frukt och 274 % för grönsaker. (PAN Toxic Harvest)

Figure 1. Average PFAS contamination in fruit sampled in the EU in the period 2011-2021.

PFAS I ÄGG

- Under 2024 har Livsmedelsverket inom ramen för livsmedelskontrollen analyserat ägg från 20 större producenter, 13 ekologiska och 7 konventionella. PFAS låg under detektionsgränsen i de konventionella äggen men påträffades i 11 av 13 prover av ekologiska ägg. Uppmätta halter i ägg från butik analyserade inom regeringsuppdraget, samt inom livsmedelskontrollen under 2024, har i samtliga fall varit under gällande livsmedelsgränsvärden. De högre halterna i ekologiska jämfört med konventionella ägg i Sverige beror sannolikt på användningen av fiskmjöl i hönsfodret.

- Ägg från hobbyhöns har undersökts då det finns en risk för kontaminering av ägg om hönorna exponeras via utemiljön (jord,

⁵⁶ [Perfluorerade alkylsubstanser](#)

⁵⁷ [Sänkt gränsvärde i Danmark för PFAS i dricksvatten - Eurofins Scientific](#)

⁵⁸ [PFAS i dricksvatten och ytvatten](#)

insekter, mask) vilket är vanligare vid småskalig produktion. Ägg från drygt hälften av de 20 deltagande hobbyhönsägarna innehöll PFAS över livsmedelslagstiftningens gränsvärden.⁵⁹

PFAS I JUICE

- Forskare vid Örebro universitet har undersökt PFAS-kemikalier i juicer samt frukt- och grönsakspuréer för små barn. Studien har tittat på de ultrakorta kemikalierna trifluorättiksyra, TFA, och trifluormetansulfonsyra, TFMS. Resultatet visar höga nivåer av TFA i apelsinjuice och handpressade apelsiner. Även två av nio puréer som analyserades hade höga halter.
- Den genomsnittliga nivån var 34,000 nanogram per liter, men vissa prover nådde över 80,000 nanogram per liter. TFA-halterna i juice och puréerna har jämförts med riktvärden för dricksvatten i tre europeiska länder. Här visade sig flera av forskarnas prover överskrida godkända gränser.
- "Vår undersökning visar alltså att vissa apelsinjuicer och vissa puréer överskred gränsvärdena som satts av Danmark, Nederländerna och Tyskland när det gäller dricksvatten, vilket kan innebära potentiella hälsoeffekter", säger Leo Yeung.⁶⁰

PFAS I VIN

- Systembolagets mest sålda rödvin innehåller extremt höga halter av PFAS-ämnet TFA - tusen gånger mer än i vanligt svenskt kranvatten. Det visar en ny europeisk studie av ett 50-tal europeiska viner, där Naturskyddsföreningen deltagit. Samtliga viner innehöll höga halter av TFA och nivåerna har ökat explosionsartat.^{61 62 63 64}

⁵⁹ [Kunskap om PFAS i livsmedel och miljö](#)

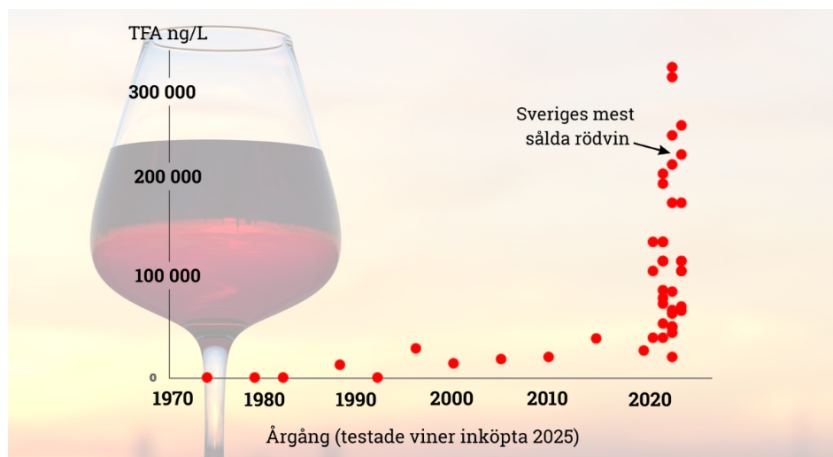
⁶⁰ [Höga nivåer av PFAS-kemikalier i juice och fruktpuré för barn - Nyhetsarkiv - Örebro universitet](#)

⁶¹ [Kontroll av bekämpnings-medelsrester i livsmedel 2022 och 2023](#)

⁶² [The 2023 European Union report on pesticide residues in food](#)

⁶³ [National summary reports on pesticideresidue analyses performed in 2023](#)

⁶⁴ [The rise of forever pesticides in fruit and vegetables in Europe Report](#)

[Extremt hög PFAS-halt i mest sålda rödvinet | Naturskyddsföreningen](#)

BEKÄMPNINGSMEDEL & MINSKAD BIOLOGISK MÅNGFALD

- Vilken effekt bekämpningsmedlen har på djur och växter i svenska ekosystem är dåligt känt, men forskning visar att bekämpningsmedel kan ha negativ inverkan på biologisk mångfald och ekosystemfunktioner. Under de senaste decenniernas intensifiering av lantbruket har många olika organismer i odlingslandskapet påverkats negativt. En intensifiering som består av många komponenter, som förlust av livsmiljöer för olika arter, större gårdar och större fält och användning av mer gödsel och bekämpningsmedel. (Ekofakta)
- Jordbrukslandskapet är en viktig livsmiljö för ungefär hälften av Europas växt- och djurarter. I Sverige är över 2 000 arter som är knutna till jordbrukslandskapet rödlistade. Bevarande av biologisk mångfald i odlingslandskapet innebär bland annat att viktiga ekosystemtjänster bibehålls. Pollinerande insekter och naturliga fiender till skadegörare är exempel på organismer som utgör en betydande resurs i jordbruket av stor ekonomisk betydelse. (SLU)
- Många europeiska länder rapporterar om minskande antal individer och minskande artrikedom av fåglar, insekter och växter i jordbrukslandskapet och detta tros huvudsakligen ha orsakats av ett alltmer intensivt jordbruk. (Ekofakta)
- När den biologiska mångfalden förändras kommer även de ekosystemtjänster, även kallat naturnyttor, som levereras att förändras. Reglering av skadegörare och pollinering av grödor är två exempel på naturnyttor som är viktiga för jordbruket och som är relativt välstuderade med avseende på bekämpningsmedel. Dessa funktioner kan påverkas av användning av bekämpningsmedel genom negativa effekter på bin, humlor och andra insekter som pollinerar grödorna, eller på naturliga fiender till skadegörare. I försök där man studerar utvecklingen av skadeinsekter i en gröda ser man ofta en

betydligt snabbare ökning av skadegörarna vid frånvaro av naturliga fiender. (SLU)

- Bekämpningsmedel påverkar inte bara de arter som de har direkt giftverkan på. Om en art i ett ekosystem påverkas kan det få konsekvenser även för andra arter i ekosystemet. Artsammansättningen förändras i landmiljöer som utsätts för vindavdrift av växtskyddsmedel. (SLU)

- I naturen beror effekten av växtskyddsmedel också på kombinationseffekter av flera växtskyddsmedel och egenskaper hos växtskyddsmedlens nedbrytningsprodukter. Effekterna av ett bekämpningsmedel kan visa sig först en lång tid efter en exponering, eller vid upprepade eller långvarig exponering, vilket är en annan svårighet när man ska bedöma risker. (SLU)

- Man kunde urskilja att bekämpningsmedel konsekvent hade en negativ påverkan på mångfalden och att användningen av kemiska insektsmedel också hade en negativ påverkan på biologisk kontroll av skadeinsekter. Forskarna drog även slutsatsen att vi fortfarande får negativa effekter på den biologiska mångfalden av bekämpningsmedlen inom EU trots politiska program och regleringar för att minska risker och negativa effekter.^{65 66 67}

MILJÖPÅVERKAN FRÅN FÖRR (från äldre jordbruk som fortfarande påverkar ekosystemen - DDT, Hormoslyr osv)

- DDT, som kanske är det mest kända miljögiftet, introducerades under 1940-talet tillsammans med en del andra organiska föreningar för bekämpning av insekter och svampar. Under andra världskriget ökade kunskaperna om syntetiska kemikalier snabbt genom forskning kring kemiska stridsmedel. Många av de tidiga insektsmedlen var till exempel organiska fosforföreningar som är närbesläktade med nervgaser. Antalet medel och användningen ökade sedan kraftigt efter kriget. Framförallt utvecklades nya ogräsmedel och användningen av dem ökade under 1960-talet. Det visade sig dock snart att det även finns en baksida med bekämpningsmedelsanvändningen. Med vätskespridare, aerosoler och andra hjälpmedel sprutas dessa vätskor och pulver nästan överallt på vår planet ut över åkrar, trädgårdar, skogar och människoboningar ickeselektiva preparat som äger förmåga att döda alla insekter, både de "nyttiga" och de "skadliga", att kväva fågelsången och hejda fiskarnas språng i åarna, att täcka trädens blad med en mördande hinna och att länge, länge ligga kvar i jorden och allt detta trots att den fiende man vill bekämpa kanske bara är några få ogräs eller insekter. Trots tidiga varningssignaler

⁶⁵ [Information om bekämpningsmedel i miljön | slu.se](#)

⁶⁶ [Miljöeffekter av bekämpningsmedel | slu.se](#)

⁶⁷ [Miljörisker med kemisk bekämpning | Ekofakta](#)

om DDT:s påverkan på bland annat fåglars reproduktion, dröjde det till år 1970 innan DDT förbjöds i svenskt jordbruk och till 1975 innan användningen stoppades helt. Övriga länder i Västeuropa och USA följde efter, men DDT används fortfarande i vissa delar av världen, varifrån de kan spridas med vindarna till andra delar av jordklotet. Användningen av bekämpningsmedel i Sverige ökade till mitten av 1970-talet, största ökningen stod ogräsmedel för. Opinionen mot bekämpningsmedel växte och i Sverige kom den snabbt att riktas mot fenoxisyror, kemikalier som användes för att bekämpa ogräs på åkern och lövsly i skogen. Speciellt het blev debatten kring hormoslyr, en fenoxisyra som ofta spreds med flyg över skogshyggen och från särskilda besprutningståg på banvallarna. Hormoslyr innehöll fenoxisyrans 2,4,5-T, där dioxin bildades som biprodukt vid tillverkningen i olika hög grad. Det innebar att på många platser där 2,4,5-T spreds fanns det en risk för att man också spred dioxin, vilket är ett mycket toxiskt och svårnedbrytbart gift.

Kunskapen om vikten av rätt hantering var bristfällig och i mitten av 1970-talet rekommenderade ansvarig myndighet att bekämpningsmedelsrester skulle brännas eller grävas ned. I mitten av 1970-talet avslöjades också att man vid BT Kemi i Teckomatorp, där bekämpningsmedel tillverkades, grävt ned tunnor med giftigt avfall på sitt område. Saneringen av området pågår än idag. Längre handlade debatten om allt utom den plats där det mesta av bekämpningsmedlen spreds, nämligen åkern. Man antog att de olika preparaten bröts ned till ofarliga beståndsdelar efter att bonden sprutat åkern. Så var det inte. I mitten av 1980-talet började man fundera på vart de tog vägen. Till mångas förvåning fann man rester av bekämpningsmedel i vattendrag runt om i Sverige. Även grundvattnet var förorenat på många håll. Till och med regnet visade sig innehålla rester av bekämpningsmedel. För att komma ifrån problemen med de långlivade och fettlösliga bekämpningsmedlen hade istället mer lätt nedbrytbara men samtidigt också mer vattenlösliga substanser utvecklats. Det innebar att risken ökade för att bekämpningsmedlen skulle försvinna från åkern och istället hamna i vattendrag eller grundvatten.⁶⁸

- Vissa bekämpningsmedel som sedan länge är förbjudna finns fortfarande kvar i miljön. Ett sådant exempel är DDT som fortfarande återfinns i levande organismer trots att användningen upphört i de flesta delar av världen. I Sverige förbjöds DDT på 1970-talet. Koncentrationen av DDT bedöms av EEA som måttlig till hög runt om i Europa.⁶⁹

- Tusentals platser i Sverige är fortfarande förorenade av

⁶⁸ [SLU - Bekämpningsmedlens spridningsvägar i miljön](#)

⁶⁹ [Miljöfarliga ämnen i vattenmiljön](#)

insektsgiftet DDT. Trots att det har varit förbjudet i över femtio år finns det idag över 700 DDT-förorenade tidigare skogsplantskolor i Sverige – liksom tusentals handelsträdgårdar med liknande problematik.⁷⁰

⁷⁰ [Biokol minskar riskerna med DDT-förorenad mark](#)

MARKNAD

STATISTIK LIVSMEDELSKONSUMTION

- I snitt lägger svenska hushåll 13,6 procent av sin disponibla inkomst på livsmedel.⁷¹ Av de totala utgifterna lägger svenska hushåll största delen (21,9 procent) på boendet.
- Försäljningen i dagligvaruhandeln uppgick till drygt 343 miljarder kronor under 2024.⁷²
- Genomsnittliga tillväxten i dagligvaruhandeln de senaste fem åren är: 5,8 procent.
- Löner för VD från matkedjorna i snitt: nära 8 miljoner kronor. *(Nina Jönsson, vd ICA Gruppen: 9,5 miljoner kronor. Nicholas Pettersson, vd Willys: 8,2 miljoner kronor. Jakob Josefsson, vd Lidl: 7,7 miljoner kronor. Simone Margulies, vd Axfood - tidigare vd på Hemköp, då med lön på 7 miljoner - uppskattningsvis 7,3 miljoner kronor. Marie Nygren, vd Coop: 7 miljoner kronor.)*⁷³
- Lön Handelsanställd i sitt: För detaljhandeln uppgår 2024 en heltidslön till 29 000 kr. Denna siffra är dock missvisande eftersom deltidssarbetet är utbrett. Drygt 7 av 10 i detaljhandeln arbetar deltid. Om vi i stället tar hänsyn till arbetstiden som anställda har på sina kontrakt sjunker den genomsnittliga löneinkomsten med nästan 10 000 kr till 19 500 kr, vilket motsvarar 16 200 kr efter skatt. Om man räknar in ob-ersättning ökar den genomsnittliga månadsinkomsten till 22 500 kr (18 400 kr efter skatt). Oavsett om man räknar med eller utan ob-ersättningen blir således den genomsnittliga löneinkomsten på avtalsområdet lågre än vad som enligt Konsumentverket krävs för att en 20-åring med eget boende ska kunna leva på sin lön. Det finns knappt 160 000 anställda på detaljhandelsavtalet. Hela 39 procent av alla anställda inom detaljhandeln har en löneinkomst under fattigdomsgränsen. Räknar vi in ob-ersättning är det 32 procent.⁷⁴
- Matpriserna har ökat med 25 procent sedan 2022.⁷⁵

⁷¹ [Boende och transport hushållens största utgifter](#)

⁷²

[Försäljningsutveckling 2024 - Svensk Dagligvaruhandel](#)

⁷³ [Kraftiga prisökningar på mat - 25 procent dyrare på tre år | SVT Nyheter](#)

⁷⁴ [Ny rapport: många butiksanställda under fattigdomsgränsen | Handelsanställdas förbund](#)

⁷⁵

[Försäljningsutveckling ekologiskt 2024 - Svensk Dagligvaruhandel](#)

- Statistik ekoandel av livsmedelskonsumtion: Andelen ekologiskt i svenskarnas varukorgar fortsätter att minska och utgjorde 3,9 procent av den totala livsmedelsförsäljningen 2024. Det är en nedgång med 0,5 procentenheter från 2023 (4,4%) och 1,2 procentenheter från 2022 (5,1%). (Svensk Dagligvaruhandel)
- Hälften, 49,4 procent, av den ekologiska försäljningen var KRAV-märkt 2024. Det motsvarar 1,9 procent av den totala livsmedelsförsäljningen.

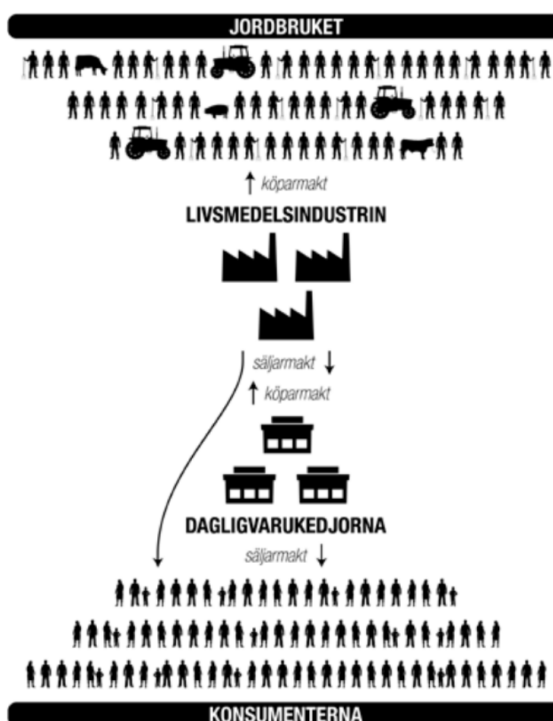
DAGLIGVARUHANDELN & LIVSMEDELSINDUSTRIN (en överblick av livsmedelsindustrin)

- Flera delar av den svenska livsmedelskedjan kännetecknas av en hög koncentrationsgrad, det vill säga att några få aktörer har en sammantaget stor marknadsandel i den aktuella sektorn. (Konkurrensverket)
- Den svenska marknaden för dagligvaruhandel är koncentrerad till fyra aktörer som har ett större butiksnät och egen inköpsverksamhet: Ica, Axfood (Willys, Hemköp, City Gross), Coop och Lidl.
- Ica har 50 procent av marknaden, Axfood 25 procent, Coop 17 procent och Lidl 6,4 procent. Nära 99 procent tillsammans. (Delfi)
- Det är inte bara inom dagligvaruhandeln som koncentrationen är hög. Även i flera sektorer inom förädlingsindustrin är koncentrationsgraden hög. Som exempel bland de marknader som Konkurrensverket studerat närmare i genomlysningen kan nämnas matolja, mejeri, ägg och kyckling. Konkurrensverkets bedömning är att koncentrationen i livsmedelskedjan ökat över tid och att det finns relativt få exempel på nya aktörer som etablerat sig och expanderat. (Konkurrensverket)

- Livsmedelskedjan består förenklat av tre led: primärproducenter (lantbrukare), förädlare (livsmedelsindustrin m.m.) och dagligvaruhandeln, vilken i sin tur består av inköps- och grossistfunktioner samt butiksverksamhet. Vid sidan av dagligvaruhandeln finns även restaurang- och storhushållssektorn.

Primärproduktionen består framför allt av många små

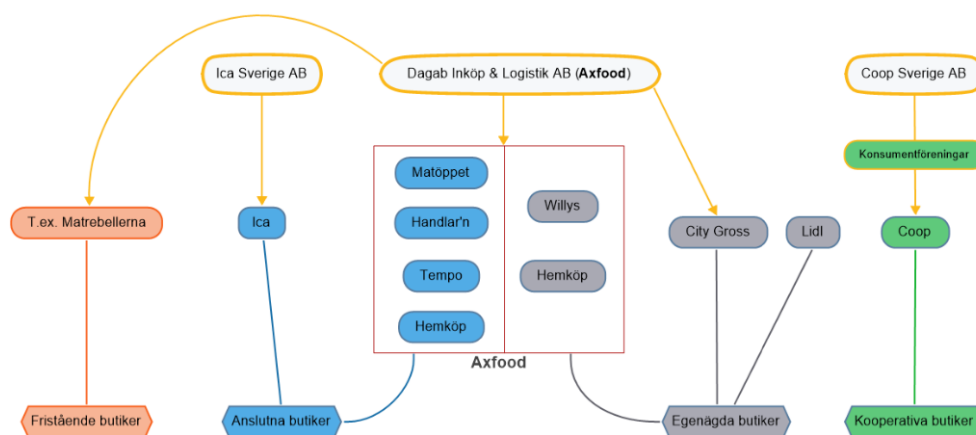
Figur 1 Livsmedelskedjans olika led

företag, som tillsammans står för en stor del av produktionen av jordbruks-produkter. Primärproducenterna samordnar sig i vissa fall och det finns exempelvis två stora jordbrukskooperativ i Sverige som äger och driver livsmedelsförädlade företag. Lantmännen ägs av cirka 18 000 svenska bönder och som bedriver flera olika typer av verksamhet, inklusive produktion av spannmåls- och köttbaserade produkter med olika varumärken, till exempel Axa, Kungsörnen och Scan. Arla Foods ämba är ett danskregistrerat kooperativ som ägs av cirka 8 000 mjölkbönder i flera länder, varav cirka 2 000 i Sverige. Kooperativet äger bland annat Arla Foods AB som tillverkar mejeriprodukter. Andra kooperativa verksamheter är till exempel Norrmejerier och Falköpings mejeri.³⁴ Vidare finns producentföreningar inom frukt och grönt, exempelvis Sydgrönt. Kooperativt anslutna jordbrukare och jordbrukare i producentföreningar levererar i huvudsak sin produktion till kooperativets egna förädlingsenheter.

- Livsmedelsindustrin är det led i livsmedelskedjan där den huvudsakliga förädlingen av livsmedel sker. Den svenska livsmedelsindustrin omsatte drygt 220 miljarder kronor under 2022/23 och utgör ett led i livsmedelskedjan som har många små företag och ett fåtal stora, som skapar merparten av de ekonomiska värdena. Cirka 56 procent av nettoomsättningen och 61 procent av förädlingsvärdet finns i företag med fler än 250 anställda.³⁶ De varor som livsmedelsindustrin förädlar säljs huvudsakligen till dagligvaruhandeln. Andra större försäljningskanaler är till hotell- och restaurangsektor, offentliga måltider och export. När varorna har vidareförädlats förhandlar livsmedelsindustrin med bland andra dagligvaruhandeln om sortiment och inköpspriser.

Figur 5 Dagligvaruaktörernas struktur och varuflöden

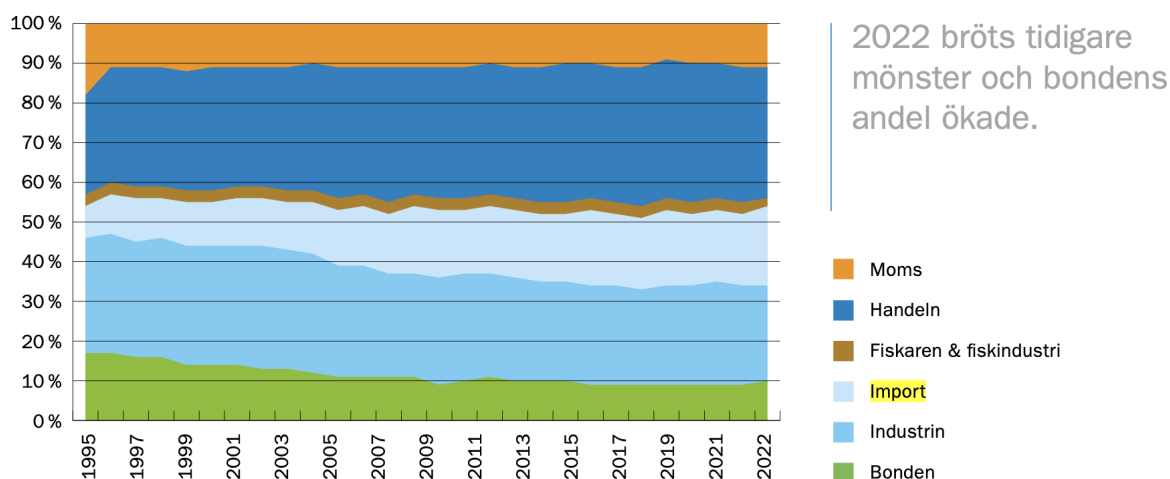
Aktörernas inköpsorganisationer förhandlar och sluter avtal med producenter och leverantörer om leverans och försäljningsvillkor. Icas grossistverksamhet i Ica-gruppen ägs till största del av Ica-handlarnas förbund, som är medlemsorganisationen för de olika Ica-handlarna som äger och driver butikerna. Coop Sverige AB ägs av Kooperativa Förbundet som i sin tur ägs av 28 konsumentföreningar som äger butikerna. Axfood är ett börsnoterat bolag som genom grossistverksamheten i Dagab förser exempelvis Axfoods helägda Willys- och Hemköpbutiker, butiker inom Hemköp som drivs av franchisetagare samt fristående butiker med varor. Lidl är helintegrerat, det vill säga samma företag äger såväl inköps- och grossistverksamheten som samtliga detaljistbutiker. Aktörernas grossist-/partihandel säljer i huvudsak enbart till de egna butikerna, med undantag för Axfood/Dagab som också säljer till fristående butiker.⁷⁶

MATKRONAN – HUR FÖRDELAS KRONORNA VI SPENDERAR I MATBUTIKEN?

- Matkronan har förrändrats över tid. År 1995, när beräkningarna började, fick den svenske bonden nästan dubbelt så stor andel av pengarna. Skillnaden beror främst på att vi numera köper mer importerad mat än då. Den importerade maten består av råvaror till svensk industri, delvis förädlade varor och färdiga produkter till handeln, samt varor som inte kan produceras i Sverige. Även den svenska livsmedelsindustrin har tappat andelar av matkronan över tid. Här är det också importen som spelar in genom att en större del av det vi köper har förädlats av industrier i andra länder. Svensk livsmedelsindustri har bidragit till den ökade importen genom att använda importerad råvara. 2022 var 39 procent av industrins råvaror importerade medan bara 17 procent av industrins råvaror var importerade 1995. Handeln, som inte är utsatt för importkonkurrens, har ökat sin andel av matkronan över tid. Det stora lyftet var 1996 när matmom sen sänktes. Därefter har handelns andel ökat från 29 till 33 procent. En orsak är att marginalerna i handeln har ökat något

⁷⁶ [Konkurrensverkets genomlysning av livsmedelsbranschen 2023-2024](#)
[DAGLIGVARUKARTANTM2024](#)

Matkronan – andel av slutpriset i butik

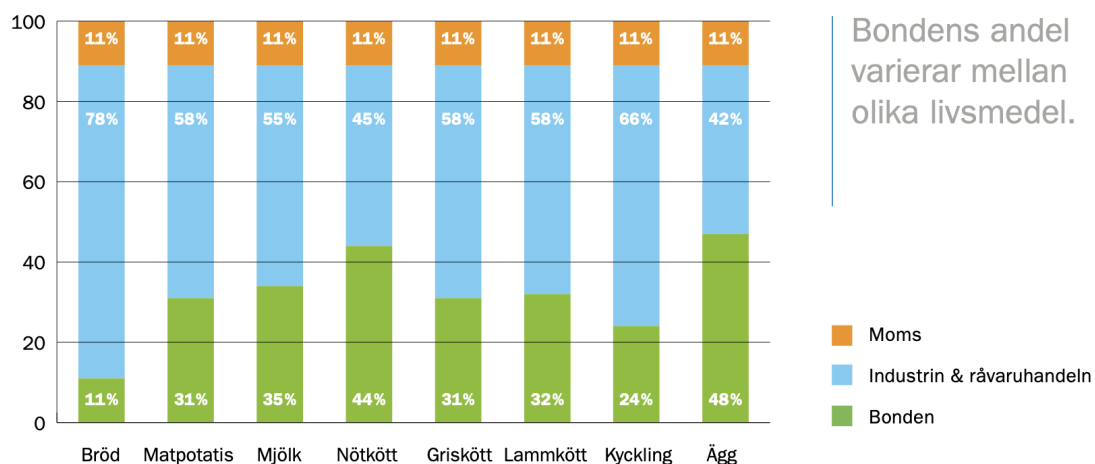

Källa: Beräkningar baserat på offentlig statistik och butiksdata av Lars Jonasson, Lantbruksekonom.

tid såväl i detaljistledet som i grossistledet.

- Andelen av konsumentpriset som hamnar hos bonden och andelen som går till industri eller butik skiljer sig åt mellan olika typer av råvaror, men det kan också skilja mycket mellan varor från samma råvara. Ju mer fo"r"dlad en vara a"r desto mindre andel går generellt till bonden, då det kra"vs fler led och da"rmed ytterligare kostnader mellan den vara som bonden sa"ljer och den vara som konsumenter ko"per.⁷⁷

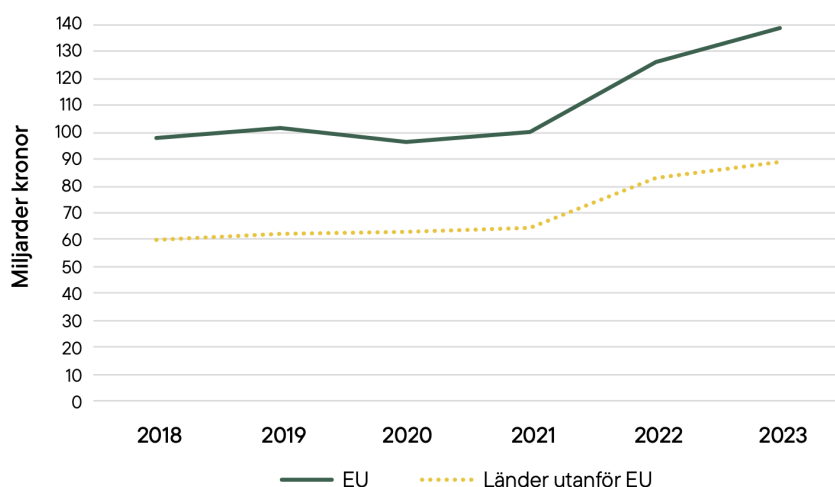
Matkronan produktvis 2022 varor med svensk råvara

⁷⁷ [Matkronan - LRF](#)

IMPORT AV MAT

- Sett över de senaste 10 åren importerar Sverige i genomsnitt närmare 70 procent mer jordbruksprodukter och livsmedel än vad vi exporterar. Under de senaste åren har denna siffra dock minskat och ligger i dagsläget på ungefär 60 procent. Den värdemässiga importen och exporten ökar normalt sett varje år.
- En betydande del av importen utgörs av produkter som vi inte producerar själva, som till exempel citrusfrukt, bananer, soja och kaffeböner. Vi importerar dock också en hel del produkter som direkt konkurrerar med den svenska produktionen. Exempel på det är kött, vissa slags frukter och grönsaker, samt mejeriprodukter.
- Sveriges import av livsmedel uppgick till 228 miljarder kronor 2023.
- Importen består i första hand av fisk, frukt och grönsaker, kött, drycker, mejeriprodukter, kaffe m.m., diverse livsmedel, spannmål samt oljor och fetter. Dessa produktgrupper står för 92 procent av den totala livsmedelsimportens värde. Norge, Danmark, Nederländerna och Tyskland är de viktigaste avsändningsländerna. Man ska dock komma ihåg att en del av det som redovisas som EU-import egentligen har sitt ursprung i andra länder. Ett exempel är olika frukter och grönsaker som kommer till Sverige via Nederländerna. EU-importen är därför något överskattad i statistiken i förhållande till importen från tredje land.
- Sverige exporterar framför allt: fisk (hel laxfisk, vidareexport från Norge), diverse livsmedel (halvfabrikat, färdigmat, barnmat, matfett), dryck (vodka), kaffe, tobak.
- 1 procent av Sveriges import av livsmedel kom från EU. (Värt att observera är att produkterna inte nödvändigtvis har sitt ursprung i EU, bara för att de redovisas som import därifrån. Ett typiskt exempel är att vi importerar en hel del frukt från Sydamerika, men eftersom merparten av den importen kommer till Sverige via Nederländerna så redovisas den som import från EU.)

Figur 5. Sveriges import av jordbruksvaror och livsmedel från EU och länder utanför EU, 2018-2023 (miljarder kronor).

- De viktigaste avsändningsländerna av jordbruksvaror och livsmedel till Sverige under 2023 var Norge (65,2 miljarder kronor), Danmark (23,9 miljarder kronor), Nederländerna (22,1 miljarder kronor) och Tyskland (19,7 miljarder kronor). Dessa fyra länder svarade för drygt 57 procent av det svenska importvärdet.⁷⁸
- De största avsändningsländerna utanför Europa under 2023 var Brasilien, Indonesien och Kina. Importen från Brasilien består nästan uteslutande av kaffe och kött. Importen från Indonesien utgörs nästan uteslutande av oljor och fetter medan importen från Kina främst består av fisk, kräft- och blötdjur, djurfoder, frukt och grönsaker samt diverse livsmedel.⁷⁹
- Sett över en längre tidsperiod, 2014-2023, har importvärdet i löpande priser ökat för samtliga produktgrupper. Förutom fisk är det frukt och grönsaker, drycker, spannmål, oljor och fetter, kött, diverse livsmedel, kaffe, och mejeriprodukter som ökat mest.
- Sverige importerar framför allt nötkött från Irland, Nederländerna, Tyskland. Griskött från Tyskland, Danmark, Polen och Spanien. Fjäderfäkött från Danmark.
- Ost från Danmark, Nederländerna, Italien, Tyskland.
- Ägg från Danmark och Nederländerna.
- Smör från Finland och Danmark.
- Mjölks, grädde, yoghurt från Finland och Tyskland.
- Färska och kylda grönsaker från Nederländerna och Spanien. Beredda potatisprodukter från Nederländerna. Färska frukt och bär från

⁷⁸ [Statistik utrikeshandel - Jordbruksverket.se](https://statistik.utrikeshandel.se)

⁷⁹ [Sveriges utrikeshandel med jordbruksvaror och livsmedel 2021-2023 - Jordbruksverket](https://statistik.utrikeshandel.se)

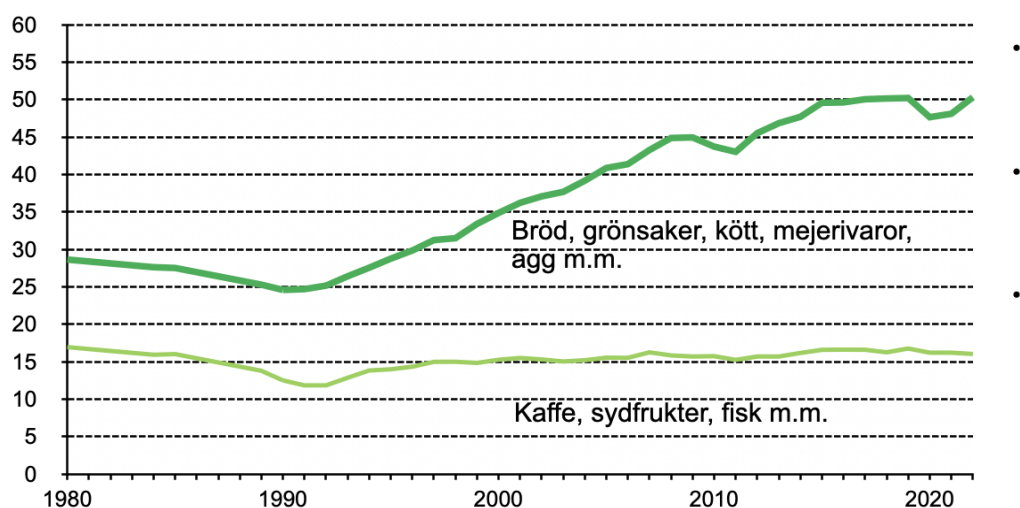
Nederländerna, Spanien, Tyskland, Ecuador. Frysta bär och frukt från Polen och Serbien. Saft och sylt från Danmark och Tyskland.

- Socker och sockerkonfekt från Danmark.
- Kaffe från Brasilien och Honduras. Te från Nederländerna
- Choklad från Tyskland, Nederländerna och Polen.

"Varannan tugga är svensk"

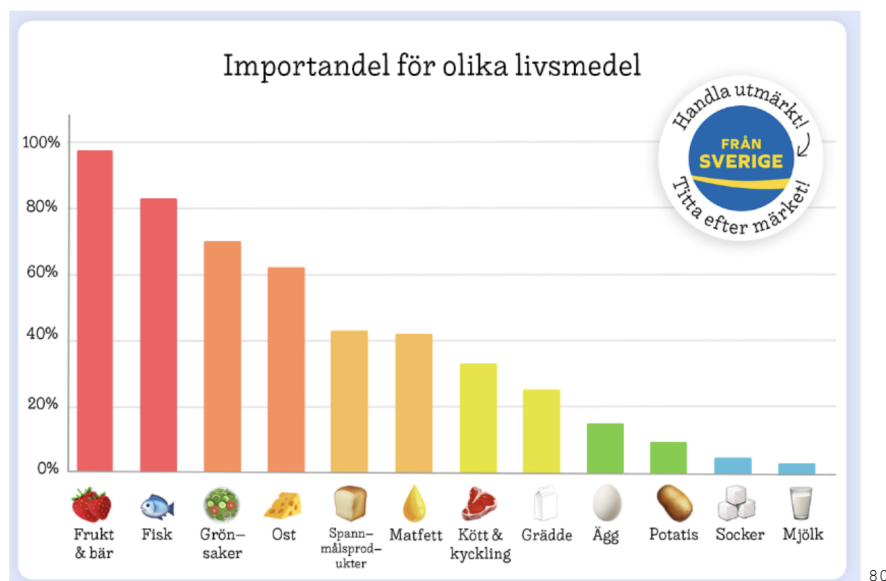
- När LRF räknar på importandel utgår de ifrån produkter som skulle ha kunnat produceras i Sverige: bröd, grönsaker, kött, mejeri, ägg. (Kaffe, fisk, vissa frukter räknas för sig och där ligger den svenska andelen förståeligt nog betydligt lägre.) Med denna uträkning kommer LRF fram till att den svenska andelen är 50%.

**Importandelen beräknat på värde i konsumentled
1980- 2022**

Då räknas dock inte de insatsmedel som svenska jordbruk behöver för att kunna producera mat: utsäde, foder, konstgödsel, pesticider.

Och inte heller är varannan tugga svensk om man tittar på hela totalen av vad svenska folket konsumerar

TRANSPORT AV MAT

– 59 % av den globala livsmedelshandeln transporteras via sjövägen; 31 % stadsväg; 10 % med järnväg; och 0,16 % med flyg.

– Olika matprodukter kräver olika transportvägar. Bulkvaror (spannmål, fetter, oljor, socker, kaffe och vissa bönor) transporteras vanligtvis i fartygets lastrum. Djupfrysta varor (skaldjur och diverse kött) faller under kategorin fryst. Kategorin kyld omfattar ett brett utbud av frukt, grönsaker och skaldjur av högre kvalitet. År 2020 utgjorde frukt och grönsaker 22 % av det totala värdet av livsmedelsexporten (exklusive fisk) och den stora majoriteten transporteras i någon form av temperaturkontrollerad miljö, antingen till sjöss eller över land. Detta har betydande konsekvenser för utsläpp av växthusgaser och hållbarhet; 36 % av utsläppen från mat-transporter kommer från transporter av frukt och grönsaker. Fruktar som bananer, ananas, citrusfrukter, vindruvor, äpplen, bär (från blåbär till jordgubbar), kiwi och avokado, som transporteras långa sträckor, kräver noggrann kylning under transport. Däremot har tomatprodukter och potatis, som utgör 5,3 % respektive 4 % av handeln, ofta kortare resor med väg eller järnväg över internationella gränser, och de kan också transporteras i omgivningstemperatur.⁸¹

<https://www.globalpsa.com/feeding-the-world-global-food-transportation/>

⁸⁰ [Så mycket mat importerar Sverige - LRF](#)

⁸¹ [Global food miles by transport method - Our World in Data](#)

FOOD MILES

- "Matkilometer" baseras på den sträcka som livsmedel färdas från produktion till konsumtion, för att indikera miljöpåverkan (dvs. energianvändning eller utsläpp). Matmil mäts som tonkilometer (tkm), transporten av 1 ton mat över 1 km - den transporterade sträckan multiplicerad med massan av den transporterade matvaran.
- Detta indikerar att transporter står för 19 % av de totala utsläppen från livsmedelssystemet. Transport av frukt och grönsaker bidrar med 36 % av utsläppen från mattransporter - ungefär dubbelt så mycket växthusgaser som släpps ut under produktionen. Mattransporterna stod bara för 18 % av de totala frakttransporterna, men forskarna fann att utsläppen från dessa utgjorde 27 % av de totala fraktutsläppen, främst från internationell handel (18 %).⁸²

FÖRDJUPNING: EXPORT AV VÄXTSKYDD

- EU exporterar förbjudna bekämpningsmedel till andra länder: Tusentals ton av förbjudna bekämpningsmedel tillverkas inom EU och säljs till andra länder med svagare kemikalielagstiftning, trots att de förbjudits för användning i Europa på grund av hälso- och miljörisker. År 2018 gavs tillstånd till export av 81 000 ton av sådana förbjudna bekämpningsmedel. Det mesta av exporten går till låg- och medelinkomstländer där lagstiftningen är svagare.⁸³ Ett exempel är parakvat, som är så giftigt att en enda klunk kan döda och som ökar risken för Parkinsons. Parakvat är förbjudet inom EU sedan 2007, men exporteras fortfarande till bland annat Brasilien och Sydafrika som är stora jordbruksländer. (Naturskyddsföreningen)

ARBETARE PÅ FÄLT

- Sverige importerade färska grönsaker till ett värde av 7 235 miljoner kronor 2023, varav 2 417 miljoner från Nederländerna, 1 969 miljoner från Spanien.
- Spaniens största grönsaksproduktionsområde Almeria producerar mellan 2,5-3,5 miljoner ton grönsaker varje år och det mesta går på export till övriga Europa. Här arbetar 100 000 människor på fält och i växthus med frukt och grönsaker. 97 procent av dem är migrantarbetare, från bland annat Marocko, Senegal, Mali.
- I 20 år har migrantarbetare i regionerna Almeria och Huelva i södra Spanien utsatts för uppenbara kränkningar av sina grundläggande rättigheter. De har nekats laglig lön, blivit avskedade för att de

⁸² [Field to fork: global food miles generate nearly 20% of all CO2 emissions from food](#)

⁸³ [Banned in Europe: How the EU exports pesticides too dangerous for use in Europe](#)

gått med i fackföreningar, tvingats arbeta under osäkra förhållanden, blivit utskällda för att de tar toalettpauser och blivit sexuellt ofredade och trakasserade.

Som en rapport från 2022, finansierad av den spanska regeringen, säger: "Miraklet med spansk livsmedelsexport skulle inte existera utan arbetskraftsexploatering." Detta är särskilt uttalat i Huelva och Almería. (Ethical Consumer)

- Ethical Consumers analys visade att åtta av nio grundläggande standarder bryts på gårdar i Almería och Huelva. Betydande och utbredda bevis visar att alla utom 4. "Barnarbete får inte användas" bryts rutinmässigt.

- Med tanke på sin betydande köpkraft har stormarknader en enorm outnyttjad potential att förbättra villkoren för arbetarna. Som en viktig marknad för Huelvas och Almerias produkter skulle de, om de så önskar, kunna driva på verklig och meningsfull förändring. Ändå har de hittills misslyckats med att vidta meningsfulla åtgärder, då leveranskedjepolicyer och verkställighetspolicyer endast tillämpas på direkta leverantörer, och frivilliga certifieringssystem och medlemskap inte säkerställer att grundläggande arbetstagares rättigheter efterlevs på plantagerna.

- Stormarknader har en rättslig och moralisk skyldighet att säkerställa att de anställdas rättigheter de förlitar sig på tillgodoses. Internationella standarder som FN:s vägledande principer för företag och mänskliga rättigheter sätter standarder för företag runt om i världen. En växande mängd lagstiftning omsätter dessa i lag. Till exempel kommer EU:s kommande förbud mot tvångsarbete att "förbjuda produkter som tillverkats med tvångsarbete", inklusive för export, vilket innebär att vissa stormarknadsprodukter kan komma att omfattas av dess ansvarsområde.^{84 85}

MILJÖPÅVERKAN PÅ PLATS FRÅN IMPORTERAD MAT

MIKROPLASTER I ALMERÍA

- Hög ansamling av mikroplast observerades nära intensivt jordbruksområden.
- Det har skett en exponentiell ökning av mikroplaster i sjögräsjordar sedan 1970-talet.
- Det fanns ett tydligt samband mellan mikroplastföroreningar och växthusgasproduktion.

Som kontroll genomfördes en tredje sedimentundersökning på marken på en Posidonia oceanica-äng i det integrerade reservatet i

⁸⁴ [Produce of Exploitation - 2023 - Ethical Consumer Research Association](#)

⁸⁵ [Rettighetsbrudd i norsk tomatimport](#)

Cabrera-arkipelagens nationalpark, på södra Mallorca. Antalet plastmikropartiklar på mindre än fem millimeter i varje kilo sediment i Cabrera varierade mellan 68 och 362, men i Roquetas steg antalet till 2 173, cirka 30 gånger mer, vilket visar på frukt- och grönsaksindustrins inverkan på havsföroreningar orsakade av mikroplaster.⁸⁶⁸⁷

PLASTANVÄNDNING I LIVSMEDELSKEDJAN

- Enligt data som sammanställts av FAO's experter använder jordbrukets värdekedjor globalt varje år 12,5 miljoner ton plastprodukter. Ytterligare 37,3 miljoner ton används i livsmedelsförpackningar. Växtodlings- och boskapssektorerna befanns vara de största användarna och stod för 10,2 miljoner ton per år tillsammans, följt av fiske och vattenbruk med 2,1 miljoner ton och skogsbruk med 0,2 miljoner ton.⁸⁸

- Plastföroreningar är ett av de avgörande arven från vår moderna livsstil, men den är nu så utbredd att den till och med hittar sin väg till frukt och grönsaker allt eftersom de odlas. Mikroplaster har infiltrerat varje del av planeten. De har hittats begravda i Antarktisk havsis, i inälvorna hos marina djur som bebor de djupaste havsgravarna och i dricksvatten runt om i världen. Plastföroreningar har hittats på stränder på avlägsna, obebodda öar och det syns i havsvattenprover över hela planeten. En studie uppskattade att det finns cirka 24,4 biljoner fragment av mikroplast i de övre delarna av världshaven.

- Avloppsslam är den biprodukt som blir kvar efter att kommunalt avloppsvatten har renats. Eftersom det är dyrt att göra sig av med och rikt på näringsämnen används slam ofta som organiskt gödningsmedel i USA och Europa. I det senare fallet beror detta delvis på EU-direktiv som främjar en cirkulär avfallsekonomi. Uppskattningsvis produceras 8-10 miljoner ton avloppsslam i Europa varje år, och ungefär 40 % av detta sprids på jordbruksmark.⁸⁹

- På grund av denna praxis kan europeisk jordbruksmark vara den största globala reservoaren av mikroplaster, enligt en studie av forskare vid Cardiff University. Det betyder att mellan 31 000 och 42

⁸⁶ [A temporal record of microplastic pollution in Mediterranean seagrass soils - ScienceDirect](#)

⁸⁷ [High accumulation of microplastics in seagrass meadow of Almeria | CEAB](#)

⁸⁸ [Assessment of agricultural plastics and their sustainability: A call for action](#)

⁸⁹ [How microplastics are infiltrating the food you eat](#)

000 ton mikroplaster, eller 86 biljoner till 710 biljoner mikroplastpartiklar, förorenar europeisk jordbruksmark varje år.

- Koncentrationen av mikroplaster på jordbruksmark i Europa liknar den mängd som finns i havets ytvatten, säger James Lofty, huvudförfattare till Cardiff-studien och doktorand vid Hydro-environmental Research Centre.⁹⁰⁹¹⁹²

PLAST I MATEN

- Mikroplaster och nanoplaster finns överallt. De pyttesmå plastbitarna har hittats i allt från dricksvatten till kycklingnuggets, äpplen och broccoli. Nyligen genomförda studier har kopplat dessa föroreningar till hjärtsjukdomar, lungsjukdomar och mer oroande hälsoproblem. Men tyvärr är mikroplaster nu så utbredda att de är nästan omöjliga att undvika.⁹³

- Varje dag sväljer människor omedvetet små plastbitar, ofta kallade nanoplaster eller mikroplaster. Forskare tror att exponering för dessa ämnen kan hota människors hälsa, och studier kopplar det till en ökad risk för stroke eller hjärtinfarkt. De fortsätter att bedöma andra potentiella faror med dessa små partiklars ansamling i kroppen. Men för många typer av plast finns det knappast - eller ibland ingen - forskning om deras skadlighet. Forskare börjar upptäcka en mångfald av dessa partiklar i våra kroppar, inklusive i vävnadsprover och moderkakor. Väl där kan de orsaka hälsoproblem, inklusive inflammation, okontrollerad celltillväxt, störningar i immunförsvaret och andra problematiska resultat.⁹⁴

- En liter flaskvatten kan innehålla nästan en kvarts miljon bitar av de minsta plastpartiklarna. Dessa nanoplastpartiklar är så små, har forskare upptäckt, att vissa passerar genom tarmar och lungor eller tar sig in i mänskligt blod och moderkakavätska. Studien om flaskvatten, utförd av forskare vid Columbia och Rutgers universitet, publicerades på måndagen i Proceedings of the National Academy of Sciences.⁹⁵

⁹⁰ [Microplastics removal from a primary settler tank in a wastewater treatment plant and estimations of contamination onto European agricultural land via sewage sludge recycling - ScienceDirect](#)

⁹¹ [Council Directive - EC on the landfill of waste](#)

⁹² [Sewage sludge production and disposal - Eurostat](#)

⁹³ [Microplastics Are Everywhere. Here's How to Avoid Eating Them. | Reviews by Wirecutter](#)

⁹⁴ [The invisible threat: EWG analysis shows you could be eating as many as 12 plastic bags a year](#)

⁹⁵ [Diet for a Sick Planet: Studies Find More Plastic in Our Food and Bottled Water - Inside Climate News](#)

- Nittio procent av proverna av animaliskt och vegetabiliskt protein testade positivt för mikroplaster, enligt en studie från februari 2024.
- Inte ens vegetarianer kan undkomma, enligt en studie från 2021. Om plasten är tillräckligt liten kan frukt och grönsaker absorbera mikroplaster genom sina rotsystem och överföra dessa kemiska bitar till växtens stjälkar, blad, frön och frukt.
- Salt kan packas med plast. En studie från 2023 visade att grovt rosa Himalayasalt som utvunnits ur marken hade mest mikroplast, följt av svart salt och marint salt. Socker är också "en viktig väg för mänsklig exponering för dessa mikroföroreningar", enligt en studie från 2022.
- Även tepåsar, av vilka många är gjorda av plast, kan släppa ut enorma mängder plast. Forskare vid McGill University i Quebec, Kanada, fann att bryggning av en enda plasttepåse släppte ut cirka 11,6 miljarder mikroplastpartiklar och 3,1 miljarder nanoplastpartiklar i vattnet.⁹⁶
- Varje månad får en svensk i sig ungefär lika mycket plast som ett kreditkort väger. Nya experiment visar hur plastpartiklar kan tränga sig ända in i våra celler - något kroppen har svårt att bryta ner.⁹⁷
- Varje år får vi i oss i genomsnitt. 250 gram plast. Det är en rågad tallrik med strimlad plast, som på bilden nedan. Visuellt:

Every year
250 grams of plastic

That's a heaped dinner plate's worth of shredded plastic, as pictured below.

98

(Reuters Graphics)

⁹⁶ [Which foods have the most plastics? You may be surprised | CNN](#)

⁹⁷ [Så tränger sig plasten in i våra celler | SVT Nyheter](#)

⁹⁸ [Visualising the amount of microplastic we eat](#)

TRUE COST / TRUE PRICE / TRUE COST ACCOUNTING

- FAO: Årets rapport introducerar True Cost Accounting (TCA) som en metod för att avslöja de dolda effekterna av våra jordbrukssystem på miljö, hälsa och försörjning. Dessa preliminära resultat täcker dolda kostnader från utsläpp av växthusgaser, kväveutsläpp, användning av vatten, omställningar av markanvändning och fattigdom, samt produktivitetsförluster orsakade av ohälsosamma kostmönster och undernäring.
- Preliminära resultat tyder starkt på att de globala dolda kostnaderna för våra jordbrukssystem överstiger 10 biljoner USD.
- Sann kostnadsredovisning möjliggör uppskattning av de dolda kostnader som genereras av marknads-, institutionella och politiska misslyckanden. Det ger beslutsfattare de bevis som behövs för att korrigera dessa misslyckanden och omvandla jordbrukssystem till det bättre.
- Globalt sett är de dominerande dolda kostnaderna de som uppstår till följd av kostmönster som leder till sjukdomar och lägre arbetsproduktivitet. Dessa hälsorelaterade kostnader uppvisar betydande variationer mellan länder, men är mest framträdande i hög- och medelinkomstländer.
- De dolda miljökostnaderna, även om de inte är uttömmande, utgör över 20 procent av de kvantifierade dolda kostnaderna och motsvarar nästan en tredjedel av jordbrukets förädlingsvärde. De är mestadels förknippade med utsläpp av växthusgaser och kväve och är relevanta för alla inkomstgrupper i länderna.⁹⁹¹⁰⁰

⁹⁹ [The State of Food and Agriculture 2023](#)

¹⁰⁰ [TRUE COST ACCOUNTING AND DIETARY PATTERNS:](#)

DAGLIGVARUHANDELNS UTBUD OCH KAMPANJER

UTBUD OCH EXPONERING

- Av den totala försäljningen av mat och dryck 2020 var närmare 40 procent sådant som vi inte behöver ur näringssynpunkt. (Folkhälsomyndigheten)
- Forskningen är entydig om att exponering för livsmedel, och särskilt energitäta och näringsfattiga livsmedel, leder till mer köp och konsumtion). Konsumenterna uppger också att exponeringen vid kassorna triggat impulsköp och ätande i stunden.
- Konsumenter ser dagligvaruhandelns utbud och exponering av onyttigheter som ett större problem än detaljhandel med vissa matvaror, eftersom dessa butiker besöks oftare än specialiserade butiker.
- I butiker där livsmedel utgör en större del av utbudet uppger konsumenterna oftare att köpen är planerade och att de haft för avsikt att köpa godis och snacks att ha hemma för framtida bruk. En viktig drivkraft är värde för pengarna och möjligheten att ta del av andra produkter och varumärken än i dagligvaruhandeln. Konsumenterna köper ofta storpack för att bunkra hemma och de köper mer än de hade köpt för högre pris i dagligvaruhandeln. Vissa påstår att det kan leda till att de konsumerar större mängder, eftersom köp av storpack ger tillgång till mycket godsaker hemma.¹⁰¹

KAMPANJERNAS INNEHÅLL

- Reformatens Superlist Sweden Health 2022 har granskat Coop, ICA, Willys och Hemköps materbjudanden online under sex veckor.
- Nästan hälften av erbjudanden online gällde produkter som innehåller mycket fett, socker och salt. Dessutom är fyra av fem av erbjudanden på ohälsosamma produkter så kallade flerköp, som "köp en, få en gratis" eller "3 för 50 SEK". Coop marknadsför dessa ohälsosamma produkter med flerköpserbjudanden i störst utsträckning. Denna typ av erbjudanden ger konsumenter incitament att köpa fler enheter.
- Undersökningsresultaten visar att svenska dagligvarukedjor bidrar till ohälsosamma kostvanor i Sverige genom att erbjuda flerköpskampanjer för ohälsosamma produkter.¹⁰²

¹⁰¹ [Detaljhandelns utbud av livsmedel påverkar hälsa och hållbarhet](#)

¹⁰² [Superlist Sweden Health 2022 - Reformaten](#)

- Studie (publicerad i den vetenskapliga tidskriften BMC Public Health) analyserade veckoblad från 122 livsmedelsbutiker under fyra veckors tid våren 2020. Butikerna som ingick tillhör de sju största livsmedelskedjorna i Sverige baserat på marknadsandelar.
- Hälsokvaliteten hos de livsmedel som inkluderats i annonsbladen analyserades med hjälp av de nordiska näringsrekommendationerna och Världshälsoorganisationens europeiska riktlinjer. Varje butik gavs också ett värde baserat på Statistiska Centralbyråns socioekonomiska index.
- Två tredjedelar av butikernas annonsblad utgjordes av livsmedel som kunde klassas som ohälsosamma eller i huvudsak ohälsosamma. Totalt närmare 30 000 produkter analyserades. Mest förekommande livsmedelskategori var sockerrik mat och dryck.¹⁰³
- Olika produkter till olika områden: En intressant detalj som kom fram i genomgången var att alla konsumenter inte nås av samma reklam.
- Livsmedelskedjor som riktar sig till områden där det i högre grad bor personer med sämre ekonomi, gjorde mer reklam för onyttig mat, berättar Mjöberg.
- Däremot nåddes de i mer välbärgade områden oftare av reklam för till exempel grönsaker och baljväxter som linser och bönor, alltså livsmedel som är näringsrika och nyttiga enligt näringsrekommendationerna.¹⁰⁴

BARNEN ÄR MÅLTAVLAN

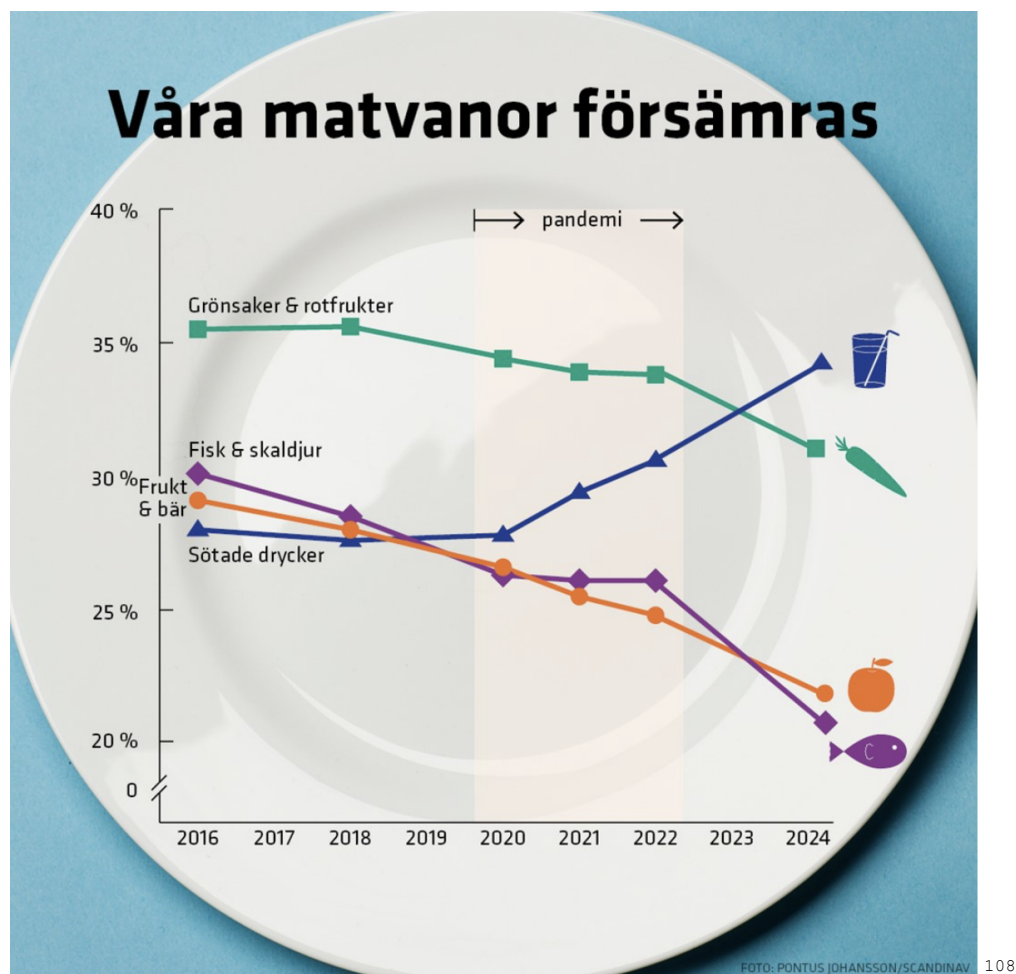
Karolinska Institutet har på uppdrag av Hjärt-Lungfonden och UNICEF Sverige för rapporten In your face (2022) undersökt de budskap som ungdomar möter i den fysiska matmiljön. Resultaten visar att svenska barns matmiljö domineras av marknadsföring av ohälsosam mat – nästan 80 procent av de annonser och budskap om mat som barnen mötte rörde godis, snacks och snabbmat.(1) En undersökning genomförd i Danmark visar på liknande siffror när det gäller marknadsföring i sociala medier: 79 procent av marknadsföringen där gällde ohälsosam mat och av det material som influencers marknadsförde handlade 76 procent om ohälsosam mat.(2) Idag har Ungefär vart fjärde skolbarn i lågstadieåldern övervikt eller obesitas (fetma) i Sverige, och förekomsten ökar med åldern.(3) Forskningen visar tydligt att barn som exponeras för reklam för ohälsosam mat äter mer av just de produkterna – även när reklamen är subtil eller gömd i

¹⁰³ [Onyttig mat dominerade matbutikers reklamblad | Göteborgs universitet](#)

¹⁰⁴ [Svensk studie: Två av tre produkter i matbutikernas reklamblad är onyttiga](#)

underhållning, något som livsmedelsindustrin både vet och nyttjar.¹⁰⁵¹⁰⁶¹⁰⁷

- Andelen vuxna som dagligen äter frukt och grönsaker och regelbundet äter fisk fortsätter att minska. Samtidigt ökar andelen av befolkningen som ofta dricker sötad dryck, till exempel läsk, visar Folkhälsomyndighetens undersökning Hälsa på lika villkor.

¹⁰⁵ [Fagerberg P, Ioakimidis I, Löf M, Spolander S. In your face - om barns matmiljö och exponering för matreklam. Stockholm: Hjärt-lungfonden, Karolinska Institutet, UNICEF; 2022.](#)

¹⁰⁶ Hjärtforeningen. Digitalt influeret. Köpenhamn: Hjärtforeningen; 2023.

¹⁰⁷ [Statistik om övervikt och obesitas - Folkhälsomyndigheten](#)

¹⁰⁸ [Vuxnas matvanor fortsätter att utvecklas i fel riktning - Folkhälsomyndigheten](#)

MATSVINN

MATSVINN LIVSMEDELSKEDJAN

- Globalt: En tredjedel av all mat som produceras i världen äts inte upp.
- Matsvinn är livsmedel som producerats i syfte att bli mat, men som av olika anledningar inte äts eller dricks upp. Matsvinn uppstår i hela livsmedelskedjan - i primärproduktionen, hos grossister, leverantörer, butiker, restauranger och storkök - men den största delen av matsvinnet uppstår i hushållen.
- Matsvinn står för mellan 8-10 procent av allt utsläpp av växthusgaser i världen.
- Enligt Naturvårdsverkets senaste uppskattning uppgår livsmedelssvinn till 82 000 ton/år i butiksled och 305 000 ton/år i livsmedelsindustrin.¹⁰⁹ (Ätbart)
- Detta stämmer dock inte överens med ny studie: 180 000 ton bröd och bakverk slängs årligen. (100 000 ton bröd, 80 000 ton bakverk.) Mer än hälften hinner aldrig säljas, utan blir svinn redan i bagerier och butiker, det slår Sveriges lantbruksuniversitet (SLU) fast i en ny rapport.¹¹⁰
- Enligt Svensk Dagligvaruhandel: De största källorna till svinn i en butik är frukt, grönsaker och bröd. Därför fokuserar butikerna extra på olika åtgärder för att minska svinnet av just dessa kategorier.¹¹¹ Exempel på det är:
 - Ledsna frukter och grönsaker läggs i en påse som kan köpas hem för att göra en smoothie eller soppa.
 - Bake-off bröd säljs ut mot slutet av dagen.
 - Butikerna jobbar aktivt för att bara beställa så mycket varor som efterfrågas.
 - Priset sänks på varor som närmar sig bäst före eller sista förbrukningsdatum.

¹⁰⁹ [Matsvinn och livsmedelsavfall](#)

¹¹⁰ [Ny rapport: Bröd och bullar för 9 miljarder slängs varje år | SVT Nyheter](#)

¹¹¹ [Matsvinn - Svensk Dagligvaruhandel](#)

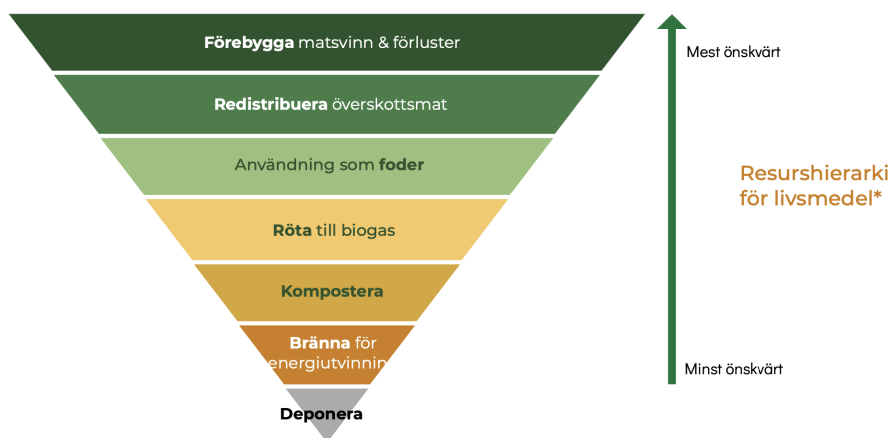

Bild: Ätbart¹¹²

TAKE BAKE AGREEMENTS

- Bageriindustrin är bland de livsmedelsbranscher som har de högsta mängderna avfall i Sverige (Naturvårdsverket 2020) och bröd är en av de mest slängda matvarorna produkter i Europeiska unionen. Ungefär 90% av förpackat bröd som säljs i Sverige levereras med ett TBA-avtal. Sådana handelsavtal kräver att bagerier tar bort osålt bröd från hyllorna, vilket externalisera risken och kostnaden för det genererade matsvinnet. Tidigare studier identifierade TBA som en riskfaktor för generering av matsvinn hos leverantören/återförsäljaren.
- Några grundläggande orsaker till svinn längs livsmedelskedjan är kvalitetsstandarder, färskhet, kort hållbarhet, kostnadspress, marknadskonventioner och efterfrågan på variation (Ghosh & Eriksson 2019). Dessutom är överfyllning av hyllor för att locka kunder, och borttagning av varor från hyllorna före utgångsdatum, drivkrafter för slöseri.
- Nyligen genomförda rön tyder på att 13 % av matsvinnet sker vid detaljhandelsledet (UNEP 2021). Även om matsvinnet i detaljhandeln i Sverige uppskattas till endast 8 %, är det den näst största källan till matsvinn efter hushållen (Naturvårdsverket 2020). Forskning tyder på en avsevärd mängd oregistrerat matsvinn i butiker
- Brödsvinn genereras i detaljhandelsledet, men registreras, hanteras och betalas i produktionsledet (Canali et al. 2014), och livsmedelsavfall. Svinn märks mindre när produkter skickas tillbaka till leverantören, vilket även Rosenlund et al. påpekar.

¹¹² [Matbanksrapporten - Av vilka och hur omfördelas överskottsmat i Sverige?](#)

- Tidigare studier har identifierat att det fortsatta beslutet om bröd i Sverige är en riskfaktor för generering av matsvinn i gränssnittet mellan leverantör och återförsäljare. Retur av osålda produkter med återbetalning är fördelaktigt för återförsäljarna eftersom det tvingar leverantörerna att hantera transport, omtillverkning, andrahandsmarknader eller avyttring av bröd.¹¹³
- Pågen uppger att 100 procent av brod- och degrester i bagerierna samt returbrod från butik återvinns. Antingen blir det till ny deg i bageriet eller återvinns det till bioetanol och djurfoder. Av det svinn som uppstått under 2020 har 64 procent återvunnits till djurfoder.
- Polfa"rskt brod ko"rs till Agroetanols fabrik i Norrko"ping, en mindre del av Polarbro"ds brod går till djurfoder.
- Fazers brod blir bioetanol.
- Butikernas EMV, bake-off och butiksbakat svinn blir antingen biogas eller bra"nns/enerigåtervinns i va"rmeverken.
- En mindre del av butikernas och bageriernas svinn doneras till organisationer som Matmissionen, Ny Gemenskap, Stadsmissionen, enskilda ha"rba"rgen med flera.¹¹⁴
- Forskaren Elinn Leo Sandberg har arbetat la"nge med att kartla"gga och problematisera relationen mellan matsvinn och matfattigdom i svensk kontext. Enligt Sandbergs forskning a"gnade sig 86% av Svenska kyrkans fo"rsamlingar åt matsto"d 2023 och Stadsmissionen uppgav under samma tid att 72% av deras insatser handlar om mat. A"tbarts kartla"ggning av matbanker visar att minst 300 lokala organisationer tar emot livsmedelso"verskott (matsvinn) som omfo"rdelas till ma"nniskor i behov o"ver hela Sverige. Det ska understrykas att civilsamha"llet har en lång tradition av att bedriva matsto"d, men att det som blir allt vanligare a"r att matsto"det till stor del baseras på livsmedelsbranschens svinn. (Ätbart)
- Den 1 januari 2024 tra"dde en ny avfallsfo"rordning i kraft. Lagen, som fo"r na"rvarande a"r en fo"r Sverige ganska unik tolkning av ett EU-direktiv, kra"ver att livsmedel ska separeras från sin fo"rpackning innan det kastas. Medan det tidigare ofta varit mer kostsamt att donera a"n att svinna, har separeringskravet bidragit till att det blivit mer kostsamt att svinna a"n att donera. Detta ga"ller sa"rskilt storskaliga verksamheter såsom livsmedelsindustrin och grossister. Da"rmed så har denna avfallsfo"rordning blivit ett starkt incitament att sa"rskilt o"ka storskaliga donationer av o"verskottslivsmedel. (Ätbart)

MATSVINN I HEMMEN

¹¹³ [The climate impact of the bread take-back agreement](#)

¹¹⁴ [Brödbusar del II - vad hände sen?](#)

- Varje år slänger hushåll i Sverige cirka 15 kilo ätbar mat per person. Det som oftast blir matsvinn är frukt, grönsaker, bröd och matrester.
- Förutom detta hålls dessutom 18 kilo mat och dryck ut i vasken, per person och år. De produkter som oftast hålls ut är kaffe, te och mejeriprodukter.
- Sammanlagt slängs alltså 33 kilo mat per person och år, för en familj på två vuxna och två barn handlar det om cirka 130 kilo per år.¹¹⁵¹¹⁶
- Från och med 1 januari 2024 är det enligt lag obligatoriskt för alla hushåll i Sverige att sortera ut matavfall. Med matavfall menas ickeflytande köks- och livsmedelsavfall samt flytande matfett.¹¹⁷

¹¹⁵ [Fakta om matsvinn](#)

¹¹⁶ [Brödjättarna oeniga om retursystemets påverkan på svinnet | SVT Nyheter](#)

¹¹⁷ [Från avfall till resurs- genomförandet av avfallspaketet](#)

ANDRA FÖRSÄLJNINGSKANALER

- **OFFENTLIG SEKTORS MATINKÖP:** Enligt Livsmedelsverket serveras 3 miljoner måltider i vård, skola och omsorg varje dag. År 2019 betalade statliga myndigheter, kommuner och regioner ut nästan 10 miljarder kronor till leverantörer av livsmedel och 2,0 miljarder kronor till leverantörer av måltidstjänster.

- Ekomatcentrums marknadsrapport för 2023 visar att andelen ekologiska livsmedelsinköp i kommuner och regioner sjönk ytterligare under 2022, från 38 % till 37 %. Det här markerar tredje året i rad med en nedgång efter att ekologiska inköp tidigare har ökat stadigt i över två decennier.

- Trots den övergripande minskningen behåller Örebro kommun sin förstaplats i Ekomatsligan med 70 % ekologiskt, tätt följt av Malmö stad på 69 %. Region Jönköping, som uppnådde 61 % och blir därmed den första regionen att uppnå det nationella målet om 60 % ekologiskt.¹¹⁸¹¹⁹

- **REKO-RINGAR:** REKO står för REjäl KONsumtion. Den första REKO-ringen i Sverige bildades i Grästorp hösten 2016. Sedan dess har antalet REKO-ringar i Sverige ökat snabbt. I januari 2021 fanns det runt 220 aktiva REKO-ringar med drygt 800 000 medlemmar i de olika Facebook-grupperna.

- **KOOPERATIV:** Kooperativa inköpsföreningar organiserar medlemmars gemensamma matinköp från grossister och lokala matproducenter. Drivkraften handlar ofta om en vilja att handla mer lokalt, mer ekologiskt, förpackningsfritt eller att få tillgång till produkter som annars saknas hos de större matkedjorna. Dessa kooperativt drivna föreningar stärker lokalsamhället och gör det bland annat möjligt att driva matbutiker på små orter som ratas av de stora kedjorna. (Coompanion)

Starta kooperativ: [En handbok för matkooperativ](#)

¹¹⁸ [Upphandling av livsmedel och måltidstjänster | Upphandlingsmyndigheten Rapporter & Statistik hållbara måltider i offentlig sektor - nationellt - Ekomatcentrum - The Swedish Centre for Organic Food](#)

¹¹⁹ [Sammanfattning ekonomi i ekologisk produktion | slu.se](#)

- **GÅRDSFÖRSÄLJNING OCH GÅRDSBUTIKER:** Vid gårdsförsäljning säljs produkterna direkt på gården. Det kan vara en informell försäljning där konsumenten kommer till gården när som helst och produkten packas på begäran. Det kan också vara mer strukturerat, med specificerade öppettider och förpackat produktsortiment. Gårdsförsäljning kan också utmynna i en mer formell gårdsbutik.¹²⁰

Det finns runt 1 000 mathantverkare och gårdsbutiker i Sverige.¹²¹

- Av den totala försäljningen av ekologiska livsmedel representerar gårdsförsäljningen mindre än en procent av försäljningsvärdet.¹²²

¹²⁰ [Gårdsbutik - SLU](#)

¹²¹ [LISTA: Gårdsbutiker län för län | Land](#)

¹²² [EKOLOGISKA ÅRSRAPPORTEN 2024 - Ekolantbruk](#)

SAMHÄLLE & POLITIK

FOLKHÄLSAN I SVERIGE

- Konsumtionen av livsmedel är idag en av de största orsakerna till sjukdomsboerdan i Sverige. År 2017 var 22 procent av dödsfallen globalt sett relaterade till matvanor och i Sverige är matvanorna näst efter tobak den största riskfaktorn för ohälsa och förtida död.

- Ohälsosamma matvanor har associerats med hjärt- och kärlsjukdomar, dålig tandhälsa, psykisk ohälsa, diabetes typ 2, högt blodtryck och vissa typer av cancer. I Sverige är 46 procent av alla fall av kranskärlssjukdom (ischemisk hjärtsjukdom) och 15 procent av alla fall av stroke kopplade till ohälsosamma matvanor.⁶ Av cancerfallen beräknas fem procent vara kopplade till ohälsosamma matvanor och högt BMI, och siffran befaras öka de kommande åren. Enligt WHO riskerar övervikt och obesitas att gå om rökning som den viktigaste påverkbara riskfaktorn för cancer.¹²³

- Mer än 100 000 fall av cancer och hjärt- och kärlsjukdom kan förebyggas varje år om alla vuxna äter i linje med kostråden.¹²⁴ (Livsmedelsverket)

KOSTRÅD

Mycket frukt, grönt och fullkorn och mindre av läsk, godis och snacks. Fisk och baljväxter är bra att äta ofta och man kan gärna äta kött, men inte så mycket.¹²⁵

Livsmedelsverkets kostråd i korthet:

- Håll igen på det söta, salta och feta - läsk, sötsaker och snacks.
- Ät mycket grönsaker, frukt och bär, minst 500 gram om dagen, gärna mer.
- Ät bönor, ärtor och linser ofta - gärna varje dag.
- Välj fullkorn när du äter bröd, pasta och gryn.
- Ät fisk två-tre gånger i veckan.
- Ät gärna kött, men inte så mycket. Helst inte mer än 350 gram per vecka från nöt, gris och lamm. Det motsvarar 400-500 gram före tillagning. Bara en liten del bör vara chark, som korv och bacon.

¹²³ [Matbarometern 4.0 | Reformaten](#)

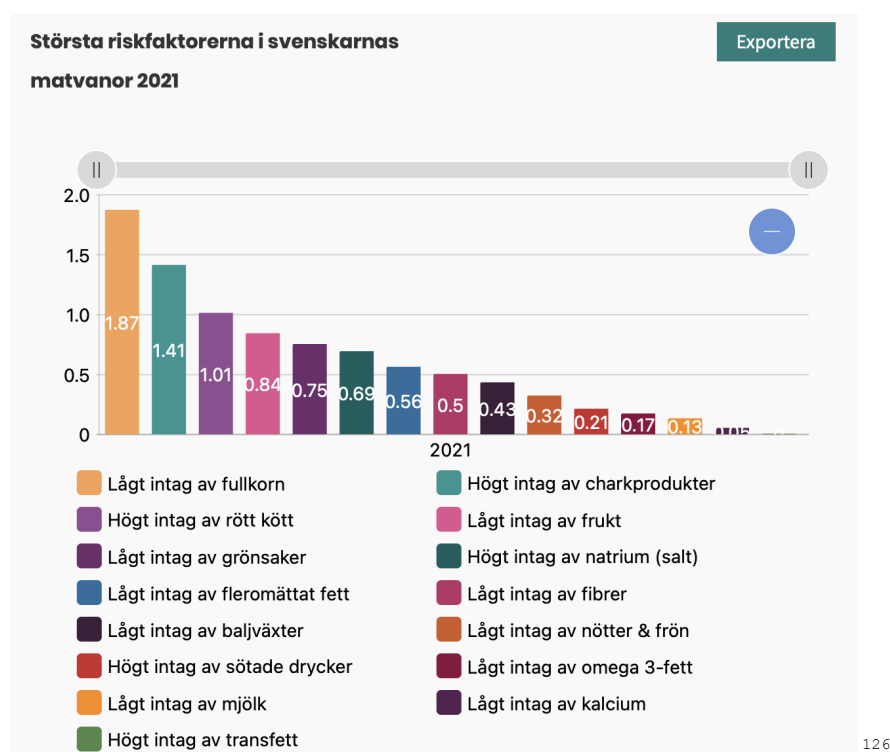
¹²⁴ [Folkhälsan i Sverige - årsrapport 2025 - Folkhälsomyndigheten](#)

¹²⁵ [Nya kostråd med fokus på mer grönt och mindre sött](#)

- Ät mejeriprodukter varje dag, gärna syrade sorter som fil eller yoghurt.
- Välj rapsolja och andra Nyckelhålsmärkta matfetter i matlagning och på smörgås.
- Ät gärna två-tre matskedar osaltade nötter om dagen. Fröer är också bra för hälsan.
- Ät högst 6 gram salt om dagen. Välj joderat salt.
- Håll igen på alkohol.

MATKONSUMTION – HUR SVENSKAR ÄTER I VERKLIGHETEN

- 9 av 10 äter för lite fullkorn
- 7 av 10 män och 4 av 10 kvinnor äter för mycket rött kött och chark
- 7 av 10 äter för mycket salt
- 8 av 10 svenskar äter för lite frukt och grönsaker
- 7 av 10 äter för lite fisk och skaldjur
- 4 av 10 äter för mycket socker

VÅRA MATVANOR FÖRSÄMRAS

Vuxna äter allt mindre grönsaker och rotfrukter, frukt och bär, samt fisk och skaldjur – och dricker allt mer sötad dryck.¹²⁷

FOLKHÄLSAN HOS BARN OCH UNGDOMAR

- Vi ser en alarmerande ökning av övervikt och obesitas bland barn. Vart fjärde barn i lågstadieåldern har idag övervikt eller obesitas, och andelen ökar ju mer än dubblerats de senaste 30 åren.
- Tittar vi på åldersgruppen 11-15 år har antalet som lever med obesitas femdubblats under samma period.¹²⁸ (Matbarometern)
- 21 procent av ungdomarna har övervikt eller fetma. Övervikt inklusive fetma är vanligare bland ungdomar i familjer med låg utbildning, lägre inkomst och/eller som bor i glesbebyggda områden. (Livsmedelsverket)

Endast vart tionde barn åter enligt kostråden idag enligt Riksmaten:

- 24 procent av barn i åldrarna 11, 13 och 15 år, angav att de äter grönsaker dagligen, 2021/2022.
- De flesta unga äter alldeles för lite frukt och grönsaker, i genomsnitt knappt 250 gram om dagen.
- Ungdomarna äter mer rött kött och chark än vad som rekommenderas. Pojkar på gymnasiet äter de dubbelt så mycket som flickorna, 140 gram per dag jämfört med drygt 70 gram.
- Flickor äter mer godis och choklad än pojkar, men pojkar dricker mer läsk och saft. Pojkar på gymnasiet dricker mest läsk, storkonsumenter dricker nästan en liter per dag.¹²⁹

- 70 procent av unga äter för mycket socker. De största sockerkällorna i ungdomars kost är läsk, godis, kakor och bakverk som tillsammans står för cirka 70 procent av allt tillsatt socker som svenska ungdomar äter. Studien visar också att ett högt intag av fritt och tillsatt socker är kopplat till ett lägre intag av viktiga näringsämnen som vitaminer, mineraler och fullkorn.¹³⁰ (Göteborgs universitet)

DEN OJÄMLIKA FOLKHÄLSAN

Det finns idag stora hälsoklyftor i Sverige. Personer med lägre socioekonomisk status är mer drabbade av kostrelaterade folksjukdomar. Obesitas är vanligare bland personer med

¹²⁷ [Statistik om vuxnas matvanor – Folkhälsomyndigheten](#)

¹²⁸ [Matbarometern 4.0 | Reformaten](#)

¹²⁹ [Riksmaten ungdom 2016-17](#)

¹³⁰ [Många svenska ungdomar äter för mycket socker | Göteborgs universitet](#)

för gymnasial utbildning och det finns tydliga regionala skillnader i förekomsten av övervikt.¹³¹¹³² (Matbarometern 4.0)

SAMHÄLLSEKONOMISKA KOSTNADER AV NUVARANDE SYSTEM

- Folkhälsomyndigheten beräknade 2023 kostnaden för obesitas (enligt på en samhällskalkyl som beaktade effekterna för samtliga individer och hushåll, samtliga företag och hela den offentliga sektorn) till 125 miljarder kronor per år. Det motsvarar runt 2 procent av BNP årligen, vilket även ligger i linje med OECD:s uppskattade kostnad för obesitas i Sverige.¹³³

MATBETEENDEN

- Totalt äter vi ca 3,1 miljarder middagar på ett år i Sverige och 61% lagar middag hemma minst 5 gånger i veckan. Topplistan av rätter: Pizza, Spagetti och köttfärssås, Lasagne, Tacos, Köttbullar med potatis och brunsås.¹³⁴ (TV4 Kökets matundersökning - Oktober 2024)
- Majoriteten av svenskarna använder sig av 11 maträtter per månad.¹³⁵ (Food & Friends 2019)
- Snitttiden för att laga en vanlig middag är 38 minuter.¹³⁶ (Simple Feast, betald Kantar Sifo-undersökning).
- En majoritet av svenska hushåll tillbringar 15-30 minuter vid middagsbordet.¹³⁷ (Elon, Yougov)

MATMILJÖER

Vilken mat vi äter och vilka matvanor vi formar är inte enbart resultatet av individuella val. Det är till stor del en spegling av den omgivning där dessa val görs - vår matmiljö.

En matmiljö kan förklaras som den fysiska, ekonomiska, politiska och sociala kontext där vi som konsumenter interagerar med livsmedelssystemet - och fattar beslut om vad vi köper, äter och lagar för mat. Våra matmiljöer i Sverige ser olika ut och detta riskerar att bidra till mer ojämlik hälsa och ökad klimatpåverkan.

- Energität och näringsfattig mat marknadsförs i större utsträckning än mer hälsosam mat. Mat som vi enligt kostråden ska äta mindre av

¹³¹ [Samhället behöver främja en hälsosam livsmedelskonsumtion hos barn och unga](#)

¹³² [Ojämligheten i hälsa går att förändra - Folkhälsomyndigheten](#)

¹³³ [Samhällskostnader för övervikt och obesitas - Folkhälsomyndigheten](#)

¹³⁴ [Vad svenska folket inspireras av, handlar, lagar och äter idag och i framtiden](#)

¹³⁵ [MATRAPPORT - Food Friends](#)

¹³⁶ [Så mycket tid lägger svenskarna på att laga mat | Simple Feast](#)

¹³⁷ [Allt fler använder köket som arbetsplats - Elon Group AB](#)

(kött, chark, godis, läsk) förekommer väldigt mycket oftare i priskampanjer, erbjudanden och reklam, än sådant som vi uppmanas äta mer av för planet och hälsa.

- Fyra av fem så kallade multibuys ("köp tre betala för två") marknadsför ohälsosam mat.¹³⁸
- Konsumtionen av så kallad ultraprocessad mat har ökat med 142 procent från 60-talet till 2010-talet.
- 80 procent av utomhusreklamen för mat som barn i Sverige möter handlar om ohälsosam mat (Unicef och Hjärtlungfonden, 2022).
- Barn påverkas av reklam: studier visar att barn gärna väljer de livsmedel som de exponerats för i matreklamen.
- Utbudet av snabbmatställen nära skolor är större i socioekonomiskt svaga områden, och leder till ökad konsumtion av snabbmat bland barn och unga.
- Åtta av tio kafeterior på gymnasieskolor säljer sötsaker och snacks i stort sett dagligen.

Lägg till att hälften av Sveriges högstadie- och gymnasieskolor har mindre än 500 meter till en snabbmatsrestaurang och att unga killar som storkonsumerar läsk kan dricka upp till en liter sockersötad läsk dagligen, enligt Riksmaten ungdom 2016-2017.¹³⁹

MATFATTIGDOM

– Matfattigdomen i Sverige handlar i mindre grad om matosäkerhet (även om det tyvärr förekommer) och i större grad om bristande möjligheter till en näringsrik kost.

– Orsaken till det ökade behovet av matstöd beskrivs i regel som en konsekvens av den höga inflationen på framförallt livsmedel, i kombination med ökad social utsatthet för flera grupper i Sveriges kommuner. Ett urholkat socialt skyddsnät där olika myndigheter hänvisar till varandra gör det svårt för människor att alls få det låga försörjningsstöd de har rätt till. Mer om utvecklingen och orsakerna bakom att matköerna till civilsamhället nu samlar låginkomsttagare, människor med försörjningsstöd, ensamstående föräldrar, människor med beroendesjukdomar, sjukskrivna och pensionärer.¹⁴⁰

– I Sverige levde 6 procent av befolkningen i materiell och social fattigdom under 2023. Det motsvarar drygt en halv miljon personer. Andelen har ökat med 2 procentenheter mellan 2021 och 2023. (SCB)

¹³⁸ [Superlist Sweden Health 2022 - Reformaten](#)

¹³⁹ [Samhället har gjort det lätt att leva ohälsosamt - Världsnaturfonden WWF](#)

¹⁴⁰ [Matbanksrapporten #2 Den överblivna matens resa: En snårig väg av mål- och intressekonflikter.](#)

- I Sverige är andelen utrikes födda personer, 16 år och äldre, som lever i materiell och social fattigdom nästan fem gånger så hög som bland inrikes födda. Skillnaderna i Sverige mellan inrikes och utrikes födda är de högsta i hela EU. (SCB)
- Statistik från SCB innan de senaste årets matprishöjningar. Ekonomiska svårigheter efter indikator. Andel i procent, 16+ år, Sverige, 2023: *Har inte råd att laga en måltid med kött, kyckling, fisk eller vegetariskt alternativ varannan dag?* Samtliga: 3,1%. Inrikes födda: 1,7%. Utrikes födda: 7,8%.¹⁴¹
- År 2022 levde fler än 100 000 vuxna och 70 000 barn och unga i hushåll där inkomsterna under flera år inte räckt till det nödvändigaste.¹⁴²
- Swedbanks undersökning Matkassen: Åtta av tio har ändrat sina köpvanor - och var femte har tvingats ta av sina sparpengar för att betala maten.¹⁴³
- Majblomman, Rädda Barnen, Röda korset och Hyresgästföreningen - Barnfamiljers ekonomiska svårigheter 2024: 42 procent av alla ensamstående föräldrar som tjänar mindre än 29 500 kronor i månaden uppger att de behövt låna pengar det senaste halvåret för att ha råd med bland annat mat och hyra. Totalt 14 procent av föräldrarna har det senaste halvåret också använt sig av blacolån eller någon form av kredit. 5 procent av barnfamiljer, oavsett inkomst, har behövt låna till mat och hyra.¹⁴⁴
- Tre av tio (29 procent) av de ensamstående föräldrarna med låga inkomster anger att de haft svårigheter med att äta sig mätta - det är en signifikant ökning med 9 procentenheter jämfört med 2024.
- Bland sammanboende föräldrar med låga inkomster uppger nästan en av tre (30 procent) att de vid något eller flera tillfällen har haft svårt att ha råd med att köpa näringsrik mat, och bland ensamstående föräldrar med låg inkomst är det varannan (50 procent). Motsvarande siffra för kontrollgruppen är 8 procent.
- Behovet av mat ökar över hela landet. Många organisationer har startat verksamheter för att möta behovet, som frukostklubbar på skolor, att man erbjuder varma måltider i öppna dagverksamheter eller delar ut matkassar.¹⁴⁵

¹⁴¹ [Materiell och social fattigdom ökar i Sverige](#)

¹⁴² [Folkhälsan i Sverige - årsrapport 2025](#)

¹⁴³ [Så många tar av sparpengar för att betala maten](#)

¹⁴⁴ [Barnfamiljers ekonomiska svårigheter 2024](#)

¹⁴⁵ [Barnfamiljers ekonomiska svårigheter 2025](#)

RÄTTEN TILL MAT

Mat är en mänsklig rättighet. Det innebär inte att staten ska köpa mat åt dem som saknar den, utan att staten har en skyldighet att säkerställa att alla kan försörja sig och äta sig mätta på lämplig mat. Termen "*rätten till lämplig mat*" är en del av de mänskliga rättigheterna och innebär mer än att bara få tillräckligt med kalorier för att överleva. Det handlar om att varje människa har rätt att regelbundet, fritt och i tillräcklig mängd och kvalitet ha tillgång till mat som är näringsrik, säker och kulturellt acceptabel - så att hen kan leva ett värdigt och aktivt liv.

Som beskrivits ovan är det långt ifrån alla som har denna möjlighet i Sverige idag, trots att staten har ratificerat konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, som fastslår människors rätt till lämplig mat och försörjning. Konventionen slår fast att "ett folk ... inte i något fall [får] berövas sina möjligheter till försörjning" och att det får "fritt förfoga över sina egna naturrikedomar och naturtillgångar". Rätten till lämplig mat beskrivs i artikel 11, som fastställer varje människas rätt till en tillfredsställande levnadsstandard. Artikeln erkänner även den grundläggande rätten för var och en att vara tryggad mot hunger. Rätten till lämplig mat finns också inskriven både i konventionen om barnets rättigheter - som tidigare nämnts - och i konventionen om avskaffande av all slags diskriminering av kvinnor.

Både rätten till lämplig mat och rätten till försörjning är tätt sammankopplade med människors tillgång till mark och naturresurser. Det är just denna helhetssyn på mat som en rättighet - byggd på kontroll över matproduktion, resurser och lokala system - som ryms inom begreppet *matsuveränitet*. I Nyéléni-deklarationen, framtagen av sociala rörelser och matproducenter världen över, tydliggörs denna

rätt till självbestämmande över livsmedelssystemen. Det är först när dessa perspektiv erkänns och integreras i politiken som rätten till mat och försörjning fullt ut kan förverkligas.

Det är alltså ingen ny idé att stater har skyldigheter när det gäller människors matkonsumtion, även om det i det nuvarande politiska klimatet till stor del betraktas som en individuell konsumtionsfråga. Vi har starka internationella verktyg för att realisera rätten till mat genom de mekanismer som de mänskliga rättigheterna erbjuder.

KLIMATFÖRÄNDRINGAR OCH RISKER FÖR FOLKHÄLSAN

Folkhälsomyndigheten har i sin risk- och sårbarhetsanalys "Hälsokonsekvenser av klimatförändring i Sverige" analyserat och riskbedömt 14 kända hälsorisker. Riskbedömningen utgår från ett tidsperspektiv fram till 2050 och en global uppvärmning om 2 °C. Resultaten av riskbedömningen visar följande:

- Den mest betydande hälsorisk kopplat till ett förändrat klimat i Sverige är värmeböljor. Värmeböljor bedöms medföra kritiska konsekvenser för hälsa och har hög sannolikhet att inträffa inom fem år.
- Med lika hög sannolikhet, men med måttlig hälsokonsekvens, bedöms klimatförändringen även leda till hög risk för översvämningar, vattenburen smitta, pollenallergier, skogsbrand, luftföroreningar och fästingburna infektioner samt ras och skred.
- På en medelhög risknivå ligger livsmedelsburen smitta och torka. De bedöms medföra liten konsekvens för hälsa men har stor sannolikhet för att inträffa i närtid. På samma risknivå finns också dricksvattenpåverkan och varmare vintrar, dock med lägre förväntad sannolikhet för att inträffa men med något högre konsekvens.

- I BMHE 19 svarade cirka 20 procent av barnen i åldersgruppen 12 år att de väldigt ofta eller ofta oroar sig för klimatförändringen. Mest oroliga är flickor vars vårdnadshavare har högskoleutbildning (24 procent), och lägst är oron bland pojkar vars vårdnadshavare har grundskoleutbildning (16 procent). Barn med vårdnadshavare som är utrikes födda är mer oroliga för klimatförändringen än barn med vårdnadshavare som är födda i Sverige, liksom barn i storstadsområden är mer oroliga jämfört med barn som bor i andra delar av landet.¹⁴⁶¹⁴⁷¹⁴⁸

¹⁴⁶ [Klimatförändringen påverkar folkhälsan – Folkhälsomyndigheten](#)

¹⁴⁷ [Folkhälsa i ett förändrat klimat – Folkhälsomyndighetens mål och handlingsplan för klimatanpassning 2025-2029](#)

¹⁴⁸ [Miljöhälsorapport 2021 – Barns miljörelaterade hälsa – Folkhälsomyndigheten](#)

- Grönområdena behövs för att kyla ner städerna och motverka höga inomhustemperaturer under värmeböljor, vilket har visat sig minska dödligheten. Ju mer vegetation desto lägre blir också risken för översvämningar under stormar och desto bättre blir luftkvaliteten.¹⁴⁹

FOLKHÄLSA – NATUREN I VARDAGEN

- Friluftslivet är värdefullt både för den enskilda människan och för samhället i stort. Det bidrar till att människor får en förståelse för naturen och miljön och till bättre folkhälsa samtidigt som det stärker den regionala utvecklingen och svensk ekonomi. (Naturvårdsverket)

- Åtta av Sveriges 16 miljökvalitetsmål innehåller preciseringar om friluftsliv. De preciseringarna innefattar att värna, bibehålla och tillgängliggöra värden för friluftsliv, vara uppmärksam på störning (framförallt buller) och möjliggöra naturtypsspecifika friluftssaktiviteter.

- Det görs stora insatser för att nå friluftsmålen men det finns också trender och åtgärder som motverkar måluppfyllelse. En sådan är, som påtalats tidigare, den sänkta budgeten för skötsel av värdefull natur, vilket påverkar möjligheten för friluftslivsåtgärder i bland annat skyddade områden och i kommunerna via LONA-medel. I förlängningen kommer detta leda till en underhållsskuld på infrastrukturen för friluftslivet samt bristande underlag om friluftslivsvärden vid planering och prövningar.

- Minskade resurser i skolan och krympande skolgårdar försvårar för skolan att ge alla barn och elever möjlighet till friluftsliv, naturvistelse och rörelse vilket riskerar att elever inte når kunskapskraven kopplat till att vistas utomhus. Även minskande simkunnsighet hos elever kan riskera att fler inte kan ta del av friluftsliv nära eller i vatten.¹⁵⁰

- I Sverige spenderar vi cirka 90 procent av vår tid inomhus: hemma, i skolan eller på jobbet.¹⁵¹

- 33 % av männen och 35 % av kvinnorna säger att de varit ute i skog och mark varje vecka det senaste året (2022).

- 15 procent av svenskarna har inte varit i skogen någon gång det senaste året (2022). (SCB)

MED ETT BARNPERSPEKTIV

¹⁴⁹ [De ser nyttan med naturen | Karolinska Institutet](#)

¹⁵⁰ [Uppföljning av målen för friluftslivspolitik](#)

¹⁵¹ [Hälsosamma inomhusmiljöer - Boverket](#)

- Forskningen visar att vistelser i naturliga miljöer tvärtom minskar negativa känslor och stress, och ökar positiva känslor, mental återhämtning och prestation. I våra studier ser vi att man presterar bättre på tester av uppmärksamhet och minne efter naturupplevelser än innan, jämfört med urbana kontrollmiljöer. (Karolinska institutet)

- Barn som föds och bor i gröna grannskap har mindre risk för låg födelsevikt och övervikt senare i livet. Och att leka vid platser med mycket vegetation har visat sig ge barnen bättre koncentrationsförmåga, uppmärksamhet och självdisciplin. (Karolinska institutet) / citat: Mare Löhmus Sundström, Forskare vid Institutet för miljömedicin, Karolinska Institutet, forskar om: Vilken roll grönområden spelar för hälsan.¹⁵²

- Resultaten från BMHE 19 visar att andelen barn som varje dag vistas i grönområden har minskat betydligt över tid, från 78 procent 2003 till 49 procent 2019. Barn med utrikes födda vårdnadshavare och barn som bor trångt vistas mer sällan i grönområden jämfört med andra barn. - Till exempel bor en större andel av dessa barn enligt BMHE 19 i bostäder med fönster mot trafikerad gata och vistas längre tid i trafiken. Detta kan innebära en högre exponering för både hälsoskadliga luftföroreningar och ljudnivåer. Dessa grupper rapporterar också att de upplever sämre luftkvalitet och besväras av buller i hemmet i högre utsträckning jämfört med övriga.

- Det är också vanligare att barn är trångbodda om deras vårdnadshavare har grundskola som högsta utbildning eller är utrikes födda, och tecken på fuktskada i hemmet är vanligare i trångbodda familjer. Barn som bor trångt vistas inte heller lika ofta i grönområden jämfört med genomsnittet. Studier har också visat att tillgången till grönområden ofta är sämre i områden med lägre hushållsinkomst. I dessa områden är även trångboddhet vanligare.

- Kemikalier i skolan och förskolan har också betydelse för barnens totala exponering eftersom mycket tid tillbringas där. Med åldern ökar sedan betydelsen av miljön i lokaler och anläggningar för fritidsaktiviteter för barnens kemikalieexponering. Andelen 12-åringar som tränar på konstgräs minst en gång per vecka har ökat från 24 procent 2011 till 32 procent 2019, med en större andel pojkar (39 procent) än flickor (24 procent). Barn med utrikes födda vårdnadshavare är mer aktiva på konstgräsplaner än andra barn (30 respektive 15 procent)

- Barn är ofta känsligare än vuxna för påverkan av den omgivande miljön. Det beror på att organ och organsystem utvecklas genom hela fosterstadiet och barndomen, vilket gör dem särskilt mottagliga för

¹⁵² [De ser nyttan med naturen | Karolinska Institutet](#)

störning. Risken för flera vanliga folksjukdomar och besvär, så som astma och allergi, fetma och benskörhet kan påverkas av fysiska och kemiska faktorer i den miljö som barnen växer upp i. Exponering för till exempel kemiska ämnen tidigt i livet kan ge bestående effekter och som ibland visar sig först i vuxen ålder.

Barn riskerar också att utsättas för högre exponering för olika miljöfaktorer än vuxna eftersom de äter, dricker och andas mer i förhållande till sin kroppsstorlek.¹⁵³

MILJÖMÅLEN SOM PÅVERKAS AV MATSYSTEMET

Sverige har 16 miljö kvalitetsmål som beskriver vad det svenska miljöarbetet ska leda till. Här är miljömålen som har direkt koppling till matsystemet:

Miljömål: Begränsad klimatpåverkan

De tre största källorna till utsläpp av växthusgaser i Sverige är transporterna, industrin, och jordbruket.

- 2030 bör utsläppen vara minst 63 % lägre än utsläppen år 1990.
- 2040 bör utsläppen vara minst 75 % lägre än utsläppen år 1990.
- Senast 2045 ska Sverige inte ha några nettoutsläpp av växthusgaser till atmosfären.

Miljömål: Bara naturlig försurning

Försurning av mark och vatten påverkas av nedfall av försurande ämnen med nederbörden. De ämnen som bidrar till försurning är svaveldioxid, kväveoxider och ammoniak. Utsläpp av dessa ämnen till luften kommer framför allt från väg- och sjötrafik, värme- och elkraftverk, industrier samt jordbruk.

Miljömål: Giftfri miljö

Människor, djur och växter utsätts för farliga ämnen som sprids när varor, kemiska produkter och material tillverkas, används och blir till avfall. För att skydda människors hälsa och den biologiska mångfalden behöver spridningen av farliga ämnen förebyggas och minska.

Miljömål: Ingen övergödning

Övergödning drabbar marker såväl som sjöar, vattendrag och hav. Problemen finns framför allt i södra Sverige, men övergödning förekommer i hela landet. De svenska utsläppen av näringsämnen till

¹⁵³ [Miljöhälsorapport 2021 - Barns miljörelaterade hälsa - Folkhälsomyndigheten](#)

sjöar, vattendrag och hav måste minska ytterligare. Den största minskningen behöver göras inom jordbruket.

Miljömål: Levande sjöar och vattendrag

Sjöar och vattendrag utsätts för påverkan från många håll, till exempel från skogsbruk, jordbruk, industrier och vattenkraftverk. Det återstår en hel del arbete innan sjöar och vattendrag uppnår ett gott miljötillstånd. Orsakerna till detta är bland annat förekomst av miljögifter och problem med övergödning och försurning.

Miljömål: Hav i balans samt levande kust och skärgård

Havsmiljön påverkas av fiske, spridning av miljögifter och utsläpp av näringsämnen som hamnar i haven och leder till övergödning.

Miljömål: Myllrande våtmarker

Ett stort antal växter och djur är beroende av olika våtmarker. Många hotade eller missgynnade arter är kopplade till dessa naturmiljöer. En orsak är att stora arealer våtmark har torrlagts och förstörts i Sverige sedan början av 1800-talet. Många våtmarker skadas när de exploateras för utvinning av torv.

Miljömål: Ett rikt odlingslandskap

Naturvärdena i dagens odlingslandskap är resultatet av hur marken har brukats av människan under flera tusen år. En stor del av våra växt- och djurarter finns i slätter- och betesmarker samt i åker- och vägrenar, åkerholmar, våtmarker och andra småbiotoper. Den biologiska mångfalden och kulturmiljöerna är beroende av ett fortsatt jordbruk, men också av vilka metoder som används. Bland annat är betande djur en förutsättning för att bevara artrika betesmarker. I delar av landet har jordbruket blivit allt mer specialiserat och intensivt, medan marker på andra håll inte brukas längre och många gårdar läggs ned. Båda trenderna leder till att många arter och naturtyper samt kulturmiljöerna i odlingslandskapet hotas.

Miljömål: Ett rikt växt- och djurliv

Sveriges mångfald av växter och djur lever i en mosaik av olika miljöer, från odlad mark, skogar och fjäll till våtmarker, vattendrag, sjöar och hav. Många arter och naturtyper utvecklas negativt och riskerar att försvinna på sikt. En orsak är att äldre bruksmetoder inom jord- och skogsbruk som gynnade många arter har blivit sällsynta och ersatts av moderna metoder som ofta inte är

hållbara ur ett ekologiskt perspektiv.¹⁵⁴

SJÄLVFÖRSÖRJNINGSGRAD OCH BEREDSKAP

- I redovisningen använder Jordbruksverket inte av begreppet självförsörjningsgrad utan av svensk försörjningsförmåga. Traditionellt har självförsörjningsgrad varit ett centralt begrepp för att beskriva hur importberoende ett land är. Om ett lands importberoende ska mätas så är det inte enbart den direkta importen av livsmedel som ska beaktas, utan även den inhemska produktionens beroende av import av insatsvaror.

- För att jordbruket i Sverige ska kunna producera nuvarande mängder av livsmedel krävs exempelvis importerade insatsvaror som gödselmedel, bekämpningsmedel, foder och drivmedel. Dessutom krävs importerade maskiner och reservdelar. Utan dessa importerade insatsvaror skulle den svenska jordbruksproduktionen vara betydligt lägre. Genom att använda begreppet svensk försörjningsförmåga vill SJV tydliggöra att det handlar om den svenska produktionens förmåga att tillgodose efterfrågan på ett livsmedel, under de förutsättningar som råder på den svenska marknaden i dagsläget.¹⁵⁵

- KÖTT: Sedan Sveriges EU-inträde hade den svenska försörjningsförmågan för olika köttslag länge en nedåtgående trend. Omkring 2015 vände kurvorna uppåt för nötkött, griskött och matfågel till och med 2020 då

¹⁵⁴ [Sveriges miljömål](#)

¹⁵⁵ [Hur stor andel av svensk matkonsumtion skulle kunna täckas av livsmedel producerade i Sverige? - Jordbruksverket](#)

försörjningsförmågan antingen planade ut eller vek nedåt. För 2023 är den svenska försörjningsförmågan stabil för griskött och lammkött medan den ökar något för nötkött och minskar för matfågel.

- **ÄGG:** Den svenska försörjningsförmågan för ägg sjönk under perioden 1995 – 2007 från 100 procent till 85 procent. Trenden vände dock 2007 och försörjningsförmåga låg 2020 på 98 procent. På grund av utbrott av fågelinfluensa har den svenska produktionen av ägg stundtals sjunkit samtidigt som underskottet täcktes av import, senast 2023 slaktades en stor mängd värphöns på grund av salmonellautbrott. Det ledde till att försörjningsförmågan sjönk till 95 procent.
- **MEJERI:** Den svenska försörjningsförmågan för mejerivaror har som helhet haft en nedåtgående trend sedan 1995, vilket framgår av figur 4. De senaste åren har trenden vänt för alla produkter utom smör. Räknat i mjölkekvivalenter har den svenska försörjningsförmågan minskat från 112 procent till 75 procent mellan 1995 och 2023. Störst är minskningen för ost, som nu är nere på en försörjningsförmåga på 39 procent.
- **SPANNMÅL:** Den svenska försörjningsförmågan för spannmål har sedan EU-inträdet legat stabilt över 100 procent, även om andelen varierar mellan åren främst beroende på skördevariationer mellan åren.
- **SOCKER:** Försörjningsförmågan för direktkonsumtion av socker är i genomsnitt runt 100 procent.
- **POTATIS:** Försörjningsförmågan för bearbetad matpotatis uppgår till drygt 90 %.

Stora skillnader mellan olika färsk frukter och grönsaker

Hur stor del av frukt- och grönsaksutbudet som produceras i Sverige varierar fortsatt mycket mellan produkter och över året.

- **MORÖTTER** har haft en hög och stabil försörjningsförmåga sedan början av 2000-talet. År 2023 till 97 procent.
- **LÖK** har haft en positiv utveckling de senaste tio åren och ökat från 67 procent till 78 procent mellan 2013 och 2023. Det beror till stor del av det skett en produktionsökning med 44 procent mellan dessa år.
- **JORDGUBBAR** uppgick till 69 procent år 2023, vilket är samma nivå som för tio år sedan.
- **TOMATER** en betydligt lägre försörjningsförmåga, vilken år 2023 uppgick till 19 procent. Försörjningsförmågan för tomater var 14 procent för tio år sedan.
- **GURKA** uppgick till 48 procent 2023.
- **ÄPPLEN** har ökat till 29 procent 2023, sedan år 2019 då nivån låg på 21 procent.¹⁵⁶

¹⁵⁶ [Hur stor andel av svensk matkonsumtion skulle kunna täckas av livsmedel producerade i Sverige? - Jordbruksverket](#)

157

(Från Sverige)

Länsstyrelsen Stockholm undersöker andelen svenskt av baslivsmedel.¹⁵⁸

Försörjningsförmågan i Sverige avgörs dock av fler delar:

Slakteri

I Sverige finns det åtta större slakterier som står för ungefär 90 procent av slakten. De övriga är mindre lokala slakterier och totalt finns det knappt 150 livsmedelsanläggningar som sysslar med slakt enligt Livsmedelsverket.¹⁵⁹ (Svenskt kött)

Kvarnar

- Det finns 19 handelskvarnar i Sverige.
- En fortgående rationalisering och ökad effektivitet har lett till att majoriteten av landets nära 100 handelskvarnar har lagts ner,

¹⁵⁷ [Lär dig mer om Sveriges självförsörjningsgrad](#)

¹⁵⁸ [Utbudet av svenska baslivsmedel i dagligvaruhandeln](#)

¹⁵⁹ [Slakt | Svenskt Kött](#)

något som särskilt skedde på 1950-talet.¹⁶⁰ (Ur boken Rent mjöl, Svenska Kvarnföreningen)

Ekologiska Kvarnkartan 2023 guidar till 35 kvarnar – de flesta av dem mindre – med ekologiskt kulturspannmål i Sverige: [SVERIGES EKOLOGISKA KVARNKARTA](#)

Jästfabrik

Jästbolaget Aktiebolag, är Sveriges enda tillverkare av bagerijäst.
Läs mer: *"Skydd av jästbolag säkrar inte bröd vid kris"*¹⁶¹

Anläggning för baljväxter

– Idag finns inga storskaliga anläggningar och bara ett fåtal anläggningar som rensar, skalar, förädlar och paketerar baljväxter från flera odlare i Sverige. Det finns inte heller någon anläggning som kan förpacka kokta baljväxter i tetra i Sverige, detta görs i stället i Italien. Det här är ett stort hinder om vi vill öka produktionen av baljväxter i Sverige. Idag tvingas svenska företag antingen importera råvaror eller skicka svenskodlade baljväxter utomlands för vidareförädling eller paketering. Det mesta på marknaden processas i dagsläget i Nederländerna och Tyskland, men även till viss mån i Danmark, Norge och Italien.

– Fler och större anläggningar skulle ge svenska bönder en större långsiktighet vilket i sin tur skulle underlätta omställningen till att odla mer baljväxter.¹⁶²

BEREDSKAPSLAGER – SVERIGE HAR INTE LÄNGRE NÅGRA

Beredskapslager kan vara förråd av produkter, till exempel livsmedel eller reservdelar, som lagras för att kunna användas vid nationella kriser eller krigssituationer. Ofta när man talar om beredskapslager så menas den typen av stora statliga lager som byggdes upp i Sverige under andra världskriget: en byggnad eller ett bergrum fullt med saker som kan plockas fram om något händer. Denna typ av beredskapslager avvecklades efter en rad politiska beslut i början av 2000-talet. Besluten togs bland annat mot bakgrund av en förändrad hotbild på 90-talet efter kalla krigets slut samt Sveriges inträde i EU:s inre marknad. Lagren med livsmedel, råvaror och andra produkter avvecklades, liksom andra beredskapsförberedelser som inte längre ansågs meningsfulla. Vissa beredskapsförmågor har dock upprätthållits, till exempel vad gäller skyddsrum, reservfunktioner

¹⁶⁰ [Aktuella Branschfrågor – Svenska Kvarnföreningen](#)

¹⁶¹ [Debattörer: Skydd av jästbolag säkrar inte bröd vid kris](#)

¹⁶² [Fler förädlingsanläggningar – Skånebönan](#)

inom radio och tv, elförsörjningen och inom elektroniska kommunikationer.

INGEN MYNDIGHET ANSVARAR FÖR BEREDSKAP AV LIVSMEDEL

- Det sker idag ingen statlig beredskapslagring av livsmedel i Sverige, och det finns inget utpekat ansvar på en statlig myndighet att säkerställa tillgången till livsmedel. Livsmedelsverket samordnar nationell kris- och beredskapsplanering av dricksvatten- och livsmedelsförsörjning efter primärproduktion. De stödjer ansvariga aktörer i deras planering av att kunna erbjuda mat och vatten oavsett samhällsstörning.¹⁶³¹⁶⁴

¹⁶³ [Livsmedelsberedskap - vad är det?](#)

¹⁶⁴ [Beredskapslager | MSB](#)

SVENSK MATPOLITIK

JORDBRUKSPOLITIKEN

EU:s gemensamma jordbrukspolitik (CAP) sätter de övergripande reglerna och finansierar större delen av stöden till lantbruket i alla medlemsländer. Sverige måste följa dessa ramar men får utforma en nationell strategisk plan som avgör hur stöden används inom landet, till exempel för miljöåtgärder eller landsbygdsutveckling. Medan EU beslutar om budget, grundregler och mål, ansvarar Sverige för att anpassa och genomföra politiken utifrån nationella prioriteringar och behov.

Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken har vid starten en total budget (EU-medel och medel från statsbudgeten) på cirka 60 miljarder kronor för åren 2023-2027.¹⁶⁵

LIVSMEDELSPOLITISKA RÅDET

Det Livsmedelspolitiska rådet inrättades av regeringen efter ett förslag från branschorganisationen Livsmedelsföretagen. Regeringen meddelade att målet med Livsmedelspolitiska rådet - som består av vd:ar för några av de största livsmedelsindustriföretagen och branschorganisationerna - var att fånga upp tankar och idéer om hur Livsmedelsstrategin 2.0 bör utformas.

Det Livsmedelspolitiska rådet består (förutom landsbygdsminister Peter Kullgren) av:

- Sofie Eliasson Morsink, ordförande Livsmedelsföretagen och vd Coca-Cola Sverige
- Cecilia Kocken, vd Arla Foods
- Lars Appelquist, vd Scan
- Magnus Kagevik, vd Lantmännen
- Jonas Tunestål, vd Scandi Standard/Kronfågel
- Henrik Samuelson, vd Santa Maria/Paulig Group
- Henrik Julin, vd Orkla
- Katarina Tell, vd Cloetta
- Anders Carlsson Jerndal, vd Pågen
- Fredrik Spendrup, vd Spendrups Bryggeri
- Palle Borgström, ordförande LRF
- Krishan Kent, ordförande i Fiskbranschens Riksförbund

¹⁶⁵ [Sveriges strategiska plan för den gemensamma jordbrukspolitiken 2023-2027 - Regeringen.se](#)

LIVSMEDELSSTRATEGIN 2.0

Enligt landsbygdsministern ska Livsmedelsstrategin 2.0 bli en vidareförädling av den nationella livsmedelsstrategin "Vision och mål för livsmedelsstrategin fram till 2030" som togs fram av förra regeringen 2017.

Den 2 april 2025 - Efter att flera gånger ha skjutit upp lanseringen presenterades den uppdaterade nationella livsmedelsstrategin, Livsmedelsstrategin 2.0, av landsbygdsminister Peter Kullgren, och ett hundratal branschföreträdare och andra representanter från livsmedelskedjan.

Regeringen listade upp tre fokusområden som den uppdaterade livsmedelsstrategin ska utgå ifrån:

- "Ökad robusthet i livsmedelskedjan"
- "Exportfrämjande"
- "Svensk kvalitet och kontroll".

EKOLOGISKT MÅL STRYKS UR UPPDATERADE LIVSMEDELSSTRATEGIN

I den tidigare livsmedelsstrategin från 2017 satte Sveriges regering två mål för den ekologiska produktionen: Till 2030 skulle 30 procent av den svenska jordbruksmarken odlas ekologiskt och 60 procent av all mat som serveras i offentliga kök ska utgöras av ekologiska livsmedel. Strategin syftade till att öka produktionen av svensk mat och ge konsumenter bättre förutsättningar att göra medvetna val.¹⁶⁶ Dessa mål återfinns inte längre i den uppdaterade Livsmedelsstrategin.¹⁶⁷¹⁶⁸

Kommentarer om Livsmedelsstrategin 2.0:

Livsmedelsföretagen:

- Livsmedelsföretagen välkomnar regeringens uppdatering av den nationella livsmedelsstrategin. Strategins fokus på ökad robusthet, exportfrämjande och gastronomi kommer ge svenska livsmedelsproducenter bättre förutsättningar att bli lönsamma, öka

¹⁶⁶ [Vilka målsättningar finns kring ekologisk produktion och konsumtion? - Landsbygdsnätverket](#)

¹⁶⁷ [Livsmedelsstrategin uppdateras - "ingen satsning på ekologiskt" - Syre](#)

¹⁶⁸ https://www.instagram.com/charlottebladhandre/p/DH83W6tCt-a/?img_index=1

produktionen och stärka livsmedelsberedskapen, säger Björn Hellman, vd Livsmedelsföretagen.¹⁶⁹

Svensk Dagligvaruhandel:

Det är positivt att strategin tydligt betonar lönsamhet och konkurrenskraft som grund för en stark livsmedelskedja. Företag i alla led behöver långsiktiga och stabila förutsättningar för att ställa om för klimat och stärka beredskapen, säger Karin Brynell, vd för Svensk Dagligvaruhandel.¹⁷⁰

LRF:

– Vi välkomnar den nya livsmedelsstrategin och anser att regeringen pekar i rätt riktning. Den svenska livsmedelsproduktionen måste öka och lönsamheten hos lantbruksföretagen stärkas. Det är bråttom, och strategin kommer inte en dag för tidigt, säger Palle Borgström, förbundsordförande i Lantbrukarnas Riksförbund.¹⁷¹

Världsnaturfonden WWF:

– Regeringens nya handlingsplan för livsmedelskedjan fokuserar ensidigt på ökad konkurrenskraft, lönsamhet och export. Livsmedelsstrategin 2.0 visar inte vägen till ett hållbart livsmedelssystem. Det är ett förvånansvärt tunt dokument, som innehåller få nya satsningar och helt och hållet utelämnar hur vi ska nå våra miljö- och klimatmål, säger Jenny Jewert, jordbruksexpert på Världsnaturfonden WWF.¹⁷²

Naturskyddsföreningen:

– Det är nästan fascinerande hur regeringen lyckas presentera en strategi och åtgärder som helt missar åtgärder för biologisk mångfald och miljömålen. Detta trots den ursprungliga strategins uttalade mål att livsmedelsproduktionen ska öka samtidigt som relevanta miljömål nås, skriver Jenny Ekman, sakkunnig på Naturskyddsföreningen.¹⁷³

ALTERNATIV LIVSMEDELSSTRATEGIN

¹⁶⁹ [Välbehövligt fokus på lönsamhet och konkurrenskraft i Livsmedelsstrategi 2.0 – Livsmedelsföretagen](#)

¹⁷⁰ [Svensk Dagligvaruhandel välkomnar Livsmedelsstrategin 2.0](#)

¹⁷¹ [Ny livsmedelsstrategi välkomnas men bråttom få på plats](#)

¹⁷² [Livsmedelsstrategin 2.0 – ännu ett steg tillbaka för natur och klimat – Världsnaturfonden WWF](#)

¹⁷³

<https://www.linkedin.com/feed/update/urn:li:activity:7309949525597544466/>

Omställningsnätverket lanserade en alternativ livsmedelsstrategi: "En strategi för den goda maten". Strategin betonar vikten av att gå från dagens storskaliga och industriella jordbruk till en mer hållbar modell som gynnar både naturen och konsumenterna. Den tar ett helhetsgrepp kring hur vi producerar, distribuerar och konsumerar mat, och syftar till att bygga upp ett system som är både ekologiskt och socialt hållbart.¹⁷⁴¹⁷⁵

MINSKADE ANSLAG

- **EKOLOGISKT:** De senaste fem åren har Jordbruksverket delat ut totalt 127 miljoner kronor till olika projekt för att främja ekologisk produktion, konsumtion och export. Det har handlat om allt från stöd till marknadsrapporter till olika forskningsprojekt om ekologisk växtodling. Men fjolårets utbetalning på 25 miljoner kronor var den sista. Regeringen har lagt sina företrädares ekomål på hyllan och har inte längre någon strävan om att specifikt öka den ekologiska produktionen i Sverige. I stället ligger fokus på att stärka konkurrenskraften i hela livsmedelskedjan, enligt regeringen. De riktade statsbidragen för att främja ekologisk produktion slopades därför vid årsskiftet.¹⁷⁶ I stället vill regeringen lägga 80 miljoner kronor på att skapa en marknad för vildsvinskött, och öka fokus på svensk livsmedelsförsörjning i händelse av kris.¹⁷⁷

- **SVERIGES KONSUMENTER:** Budgetbesked från regeringen 2023 var att Konsumentverkets fördelning av regeringens anslag till organisationer som främjar konsumenters intressen ska minska. 2023 fick 22 organisationer dela på drygt 14 miljoner kronor i verksamhetsanslag, 2024 sänktes anslaget till 7 miljoner 2024, för att sedan minska till 1,5 miljoner 2025 och 0 kronor 2026.

- **NATURVÅRDSVERKET** fick 2025 nästan en miljard kronor mindre än vad myndigheten hade önskat för att klara skötseln av Sveriges mest värdefulla natur.¹⁷⁸

- Naturvårdsverket får 160 miljoner kronor mindre i anslag för att undersöka och sanera miljöfarliga platser 2026.¹⁷⁹

¹⁷⁴ [Om Oss: Alternativ Livsmedelsstrategi För Den Goda Maten - Omställningen](#)

¹⁷⁵ [Alternativ Livsmedelsstrategi - Omställningen](#)

¹⁷⁶ [Många ekoprojekt blir av med statligt stöd | ATL](#)

¹⁷⁷ [Regeringen: Jordbruksverket ska slopa stöd till ekologisk mat](#)

¹⁷⁸ [Larmet: Broar som ruttnar och överfulla toaletter](#)

¹⁷⁹ [Trots behovet - resurserna för sanering av giftiga platser bantas - P4 Stockholm | Sveriges Radio](#)

- Nuvarande regering har minskat naturvårdsanslaget med 900 miljoner kronor.¹⁸⁰

EU:S JORDBRUKSPOLITIK

EUs gemensamma jordbrukspolitik (förkortat GJP på svenska) - eller The Common Agricultural Policy (CAP) på engelska - tillkom 1962 och är det EU-politikområde som funnits längst. EU:s jordbrukspolitik är gemensam för alla medlemsländer, den förvaltas och finansieras genom EU:s budget.

CAP står i dag för 386 miljarder euro av EU:s budget för 2021-2027 (cirka 0,34 euro per dag och EU-medborgare).

Hos Europeiska rådet kan man läsa att CAP:

- förser 447 miljoner EU-medborgare med säkra livsmedel av hög kvalitet till rimliga priser
- garanterar en skälig levnadsstandard genom att ge stöd till 7 miljoner jordbrukare
- bevarar naturtillgångar och bidrar till klimatåtgärder med 40 procent av sin budget

CAP består av tre delar:

1) direktstöd för jordbrukare

EU ger jordbrukare direktstöd (kallat gårdsstöd i Sverige) för att ge en stabil inkomst, skydda dem mot fluktuerande priser och dåliga skördar, för att bönderna ska kunna ägna sig åt sådant som normalt inte betalas av marknaden (som att se efter sin jordbruksmark och uppfylla kraven på livsmedelssäkerhet och miljö- och djurskydd) och för att göra jordbruket lönsamt.

2) åtgärder för att stabilisera marknaderna

CAP inkluderar flera marknadsåtgärder för att stabilisera jordbruksmarknaderna, förebygga marknadskriser och motverka en hög prisvolatilitet, som till exempel kan bero på ett kortsiktigt överutbud.

3) stöd till landsbygdsområden

¹⁸⁰ [Naturvård på paus - Sveriges Natur](#)

EU:s åtgärder för landsbygdsutveckling inom jordbrukspolitiken bidrar till att modernisera gårdar, öka investeringarna i infrastruktur, stärka jordbrukssektorns konkurrenskraft, säkra generationsskiften inom jordbruket

EU säger: Tack vare CAP har vi en tillförlitlig och riklig tillgång på livsmedel till överkomliga prisers samtidigt som jordbrukarna uppfyller standarderna för säkerhet, miljö, djurhälsa och djurskydd, som hör till de striktaste i världen. Jordbrukare som inte uppfyller kraven får mindre eller inget stöd ("skärpta villkor").

KOMMENTAR: 80 % av den europeiska jordbruksfinansieringen går till de 20 % största jordbruksföretagen.

Direktstöden betalas huvudsakligen ut baserat på gårdens storlek, uttryckt i hektar. Detta innebär att större gårdar, med mycket mer mark, kommer att få mer direktstöd.¹⁸¹¹⁸²

Sverige fick 7 979 miljoner kronor i jordbruksstöd 2023, och 3 259 i Landsbygdsutveckling.

– Samma år uppgick det svenska jordbrukets kostnader för "insatsvaror och tjänster" (utsäde, energi, gödsel, växtskyddsmedel, foder) till 56,6 miljarder kronor.¹⁸³¹⁸⁴

Jordbruksverket är Sveriges förvaltningsmyndighet inom jordbruk och har ansvar för att följa och bidra till Sveriges utveckling inom jordbruk, djurhållning, fiske, rennäring, trädgård och landsbygd. Jordbruksverket ansvarar för att betala ut EU-stöd till olika stödmottagare. Det handlar till exempel om gårdsstöd som ska bidra till skäliga inkomster för jordbrukarna, nötkreaturstöd och stöd till unga jordbrukare. Man kan också få miljöersättning för skötsel av betesmarker och slåtterängar. En fortsatt skötsel av dessa naturtyper är nödvändig för att vända den negativa trenden för växter och djur i jordbrukslandskapet. Det finns flera andra stöd för jordbruksmark med syfte att gynna miljön.¹⁸⁵

¹⁸¹ [TRUE: "80% of European agricultural funding goes to just 20% of companies" - eufactcheck.eu](#)

¹⁸² [Den gemensamma jordbrukspolitiken - Consilium](#)

¹⁸³ [Sveriges EU-avgift, rabatt och bidrag | Europaportalen](#)

¹⁸⁴ [EAA - Ekonomisk kalkyl för jordbrukssektorn 2023 - Jordbruksverket.se](#)

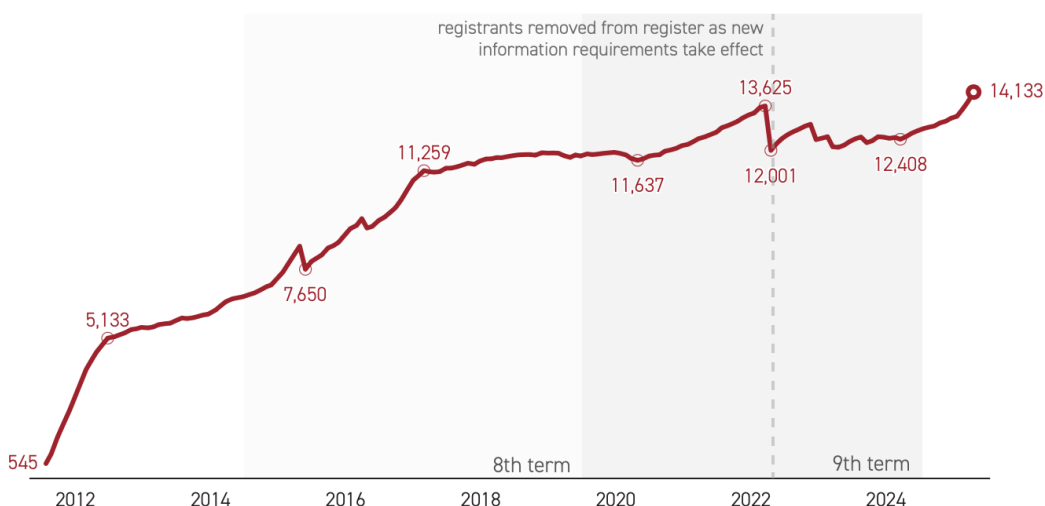
¹⁸⁵ [Jordbrukspolitik - Naturvårdverket](#)

LOBBYING I EU

- Lobbyverksamhet inom Europeiska unionen utförs av representanter för olika intressegrupper eller lobbygrupper som genom PR eller PR-arbete försöker påverka Europeiska Unionens verkställande och lagstiftande myndigheter. Det är en del av den politiska beslutsprocessen och därmed en del av lagstiftningsprocessen.

Registered lobbyists

Number of organizations or persons registered in the EU transparency register.

Source: [Transparency register](#)
Hanne Cokelaere/POLITICO

- Ny analys från Corporate Europe Observatory och LobbyControl har rankat de 162 företag och branschorganisationer som deklarerar över 1 miljon euro i årliga utgifter för EU-lobbying: de spenderar tillsammans minst 343 miljoner euro i lobbying per år. Det är 13 procent mer än vid samma tid förra året och 86 miljoner euro mer sedan 2020, en ökning med en tredjedel under de senaste 5 åren. Dessutom är dessa siffror sannolikt betydande underskattningar: den verkliga summan av alla företagsutgifter för EU-lobbying kommer att vara betydligt högre.

- Kemikalie- och jordbrukslobbyn kommer på fjärde plats (efter Big Tech, Bank och finans, Energi och olja) med 45 miljoner euro i deklarerade lobbykostnader.¹⁸⁶

- Grävande journalistik utförd av internationella journalistorganisation DeSmog och tidningen Politico avslöjade 2023 hur jordbrukslobbygrupper har varit i ständig kontakt med en liten grupp inflytelserika europeiska politiker: Mellan januari 2020 och juli 2023 ägde över 400 möten rum mellan industrin och viktiga ledamöter av Europaparlamentet (EPP) som har stått i framkant i arbetet med att stoppa reformer sedan Jord till bord-strategin lanserades 2020. Analysen visade att lagstiftarna under perioden träffade branschkopplade grupper åtta gånger så ofta som icke-statliga grupper som representerar allmänintressen. Bland de grupper som beviljades audiens fanns de fyra största bekämpningsmedelsföretag i världen - Bayer, BASF, Corteva och Syngenta - tillsammans med gödselmedelsföretagen Yara och OCP Group, branschorganisationer som representerar kött- och mejeriindustrin och lantbruksföreningar allierade med industriintressen, såsom Copa Cogeca.¹⁸⁷

POLITICO: Jordbrukare och högafflar

"Ingen tar fram högafflarna i Bryssel som Europas jordbrukare - och jordbruksnäringsaktörerna som tjänar på att behålla saker precis som de är. Få ärenden väckte mer raseri på landsbygden under den första von der Leyen-kommissionen än reformen av den gemensamma jordbrukspolitiken och EU:s lag om minskade bekämpningsmedel.

Ärendet om strategiska planer för den gemensamma jordbrukspolitiken blev ett byråkratiskt slagfält efter lanseringen av EU:s gröna given, med mer än 8 700 ändringsförslag då ledamöterna försökte förena miljömål med att hålla jordbrukarna nöjda. Många av de hårt vunna gröna kompromisserna skrotades slutligen efter massprotester från jordbrukare förra året - vilket väcker frågan om kampen ens var värd det. Samtidigt lovade bekämpningsmedelsförordningen - ett annat flaggskeppsinitiativ inom den gröna given - ursprungligen att minska användningen av giftiga kemikalier i EU med 50 procent till 2030. Istället urvattnades den av nästan 10 000 ändringsförslag från jordbrukslobbyister och sympatiska ledamöter. Skydd för skolor och sjukhus? Borttaget. Bindande gröna regler? Utmattade. Till slut kollapsade lagen på grund av sina egna kompromisser. Inför motgångar

¹⁸⁶ [The EU's lobby league table | Corporate Europe Observatory](#)

¹⁸⁷ [Mapped: The Deep Ties Between Big Ag and Europe's Right-Wing Politicians - DeSmog](#)

drog von der Leyen ur kontakten förra året. För jordbrukslobbyn var det en vinst. För gröna lagstiftare? En bitter skörd.”¹⁸⁸

¹⁸⁸ [Ranked: The 10 most intensely lobbied EU laws - POLITICO](#)